

KULTURMILJÖPROGRAM FÖR SKÖVDE KOMMUN

DE NIO MINDRE TÄTORTERNA

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA MILJÖER
SAMT FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER
2011

**DEL 1 ISELSTORP,
LERDALA, SKULTORP,
STÖPEN**

Innehåll	
Inledning	1
Sammanställningen bygger på många källor	2
Kulturarv och kulturmiljö	3
Redovisning av kulturhistoriskt värdefulla miljöer	5
De mindre tätorternas historia i teman	9
Igelstorps tätort	37
Igelstorp Kulturmiljöer:	
Brunnsvägen och Fältvägen	42
Igelstorps stationssamhälle	44
Parkvägen och Brunnsvägen	47
Sventorps kyrkby	49
Villavägen	56
Igelstorp Byggnadsobjekt	57
Lerdala tätort	59
Lerdala Kulturmiljöer:	
Kvarnvägen	63
Lerdala	65
Lerdala Byggnadsobjekt	76
Skultorps tätort	77
Skultorp Kulturmiljöer:	
Siriusvägen - Stjärnvägen	88
Skultorps gamla by	91
Jon Måns väg - Källbäcksvägen	98
Norra Kyrketorps kyrkomiljö	104
Pilvägen	108
Riksbyggenvägen	110
Billingsro	113
Bussatorp	116
Kanikerukan	118
Loringavägen	120
Sjövägen	125
Svärtagårdsskolan och Valthornsvägen	127
Skultorp Byggnadsobjekt	130
Stöpens tätort	145
Stöpen Kulturmiljöer:	
Backatomtsvägen	149
Binnebergsvägen och Jättadansen	151
Frösve skola och Skogsäter	154
Tallstigen	156
Stöpen Byggnadsobjekt	158

Inledning

Kulturmiljöprogram - underlag

Skövde kommun har ett rikt kulturarv. Varje ort har sin egen historia och identitet, sin egen själ.

För att få en bättre överblick över kulturmiljön i Skövde kommun och förankra vad som är värt att slå vakt om inför framtiden pågår arbetet med att ta fram ett kulturmiljöprogram. Arbetet bedrivs som ett samverkansprojekt. Kulturförvaltningen i Skövde kommun driver projektet. För det praktiska genomförandet har Västergötlands museum svarat, med bistånd av Plan-, Bygg- och Lantmäteriförvaltningen i Skövde kommun. Styrgruppen för projektet omfattar Kulturförvaltningen och Plan-, Bygg- och Lantmäteriförvaltningen, Skövde kommun, Västergötlands museum och Västarvet, Västra Götalandsregionens Natur- och Kulturförvaltning.

Arbetet har även innefattat en dialog med berörda hembygdsföreningar och Musei Vänner. Den lokalt förankrade kunskapen är en viktig tillgång i den fysiska planeringen. Hos kommuninvånarna finns stor kunskap om vad som är viktigt i den egna hembygden. Det kan exempelvis gälla historien med sina avtryck i form av forntida lämningar, hus och öppna landskap eller särskilda identitets- och upplevelsevärden kopplade till olika platser eller företeelser.

Kulturmiljöprogrammets första etapp berörde Skövde stad och pågick under 2009 samt början av 2010. Etapp 2 omfattade de nio mindre tätorterna och har genomförts under 2010 och början av 2011. Etapp 3 som är slutfasen omfattar en sammanställning där även de synpunkter som inhämtats i etapp 1 och etapp 2 arbetas in och underlaget till programmet färdigställs.

Rapporten är nu ett underlag för kommunens fortsatta arbete med att genomföra ett kulturmiljöprogram. I nuläget finns således ett underlag för staden och ett för de nio mindre tätorterna. Det rekommenderas starkt att kommunen även låter ta fram ett motsvarande kulturmiljöunderlag

för landsbygden, så att ett färdigt kulturmiljöprogram kan omfatta hela Skövde kommun och vara ett måldokument med samlade riktlinjer för kommunens kulturmiljöarbete. Att landsbygden i nuläget inte ingår är den stora kritiska synpunkt som framförts av hembygdsföreningarna.

Rapportens innehåll - de nio mindre tätorterna

Denna rapportdel motsvarar etapp 2, de nio mindre tätorterna. Rapporten innehåller en översiktlig beskrivning av de nio mindre tätorterna Igelstorp, Lerdala, Skultorp, Stöpen, Tidän, Timmersdala, Ulvåker, Våring och Vårsås och deras fysiska kulturmiljö.

Rapporten inleds med en kort beskrivning av projektet och kulturmiljöprogramarbetet.

Därefter följer programdelen som börjar med en översiktlig tematiserad gemensam historik för de nio mindre tätorterna.

Sedan presenteras tätorterna var för sig i bokstavsordning. För varje tätort ges en inledande bebyggelseöversikt. Därefter följer de utpekade värdefulla kulturmiljöer som är särskilt viktiga att slå vakt om. De aktuella områdena redovisas översiktligt på karta med preliminär avgränsning. Till varje område finns förslag till åtgärder. Förslagen är rekommendationer om att framför allt upprätta fördjupade riktlinjer för att tillvarata de kulturhistoriska värdena. I vissa fall, t.ex. där kulturmiljön både har särskilda kulturvärden och är mycket rikt sammansatt, rekommenderas att en bevarandeinriktad detaljplan upprättas.

Därefter följer en lista med värdefulla enskilda byggnadsobjekt som ligger utanför de utpekade områdena. Rapporten avslutas med

Utöver detta finns material som sedan tidigare finns framtaget. En del ligger som digitala skikt i Länsstyrelsens planeringsunderlag, främst fornminnesinventeringen.

De olika miljöerna och enskilda objekten kommer, när programmet så småningom är klart, också att finnas inlagda

i kommunens kartdatabas för att finnas tillgängliga i planeringen.

Sammanställningen bygger på många källor

Kunskapen om kulturmiljön och kulturarvet finns att hämta på flera håll. Övergripande inventeringar som utförts av Länsstyrelsen, Länsmuseum och Kommunen utgör viktiga underlag i kulturmiljöprogramarbetet. Här skall framför allt nämnas följande:

Underlaget i programarbetet för Skövde kommuns nio mindre tätorter har framför allt baserats på den inventering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Skövde kommun som utfördes 1988 med Thomas Carlquist som projektledare, dåvarande Skaraborgs länsmuseum.

Vad gäller industrihistoria skall särskilt nämnas Skövde museums projekt ”Stenrika Skövde”, Curry Heimann, 2008. Vidare skall nämnas ”Skövdes industrier förr och nu” av Kenneth Alfredsson, 1985.

Kyrkogårdarna i Norra Billings, Norra Kyrketorps och Skövde pastorat samt delvis Värsås pastorat har inventerats av Västergötlands museum, 2004-2007.

Svenska kyrkans byggnader har inventerats av Skara stift 2004 och är inlagda i Bebyggelseregistret.

I Bebyggelseregistret finns numera även inlagt kommunens byggnadsinventering 2004-2005.

En viktig källa är Skövde kommuns hemsida: Kartor, planer och fastigheter.

Vidare finns en rik tillgång på hembygds-, fack- och landskapslitteratur. Andra viktiga källor är t.ex. Byggnadsnämndens arkiv (digitaliserade handlingar), Skövde kommun, Skövde museums arkiv och Västergötlands museums arkiv, Skara.

En ytterst viktig kunskapsresurs är den betydelsefulla lokalt förankrade kunskap som hembygdsrörelsen och andra intresseorganisationer är verksamma med.

Andra exempel på underlag

- Fornminnesinventeringen, Riksantikvarieämbetet (Fmis)
- Odlingslandskapets natur- och kulturvärden. Länsstyrelsen, 1992
- Översiktsplan (ÖP) för Skövde 1991 (Underlag omfattar ej centralorten)
- Naturvårdsprogram för Skövde kommun, Länsstyrelsen, 1984
- Riksintressen för kultur och natur i Skövde kommun
- Lövskogsinventering
- Lokalhistorisk litteratur och övrig facklitteratur

Övrigt

Fotografer till nutida fotografier är, där inget annat anges, Erik Holmström och Ulf Larsson, Västergötlands museum.

Förkortningar:

BNA- Byggnadsnämndens arkiv

SM - Skövde museum

VGM - Västergötlands museums arkiv.

Arbetets uppläggning

Framtagandet av underlag för de nio mindre tätorterna i Skövde kommun har genomförts under 2010 med viss komplettering 2011. Arbetet har utförts av 1:e antikvarierna Erik Holmström och Ulf Larsson, Västergötlands museum. Det har omfattat följande:

- En översiktlig komplettering av dels bebyggelse från 1960 till 1985, dels avseende industrihistoriska miljöer
- Översyn, komplettering och revidering av miljöurval
- Rekommendationer och åtgärdsförslag
- En övergripande sammanställning av varje ords bebyggelseutveckling, delvis genom komplettering av tidigare gjorda översikter
- Tematisering av historiken

En övergripande arbetsmall samt sammanställning av allmänna texter rörande lagstiftning, planering, programarbete och vissa historiska bakgrundstexter har sammanställts av enhetschef Marie Odenbring Widmark, Regionmuseum Västra

Götaland, Västarvet. Erfarenheter från Marie Odenbring Widmarks arbeten med kommunala kulturmiljöprogram i Göta älvdalen har varit av stor betydelse även för arbetet med Skövde kommuns tätorter.

Arbetet med underlaget till kulturmiljöprogram för Skövde för den del som omfattar de nio mindre tätorterna har genomförts 2010. Det har omfattat genomgång och sammanställning av redan befintligt material, fältarbete i de mindre tätorternas kulturmiljöer och sammanställning av detta. Tidigare arbeten har inventerats, bebyggelsemiljön i tätorten har karaktäriserats, bebyggelsehistorien har beskrivits och kompletterats o.s.v.

Dialogarbetet

Avsikten är också att en sammanvägning av den lokalt förankrade kunskapen och kulturmiljövårdens mer övergripande kunskap skall ge en nyanserad beskrivning och värdering av kulturmiljön. Dialog och samråd med hembygdsföreningarna utanför Skövde stad inleddes vid ett möte den 9 februari 2011. Med Skövde hembygdsförening och Musei Vänner inleddes dialogen 2010 i samband med arbetet med staden.

I februari 2011 överlämnades materialet om de mindre tätorterna på samråd till dialoggrupperna som bereddes tillfälle att komma in med förslag på vad man anser vara viktigt att bevara. Synpunkterna har arbetats in i programmet i sammanställningsfasen.

Vid informationsmötet den 9 februari medverkade hembygdsföreningarna i Häggum, Skultorp, Skövde, Sventorp-Forsby och Varing-Locketorp samt för Binnebergsorten och Norra Billing. Inventeringsunderlaget för de mindre tätorterna överlämnades till samtliga dessa föreningar samt utskickades även till hembygdsföreningarna i Tidän och Vårsås.

Av berörda föreningar har samtliga utom en varit positiva. Vårsås hembygdsförening har avböjt medverkan. De flesta föreningar har lämnat synpunkter. De tätorter som det ej inkommit synpunkter

om, förutom Vårsås, är Lerdala, Stöpen och Ulvåker. Många konstruktiva och klagörande förslag och synpunkter har i övrigt inkommit. Det är synpunkter som är av mycket stort värde och som tillför underlaget lokalhistoriskt förankrad kunskap och därmed en högre kvalitet.

För fördjupad information om dialoggruppernas synpunkter se Samrådsredogörelse (i rapportens bakre del).

Kulturarv och kulturmiljö

Vad menas med kulturmiljö?

Begreppet *kulturmiljö* har sedan ett par decennier varit ett ledord när man arbetar med den fysiska omgivningen med alla de spår och lämningar som mänsklig aktivitet skapat. Det kan vara olika företeelser som byggnader, gravlämningar, vägar, ortnamn och ägostrukturer men man har också betonat helhetsmiljöer som på olika sätt speglar vår historia. Tidigare arbetade man mer med begreppet *kulturminnesvård* med betoning på enstaka monument och minnesmärken.

Idag används gärna begreppet *kulturarv* istället för att visa att minnen och berättelser, ett mer immateriellt kulturarv, också är viktigt att slå vakt om. Man kan säga att vårt kulturarv är de historier vi omger oss med och det är därför viktigt att fundera kring vilka perspektiv som får utrymme och vilka historier vi skall berätta. Omsatt i materiell kultur så berättar ju också våra byggnader, ortsnamn, dansbanor, kommunikationer, industrier o.s.v. historier och utgör därmed en väsentlig del av vårt kulturarv. En viktig fråga vi människor måste ställa oss är vad vårt kulturarv betyder och vad vi vill föra vidare till kommande generationer.

Det övergripande målet för samhällsplaneringen är *hållbar utveckling*, såväl miljömässigt som socialt och ekonomiskt. Vårt kulturarv har stor betydelse för framtidens miljö och för social sammanhållning, välfärd och trygghet. Kulturarvet utgör en grundläggande resurs i samhällsutvecklingen.

Kort kan man säga att kulturarvet/kulturmiljön har två mycket viktiga funktioner:

- Som *livsmiljöskapare*
- Som *identitetsbyggare*

Kulturarvet är helt enkelt en viktig del av infrastrukturen i kommunen – en sorts kollektiv nytthet som det gäller att ta hand om på bästa sätt!

Kultur och regional utveckling

Riksantikvarieämbetet har satt upp åtta tematiska sätt att indela kultur och kulturarv utifrån viljan att arbeta med natur- och kulturarv som lokal och regional utvecklingsfaktor.

- Kultur som upplevelsenäring
- Kultur som livsmiljö
- Kultur som näring
- Kultur för profilering och marknadsföring
- Kulturell kompetens som marknadsmässig fördel
- Kultur som grund för samverkan
- Kultur som kreativitetsfrämjare
- Kultur som hälsofrämjare

Alla dessa definitioner kan appliceras på kulturarvet i Skövde. (Texten är i grunden från Riksantikvarieämbetet).

1. Kultur som upplevelsenäring

Kulturarvet har ett instrumentellt värde som blir tydligt genom t.ex. dramatiseringar och upplevelser av historiska företeelser i fakta och fiction såsom Arnturismen. Här kan konstateras att kultursektorn genererar effekter och ett positivt mervärde inom andra samhällssektorer.

2. Kultur som livsmiljö

Skövde bjuder på många fantastiska miljöer, både vad gäller natur och kultur och oftast i ett samspel dem emellan. De är kulturarvets vardagsmiljöer – de som vi inte alltid tänker på men som finns runt omkring oss och som efterfrågas vid till exempel val av boende eller vid en företagsetablering. Företagsekonomiska och transportekonomiska faktorer – i kombi-

nation med ett rikt och varierat kulturarv – styr ofta valet.

Det kan också röra sig om omvandlingsområden såsom gamla industrimiljöer i attraktiva lägen som kan omvandlas till spännande och exklusiva boendemiljöer. Livsmiljön handlar också om väl utformade arkitektoniska rum, om miljöer med lång historisk kontinuitet, om det öppna odlingslandskapet med åker- och betesmarker på klevkanter och skifferterrasser i platabergslandskapet.

3. Kultur som näring

Företagande som innebär att gamla hantverkstraditioner kan räddas kvar eller som bygger på vissa produkter som har en stark kulturhistorisk identitet kan man säga använder kulturen som näring, ofta kopplad till turism. Detta är en viktig ingång till frågor om kulturarv och entreprenörskap. De medel som finns tillgängliga via EU:s fonder och program spelar en stor roll för ett ökat kulturarvsföretagande i Sverige. Att kunna SNI-koda (Svensk näringsindelning) kulturarvsföretagandet skulle ge en ytterligare dimension till sektorn.

4. Kultur för profilering och marknadsföring

Kulturarvet spelar en viktig roll genom att det ger mervärde – gör en produkt speciell i förhållande till andra. Här handlar det om en plats eller en regions attraktivitet. Hur används kulturarvet i marknadsföringen? Vilka kulturarvssymboler i ett landskap blir karaktärsskapande för ett område? Dessa kulturarvssymboler eller landmärken blir normgivande även för andra sektorer i marknadsföringen av deras varor och tjänster.

5. Kulturell kompetens som marknadsmässig fördel

En hög andel utbildade personer inom kultur- och kulturarvsområdet i kombination med ett rikt kulturarv och kulturföretagande kan ge en extra drivkraft åt en region. Kulturarvet fungerar som en naturlig miljö för många olika kulturarangemang.

6. Kultur som grund för samverkan

Kulturarvsprojekt skapar engagemang hos människor och bidrar till ett nätverksbyggande. Alla har vi ett förhållande och ett förhållningssätt till kulturarvet och erfarenheter från olika platser och miljöer. Vid planerade stora ingrepp i natur- och kulturmiljöer skapas ofta en opinion med ett engagemang mot detta.

Känslan för den egna hembygden och karaktärsobjekt såsom församlingskyrkan är stark. Det är viktigt att dra nytta av engagemanget för kulturarvet i det lokala och regionala utvecklingsarbetet. Exempelvis hembygdsföreningar och andra intresseföreningar gör ett ovärderligt arbete och i samverkan med dem kan man utträtta mycket.

7. Kultur som kreativetsfrämjare

Det finns en föreställning om att människor med kulturella utbildningar oftast är kreativa människor och att det också ur många kultur- och kulturarvsprojekt föds kreativa tankar och idéer för att stärka och utveckla en region. Vi människor blir helt enkelt kreativa genom att arbeta med kultur. Genom kulturprojekten skapas ett öppet och kreativt sinne.

8. Kultur som hälsofrämjare

Flera forskare har skrivit om kulturens och kulturarvets betydelse för att förebygga ohälsa. De har också påvisat kulturens ”helande och läkande effekt – en balsam för själen” och vad kulturarvet i kombination med ett rikt och varierat utbud av

de fria konsterna betyder för hälsa och välbefinnande. Såväl Riksantikvarieämbetet som flera landsting och regioner har startat arbeten med nätverk kring Kultur och hälsa och skall i detta arbete exemplifiera kulturarvets betydelse för hälsan.

Upplevelsen av natur- och kulturvården sammantaget stärker vårt välbefinnande. Odling har erkänt gott inflytande på vår hälsa. En rogivande plats är både vacker och fylld av igenkännanden som skänker trygghet och förankring.

Redovisning av kulturhistoriskt värdefulla miljöer

Värdefulla miljöer – vad innebär det?

Man kan säga att kulturarvet är en viktig del av infrastrukturen i kommunen – en kollektiv nytta som det gäller att ta hand om på bästa sätt! Egentligen skulle man inte behöva peka ut särskilda kulturmiljöer. Kulturarvet finns ju överallt och borde ligga som en självklar grund i all planering och verksamhet. Det finns alltid kulturhistoriska kvaliteter att ta tillvara som förstärker vår identitet och ger en rikare livsmiljö.

I vissa områden är dock historien och kulturarvet extra tydligt närvarande och där behövs en signal om detta.

Som utgångspunkt för översyn och urval har använts byggnadsinventeringen från 1988, Thomas Carlquist, Skaraborgs länsmuseum. Omfattande kompletteringar har nu gjorts av detta tidigare urval. Kul-

Skultorps gamla byplats med Fornbyn är en värdefull kulturmiljö i anslutning till dagens fritids- och rekreationsområde i det vackra natur- och kulturlandskapet på Sydbillingens sluttning.

Timmersdala stationssamhälle har mycket stort kulturhistoriskt värde eftersom kulturmiljön vittnar om järnvägen som drivkraft och den betydelse stationssamhällena haft för expansionen av svensk tätortsutveckling.

turmiljöer och byggnadsobjekt som tillkommit 2010-2011 markeras med *.

I nu befintlig sammanställning har förslag till 46 större och mindre miljöer redovisats. De speglar på olika sätt kommunens fysiska kulturarv i de nio mindre tätorterna. Flera områden är sedan tidigare uppmärksammade i olika sammanhang, men flera nya har också tillkommit. En del av områdena fanns med även i 1988 års byggnadsinventering av landsbygden utanför centralorten. Andra ”nya” områden är redovisade som ett enskilt byggnadsobjekt i 1988 års inventering, men har nu omdefinierats till en lite större kulturmiljö. I flera miljöer i tätorternas ytterområden är landskaps- och fornlämningsstruktur av särskild betydelse. Objekt som getts klass ett och två i Länsstyrelsens odlingslandskapsinventeringen har också tagits med. Det är dock inte många sådana som berörs av tätorternas område.

De tre villorna vid Skolgatan uppfördes 1954-1956 som lärarbostäder till den nya centralskolan i Väring. De är bland de finaste exemplen på små 1950-talsvillor i Skövde kommun.

I Väring finns ett av flera goda exempel på folkhemsepokens flerbostadshus när de små tätorterna byggdes ut på 1960-talet.

I förteckningen över enstaka byggnadsobjekt har samtliga objekt tagits med som är skyddade enligt Kulturminneslagens fjärde kapitel. Det motsvarar svenska kyrkans kyrkobyggnader byggda t.o.m. 1939, samt de som är yngre och besitter särskilda kulturvärden.

Generellt brukar man tala om flera bakomliggande kriterier för urval av värdefulla kulturmiljöer. I flertalet miljöer samspelar dessutom olika kriterier.

I de nio mindre tätorterna har miljön framför allt valts ut för att den:

- på olika sätt återspeglar tätortens bebyggelsehistoria. Detta är ett tungt vägande kriterium som bildar en utgångspunkt för inventeringen. Övriga kriterier är framför allt komplement till detta.

- speglar viktiga historiska fenomen eller skeenden i tätortsutvecklingen, som även står i tydligt sammanhang med utvecklingen på regional och/eller nationell nivå. Bland många goda exempel kan här

Fältvägen i Igelstorp med de karaktäristiska kedjehusen i tegel är en värdefull kulturmiljö som vittnar om de små tätorternas 1960-talsexpan­sion.

särskilt nämnas stationssamhällena, med Timmersdala stationssamhälle som den mest kompletta kulturmiljön som ger uttryck för järnvägen som drivkraft och den betydelse stationssamhällena haft för expansionen av svensk tätortsutveckling.

I Ulvåker står det nationalromantiska stationshuset som ett monument över järnvägens betydelse för tätortens framväxt.

- innehåller en bebyggelsemiljö med prägel av kontinuitet och har många spår från olika tidsperioder. Ett av de mest tydliga exemplen är Lerdala med den välbevarade kyrkbyn, gammalt sockencentrum med medeltidskyrka och tre välbevarade äldre skolhus samt stationssamhällets tidiga 1900-talsbebyggelse och villasamhällets miljöer från 1950- och 60-talen.

- är ett särskilt gott exempel på hur traditioner, tankar och ideal om t.ex. planering, arbete, byggande och boende växlat under olika tider. Inte minst Skultorp har många goda exempel på detta från folkhemsepoken på 1950- och 60-talet när orten expanderade starkt. T.ex. kommunhuset från 1957-58, villaområden kring Källbäcksvägen-Brogatan samt på Kanikerukan, modernistiska exklusiva

Tidans Condis från 1956 är ett av de främsta modernistiska minnesmärkena i Skövde kommun.

Timmersdala skola från 1952-53 är en av de bästa exemplen i Skövde kommun på institutionsmiljöer i 1950-talsmodernism.

1970-talsvillor vid bl.a. Sjövägen, samt välbevarade flerbostadsområden vid Riksbyggenvägen från 1958-60, vid Pilvägen från 1969 och Bussatorp från 1970. Villamiljöerna från 1950-talet vid Skolgatan i Väring samt 1960-talet vid Parkvägen, Brunnsvägen och Fältvägen i Igelstorp är också bra exempel.

- återspeglar näringar och verksamheter som varit av särskild betydelse för ortens utveckling. Här finns många exempel, t.ex. textilindustrins betydelse med den industrihistoriskt värdefulla Yllefabriken i Tidans från 1910 som främsta representant men även Timatrikå AB med småskalig textilindustri från 1940-talet i Timmersdala och Silkeskonfektion AB från 1940- och 1950-talet i Väring. Silitfabriken från 1950-talet i Skultorp är också ett intressant industriminne. Jordbruksnäringarnas stora betydelse återspeglas bl.a. i tröskverksfabriken i Igelstorp, Tidans två mejerier från 1920- och 40-tal samt Värsås ståtliga mejeri i tegel från 1890-talet och Centralföreningens 1940-talsbyggnader i Väring och Tidans

- återspeglar hur samhällslivet varit uppbyggt och organiserat under olika tider. T.ex. vad gäller infrastruktur med kommunikation och samhällsservice, samt Värsås är en av de bäst bibehållna äldre bymiljöerna i Skaraborg och är som gammal vägknut även av stort kommunikationshistoriskt intresse.

F.d. Yllefabriken i Tidå från 1910 är ett av de främsta industriminnena i Skaraborg och ingår idag i en större kulturmiljö som är av riksintresse för kulturmiljövården.

religion, utbildning, men även ordens- och föreningsliv, rättsväsende med mera. Här kan särskilt nämnas tingshus, kyrkobyggnader, skolmiljöer etc. Bland annat den mycket förnämliga 1800-talsmiljön kring bytorget i Vårsås kyrkby, samt de modernistiska skolmiljöerna från 1950-talet i Stöpen och Våring som är mycket fina och representativa exempel på detta. Timmersdalas förnämliga institutionsmiljöer kring kommunal administration, skola och äldreboende från 1950- 60-tal hör till de främsta i Skaraborg. Vårsås har ståtliga frikyrkor från 1880-tal och 1950-tal som är av mycket stort kulturhistoriskt värde i likhet med Sörbacka äldreboende från 1950-talet.

- *återspeglar miljöer för rekreation och social samvaro*, t.ex. parker, modern fritid, idrott, nöjesliv med mera. Här kan bl.a. nämnas Tidavallens idrottsplats och Olstorps festplats, båda i Tidå, som är mycket goda exempel på detta.

- *innehåller välbevarade miljöer som är en särskild resurs ur kulturmiljösynpunkt*. Exempelen är många på kulturmiljöer som innebär en resurs för orten att utvecklas kring. Exempelvis bör nämnas den riksintressanta kulturmiljön i Tidå; kring Yllefabriken, Vaholms herrgård och bro och Askeberga skeppssättning.

- *har stor betydelse som samlingspunkt kring kulturarvet* för människor som bor och verkar på orten, men som också är en resurs för utifrån kommande som vill lära sig mer om orten/bygden. Exempel-

vis kan nämnas Skultorps gamla by med fornbyn.

- *har tydliga pedagogiska kvaliteter*. Det vill säga, att det dels är lätt att visa på värdena i kulturmiljön, dels att de är lätta att uppfatta och ta till sig. Det gäller exempelvis de gamla kyrkbyarna såsom bl.a. Svantorps i Igelstorp, Vårsås, Timmersdala samt Vårings kyrkomiljö.

De utpekade miljöerna har således ett brett och varierat innehåll som tillsammans ger en bra bild av Skövde kommun.

Meningen är inte att tiden förväntas stå still i de utpekade miljöerna. Men de innehåller på olika sätt värden som det är viktigt att slå vakt om i den kommande planeringen. Miljön har kulturhistoriska kvaliteter och sammanhang som på olika sätt kräver hänsyn. Att de pekats ut är en statusmarkering.

För varje miljö ges en karaktärisering och värdering. Enskilda objekt har listats. Numreringarna hänvisar till de olika inventeringar och underlag som använts, främst fornminnesregistret. För varje miljö finns också förslag på eventuella åtgärder och säkerställande. I en del fall behövs en fördjupad dokumentation för att klargöra vilka hänsyn som bör tas.

Värsås kyrkby har varit en knutpunkt av rang i det gamla agrarsamhället och är en rikt sammansatt kulturmiljö med mycket stora värden.

De mindre tätorternas historia i teman

Bakgrund

Under arbetets gång med kulturmiljöprogrammet har några historiska företeelser börjat framträda tydligt som viktiga profiler i de mindre tätorternas utveckling. Det är företeelser och skeenden som på olika sätt varit betydelsefulla i samhällets utveckling och hör till dess egen karaktär. Om man så vill kan man kalla dem för tätortens övergripande karaktärsdrag eller teman, i regel förknippade med de drivkrafter och den utveckling som varit avgörande för hur tätorten vuxit fram och tagit form. Det finns också något exempel på att redan befintliga kulturhistoriska spår och lämningar i landskapet har införlivats i den växande tätorten och idag sätter en så stark prägel på kulturmiljön att det är befogat knyta dem till ortens karaktärsdrag, även om de i sig inte är kopplade till samhällets framväxt.

Flera av kulturmiljöerna men också de enskilda byggnadsobjekten har förankring i dessa teman. Givetvis går flera teman mer eller mindre in i varandra och flera kulturmiljöer och objekt har beröringspunkter med flera teman. Men det är ett sätt att återberätta delar av de mindre tätorternas historia som man möter den i dagens bebyggelsestruktur.

Följande teman har uppmärksammats:

Igelstorp

- De agrara näringarna
- Sockencentrum - kyrka och skola
- Handel och kommunikationer - stations-samhället
- Industrialismen och folkhemmet

Lerdala

- De agrara näringarna
- Sockencentrum/kommuncentrum -kyrka och skola
- Kommunikationer - stations-samhället
- Industrialismen och folkhemmet

Skultorp

- Handel och kommunikationer - stations-samhället
- Industrialismen och folkhemmet
- De agrara näringarna
- Sockencentrum/kommuncentrum -administration, kyrka och skola

Stöpen

- De agrara näringarna - Järnålder och 1800-tal
- Skolorn
- Industrialismen och folkhemmet

Den stora skeppssättningen "Jättadansen" i Stöpen vittnar bl.a. om järnålderns människor i Skövdebygden.

Tidan

- Handel och kommunikationer - stations-samhället
- Industrialismen och folkhemmet
- De agrara näringarna
- Sockencentrum/kommuncentrum -administration, kyrka och skola

Väring

- De agrara näringarna
- Sockencentrum/kommuncentrum -kyrka och skola
- Handel och kommunikationer - stations-samhället
- Industrialismen och folkhemmet

Timmersdala

- De agrara näringarna
- Sockencentrum/kommuncentrum -administration, kyrka och skola
- Handel och kommunikationer - stations-samhället
- Industrialismen och folkhemmet

Värsås

- De agrara näringarna
- Kommunikationer och rättsväsende - vägknut, tingsplats, gästgiveri
- Sockencentrum/kommuncentrum -kyrka och skola
- Industrialismen och folkhemmet

Ulvåker

- Handel och kommunikationer - stations-samhället
- Industrialismen och folkhemmet

I Värsås tätort finns fortfarande en samlad bykärna kring sockenkyrkan, trots gårdsutflyttningar vid 1850-talets laga skifte. I stora drag känner man igen dagens bebyggelsemönster även på denna bykarta från år 1700. Lantmäteristyrelsens arkiv.

Lerdala kyrkby hör till de främsta exemplen i Skövde kommun på en äldre bymiljö med väl bibehållen karaktär och flera välbevarade gårdsbyggnader från 1800- och 1900-tal.

De agrara näringarna

Skövde trakten är sedan årtusenden en jordbruksbygd som satt sin tydliga prägel på kulturlandskapet. Jord och boskap gav inte bara mat och kläder utan också viktiga handelsvaror. Jordbruket var länge boskapsdominerat. Handeln med t.ex. kor, oxar, smör och ost var omfattande och man sålde på 1600- och 1700-talet såväl till Bergslagen och Stockholm som till Danmark och Småland. Boskapsdominansen bestod fram mot 1700-talets slut då spannmålsodlingen ökade kraftigt. Agrara näringar med jordbruk och i randbygderna även ett visst skogsbruk dominerade bygden helt. Binäringar förekom vid sidan av jordbruket, i Skövdebygden framför allt förknippat med bygghus i Värsås och Varola samt kalkbränning och stembearbetning vid Billingen.

Under 1800-talet satte den havredominerade spannmålsproduktionen stark prägel. Samtidigt förvandlades bebyggelsemönster och kulturlandskap i samband med enskifte och laga skifte, när gårdar flyttades ut från byarna och gamla ängs- och utmarker odlades upp kring gårdarna. Det animalieinriktade jordbruket, dominerat av kött- och mjölkproduktion vann sedan åter insteg vid 1900-talets början. Vallodling satte prägel på kulturlandskapet redan under 1800-talets senare del. Den jordbrukstekniska utvecklingen, inklusive nya maskiner, jämte elektricitetens utbyggnad, bidrog till jordbrukets mekanisering under 1900-talets första del

Den stora befolkningsökningen som inträffade under sent 1700-tal och på 1800-talet var som störst inom den samhällsklass som hade det sämst ställt, de som inte själva ägde någon jord, det vill säga torpare och backstugusittare. På landsbygden flerdubblades antalet torp och backstugor. Många backstugor placerades i utkantslägen, t.ex. vid sockengränser eller på gårdsägor som tagits upp på gamla utmarker i skogs och rannoråden i samband med laga skiftet. Många torp och backstugor friköptes under 1900-talets första del t.ex. med hjälp av egnahemslån.

Med undantag för östra delen av dåvarande Skaraborgs län, som hade högre grad av industrialisering, levde fortfarande över 90% av befolkningen utanför städerna år 1900.

Odlingsmaximum nåddes runt 1920- och 1930-talen. Därefter skedde en omfattande minskning av åkerareal, särskilt utanför slättbygderna. Under perioden 1920-1945 dominerade ett familjedrivet *I norra utkanten av Stöpens tätort ligger flera f.d. backstugor och torpställen i rad längs vägen mot Frösve kyrka. Frösve 24:1 Sandstena.*

blandjordbruk med både djur och spannmålsproduktion på varje gård. Ett exempel från Värings socken får exemplifiera Skövde trakts enormt starka agrara förankring. På 1920-talet, när odlingsmaximum nåddes, fanns sammanlagt 132 brukningsdelar som tillsammans omfattade 24 mantal. Åkermarken omfattade ca 2000 hektar och skogen ca 1770. Fortfarande fanns 32 jordtorp i socknen. Inte mindre än tre mejerier var då verksamma bara inom Väring.

Efter andra världskriget ersattes blandjordbruket på många håll av specialisering. Kreaturlösa jordbruk blev allt vanligare. Å andra sidan uppfördes rena mjölk- och svingårdar med enbart foderväxtodling. Jordbruket genomgick en snabb och genomgripande mekanisering med exempelvis traktorer och skördetröskor. Vid sidan av mekaniseringen ökade användningen av konstgödsel och kemiska bekämpningsmedel.

År 1950 bodde fortfarande 70% av länets invånare på landsbygden eller i mindre tätorter. Agrara näringar spelade fortfarande mycket stor roll för Skaraborg. Jordbruket genomgick en enorm produktivitetökning samtidigt som avfolkningen av landsbygden ökade dramatiskt. Industrisamhällets svenska jordbruk har idag blivit vetenskapligt, rationellt och högproducerande. Allt färre bönder producerar allt mer.

Kulturlandskapet har också i högre utsträckning präglats av en rationalisering, Jordbruksmarken anpassades för de allt större maskinerna genom sammanlagning av mindre åkrar till större enheter. Stora mängder odlingsrösen och stenmurar har tagits bort. "Bondens skönaste kulturprodukt", ängen, fick under 1900-talet träda tillbaka för skogen, åkermarken och vallodlingen. Omställningen av jordbruket har också inneburit skogsplantering eller igenväxning av tidigare öppna hävdade marker.

På 1990-talet ökade intresset för ett ekologiskt hållbart jordbruk och i samband med Sveriges anslutning till EU förstärktes också insatserna för bevarande av biologisk mångfald och värdefulla kulturmiljöer i jordbrukslandskapet, värden som egentligen är en biprodukt av äldre tiders jordbruk.

Även om agrara näringar som jord- och skogsbruk fortfarande har stor betydelse för Skaraborg är antalet sysselsatta inom näringarna mycket färre än för 50 år sedan.

Agrarsamhällets stora betydelse för många tätorters kulturmiljö

Idag bär flera av tätorterna mer eller mindre prägel av att de vuxit fram ur eller invid agrarsamhällets gamla byar. Det gäller i stort sett samtliga förutom Ulvåker, även det yngsta samhället, Stöpen, bär drag av agrarsamhället. Även inom de mindre tätorterna finns på så vis flera

Höbärgning i Timmersdala, troligen 1920-tal. Foto: Gustaf Wennerholm. VGM.

Sventorps by i norra delen av Igelstorps tätort har helt och hållet en agrar karaktär med en mycket väl bibehållen, laga skiftespräglad bymiljö, med drag av äldre bymönster.

mycket rikt sammansatta, utpräglat agrara kulturmiljöer:

Skultorps gamla byplats är en välbevarad och rikt sammansatt agrar kulturmiljö på Sydbillingens kalkstensterrass där miljön kring den gamla bytån med välbevarad bebyggelse, en ståtlig fågata mellan stenmurar och ett småskaligt kulturlandskap i platåbergsbygden förenar både äldre bystrukturer med laga skiftets 1800-talsmönster. Kulturmiljön ligger i direkt anslutning till det moderna villasamhället.

Lerdala är också en rikt mångfasetterad kulturmiljö i Billingsbygdens fortfarande småskaligt präglade kulturlandskap i ett påtagligt naturskönt läge i kanten av Vallebygden. Byn är en medeltida storby som idag har många välbevarade strukturer från såväl äldre tider som från 1800-talets enskifte och laga skifte. Flera välbevarade gårdsmiljöer och byggnader finns från 1800- och 1900-talet. Vid den gamla bytån finns en särskild enhet med bl.a. smedja och bastu samt även ett missionshus från 1880-talet. Byn omfattar även ett ovanligt välbevarat sockencentrum med delvis medeltida kyrka, småskola, f.d. lanthandel och f.d. handelsbod och mejeri.

Värsås är den enda av de mindre tätorterna i Skövde kommun där den gamla kyrkbyn av egen kraft utvecklats till en tätort i modern mening. Här var redan på 1600-talet en knutpunkt på Kåkindsslätten med tingshus och gästgiveri. Värsås kyrkby som utgör tätortens östra del är

en mycket väl bibehållen bymiljö, en av de främsta i Skövde kommun, där såväl äldre tiders bymönster som laga skiftets bebyggelseeffekter samverkar. Byn är ett stort gammalt socken- och bygdecentrum med sockenkyrka, prästlöneboställe, flera skolhus samt bytorg, f.d. tingshus och f.d. gästgivaregård samt flera välbevarade gårdsmiljöer med byggnader från 1800- och 1900-talet samt ett f.d. mejeri från 1896.

Sventorps kyrkby är en egen enhet inom **Igelstorps** tätort och ligger på den största av ändmoränerna på Kåkindsslätten. Nära byn finns förhistoriska fornlämnningar. Byn har helt och hållet en agrar karaktär med en mycket väl bibehållen, laga skiftespräglad bymiljö, med drag av äldre bymönster. Den är ett typiskt gammalt sockencentrum och inrymmer flera välbevarade gårdsmiljöer med byggnader från 1800- och 1900-talet.

Timmersdala by omfattar en egen helt agrar enhet inom tätorten, ett gammalt byläge med medeltida kyrkplats och ett anslutande starkt laga skiftespåverkat kulturlandskap kring utskiftade bondgårdar. Här finns flera välbevarade gårdsmiljöer och byggnader från 1800- och 1900-talet. Påtagligt är det omgivande fortfarande småskaligt präglade kulturlandskapet i slutningen mot skiffer- och kalkstenstrasser.

Värings gamla by bestod av Stora Väring och Lilla Väring med förhistoriskt ursprung. Inom den nuvarande tätorten ligger Stora Värings gamla bytomt med

Kulturlandskap i Billingsbygd med förhistorisk bakgrund, idag med en ovanligt väl bibehållen småskalig prägel med ursprung från 1800-talets laga skifte. Timmersdala by,

enstaka kvarliggande gårdar, omgiven av flera utskiftade gårdar från laga skiftets tid på 1800-talet. Framför allt finns här den samlade kulturmiljö som utgörs av Värings kyrkomiljö med sockenkyrkan på medeltida grund, Värings prästgård med 1600- och 1800-talsbyggnader och prästgårdens f.d. löneboställe. Flera gårdsmiljöer och byggnader från 1800- och 1900-tal finns på övriga gårdar, framför allt finns den gamla Sven-Bengtsgården med manbyggnad från 1790. Värings stationssamhälle utvecklades under 1800-talets senare del invid den gamla byn.

Inom **Tidans** samhälle finns rester av Lunne by och av Vads by med bl.a. Haragården och en kvarnplats, nära den medeltida sockenkyrkan. Framför allt finns den närbelägna Vaholms välbevarade herrgårdsmiljö med ett rikt sammansatt byggnadsbestånd från 1800- och 1900-tal, en mycket märklig övertäckt bro, en valskvarn, samt alléväg och omgivande kulturlandskap kring ån Tidån. Området ingår i en stor kulturmiljö av riksintresse som även innefattar den stora skeppssättningen Rane stenar, en väldig gravanläggning från järnåldern vid Askeberga nära tätorten. I Tidans samhälle finns en av Skarborgs mycket få kvarvarande garve-

ribyggnader från 1800-talet, en av de få industriella verksamheter som före industrialismens genombrott förekom i större skala ute i jordbruksbygderna.

Stöpens tätort har vuxit upp i grannskapet av den vidsträckta Stöpaskogen som inrymt Stöpens kronoallmänning och Östra Stöpens häradsallmänning. Flera byar och gårdar har haft utmarker i skogskantens randzon, kring sockengränsen mellan Frösve och Säter. På 1880-talet fanns på platsen för dagens moderna tätort minst ett femtontal torp och backstugor. Detta sätter fortfarande prägel på den äldre bebyggelsen i tätorten och dess närhet. Längs Binnebergsvägen norrut är ett gammalt utmarksområde med dels välbevarad förhistorisk fornlämningsmiljö bl.a. skeppssättningen Jättadansen, dels kvarvarande inslag av tidstypisk utkantsbebyggelse från 1800-talet.

Sockencentrum/kommuncentrum - kyrka, skola, rättsskipning och administration

Kyrka och senare även skola står för viktiga samhällsfunktioner i det gamla agrarsamhället och även in i vår egen tid. Flera mindre tätorter har ursprung från byar som varit lokala centrum, först under århundraden för kyrka och samhällsliv, och under 1800- och tidigt 1900-tal även för skolan. Under 1900-talet utvecklades de flesta tätorter som lokala centrum, och på 1950- och 60-talet blev flera av dem en administrativ centralort i en storkommun. De flesta av dem har senare fortsatt vara betydelsefulla som kommundelscentrum *Värings Prästbol 12:1. Prästgården från 1600- och 1800-tal är jämte den övriga kyrkomiljön i Väring ett gott exempel på äldre tiders kyrkliga knutpunkter och sockencentrum.*

De medeltida sockenkyrkorna är i regel våra äldsta byggnader som bevarats i bygden och är unika bärare av bygdens historia och identitet, samtidigt som de återspeglar historiens växlingar genom århundraden. Vads delvis medeltida kyrka och den mycket ålderdomliga klockstapeln.

inom Skövde kommun, efter kommun-sammanslagningen år 1971.

Sockenkyrkornas stora betydelse

Kyrkorna är landmärken i landskapet. Sockenkyrkan är ofta den äldsta byggnad som bevarats i bygden. Den speglar en över många århundraden utsträckt bebyggelsehistoria, från tidig medeltid och framåt. Samtidigt är alla kyrkor unika, bärare av just sin bygds historia och identitet – var och en med sin byggnadshistoria, sina inventarier, sina särmärken och berättelser. Under många hundra år var kyrkan sockenbornas viktigaste gemensamma byggnad. Man svarade gemensamt för underhållet och kyrkan var inte endast ett tempel utan också i hög grad en byggnad där man samlades för gemensamma offentliga angelägenheter. Så var det till långt fram på 1800-talet, när kyrkobyggnadens roll som tempel förstärktes och t.ex. skolhuset blev platsen för världsliga sammankomster.

Många medeltida kyrkobyggnader revs eller blev drastiskt om- och tillbyggda under 1800-talet. I Skövde kommuns mindre tätorter finns exempel på detta: Sventorp (i Igelstorp), Väring och Värås. Timmersdala kyrka har delvis medeltida murar, men blev starkt ombyggd

efter en brand på 1830-talet. I Vad och Lerdala finns delvis medeltida kyrkor och på landsbygden utanför Skultorps tätort står Norra Kyrketorps gamla sockenkyrka från 1100-talet, en av Västergötlands mest välbevarade medeltidskyrkor. Inne i tätorten byggdes en ny kyrka 1923.

Folkskola - grundskola

1842 införde folkskolestadgan med allmän skolplikt för barn i Sverige. Folkskoleväsendet byggdes ut efterhand, även om det kom att dröja nästan hundra år till innan alla barn på landsbygden fick gå i skolan varje vardag. På landsbygden var det till att börja med vanligt med en ambulerande skolverksamhet. Först på 1850-talet byggdes mer allmänt särskilda skolhus. Åren 1865 och 1878 utfärdade staten, genom Överintendentämbetet, särskilda mönsterritningar för folkskolebyggnader. Nya, förändrade mönsterritningar kom efterhand att produceras i takt med att skolpolitiken utvecklades och skolans roll i samhället förändrades. Skolans tidigare starka koppling till kyrkan ersattes med att den blev en uppgift för den borgerliga kommunen.

Lerdala folkskola från 1883, som fortfarande används som skola, är ett av Skaraborgs främsta exempel på 1878 års

Lerdala 3.13. Lerdala folkskola från 1883, som fortfarande används som skola, är ett av Skaraborgs främsta exempel på 1878 års mönsterritningar.

mönsterritningar. Lerdala tätort har även två andra mycket fina exempel på tidstypiska skolhus, småskolan från 1924 och mellanskolan från 1926. I Värsås kyrkby finns två äldre skolhus, från 1848 och 1890. Skultorps folkskola från 1932 är ett fint exempel på 1920-talets mönsterritade skolhus, präglade av den tidens stilströmningar i nationalromantik och 1920-talsklassicism. Ett av Skövde kommuns äldsta skolhus, från 1840-talet, om än ombyggt på 1920-talet, är Frösve gamla skola, beläget strax utanför Stöpens tätort.

I och med 1950-talet, i samband med storkommunreformen 1952 påbörjades en centralisering av skolväsendet på landsbygden som därefter fortsatts. Skolhusen har successivt blivit färre och större, i regel koncentrerade till de mindre tätorterna. Ofta byggdes nya stora centralskolor i tegel som skulle svara upp mot de nya utbildningsmål som enhetsskolan, närmaste föregångaren till den nioåriga grundskolan, innebar och som ersatte folkskolan. Nästan alla tätorter fick nya eller utbyggda skolbyggnader: Igelstorp (Sventorps skola), Skultorp (Billingsdal och Svärtagården), Stöpen (Frösve skola), Tidån, Timmersdala, Våring och Värsås. Frösve skola, Svärtagårdsskolan, Timmersdala skola och Vårings skola hör till de välbevarade skolbyggnaderna från 1950- och 60-talet i Skövde kommun.

Administration, rättsskipning, vård och omsorg

Förutom kyrkan var häradets tingsplats den viktigaste mötesplatsen för människor i äldre tid. Långt tillbaka i tiden

Frösve skola i Stöpen byggdes 1959 som en av två nya centralskolor i den dåvarande storkommunen Binneberg.

fanns emellertid inga fasta tingsplatser utan tingen ambulerade mellan socknarnas olika byar och gårdar. Under 1600-talet organiserades rättsväsendet i fastare former och statsmakten verkade för att särskilda tingshus skulle uppföras. För att underlätta resor och inkvartering av tingsbesökarna fördes tingsförhandlingarna i många fall i närheten av eller i en gästgivargård.

Värsås kom att bli tingsplats i Kåkindes härad och Binneberg för södra delen av Vadsbo härad. Värsås hade tingsstuga redan 1626. Nuvarande ståtliga tingshusbyggnad uppfördes 1811-13 och innehöll även arrestlokaler. Tingshuset var i bruk fram till 1938 när hela Skövdebygdens tingsväsende centraliserades till Skövde stad. Värsås f.d. tingshus är en av Skaraborgs kulturhistoriskt värdefulla minnesmärken över tingen och rättsskipningen.

Polisväsendet var fram till 1965 en kommunal angelägenhet, därefter blev polisen förstatligad och kallades länspolis. Små poliskontor har tidigare på 1900-talet funnits i flera av de mindre orterna, t.ex. i Lerdala. Polisväsendet är numera sedan länge centraliserat.

Sedan medeltiden fanns ett självstyre på sockennivå som efterhand tog över mer samhällliga än de tidigare rent kyrkliga ärendena. 1862 års kommunallagar innebar en kommunreform där i regel varje socken blev en kommun. Fram till rösträttsreformen 1921 då allmän och lika rösträtt infördes styrdes rösträtten av jordinnehav eller annan egendom, ju större egendom desto fler röster. Småkommu-

Tingshus (till vänster, från 1811-1813) och gästgiveri (Anneberg, från 1909) bidrog till att Vårsås redan i tidigt 1600-tal blev en viktig knutpunkt i östra Skaraborg.

nerna förmådde inte svara upp mot fler och fler ansvarsområden i det moderna folkhem som byggdes upp. 1952 lades Sveriges småkommuner samman i storkommuner; i Skövde bildades Timmersdala, Binnebergs, Tidans, Vårsås och Skultorps kommuner. De mindre tätorterna blev centralorter och olika samhällsfunktioner knöts starkare till dem. 1971 lades storkommunerna samman med Skövde stad till nuvarande Skövde kommun. I några mindre tätorter finns mycket fina exempel på modernistiska små kommunhus eller motsvarande administrativa anläggningar. (Se nedan)

Långt tillbaka var olika former av social vård och omsorg kyrkans ansvar, i den mån detta förekom. På 1700-talet övertog socknen ansvaret för fattigvården och byggandet av särskilda fattighus påbjöds år 1776. Befolkningsstillväxten och den ökade andelen egendomslösa under 1800-talet gjorde fattigvården betungande. Med inrättandet av kommuner 1862 övertog dessa ansvaret. Med 1918 års fattigvårdslag blev fattig- och åldringsvården något humanare genom att rotegång och bortauktionering till lägstbjudande välbeställda förbjöds. Det skedde också en uppdelning av de vårdbehövande inom olika typer av vårdanstalter. Gamla, handikappade, barn och psykiskt sjuka skulle inte längre behöva trängas på samma ställe. De äldre fattigstugorna ersattes under 1900-talets förra hälft av nyuppförda ålderdomshem.

I Sventorps kyrkby i Igelstorp finns ovanligt nog den f.d. fattigstugan Kvis-tebo fortfarande i behåll, som bostadshus.

I norra utkanten av Stöpens tätort ligger Frösve f.d. ålderdomshem från 1918, som är ett fint exempel på de ofta nationalromantiskt präglade ålderdomshem som byggdes i åren efter första världskrigets slut.

I skapandet av folkhemmet i årtiondena kring 1900-talets mitt hade stat och kommun övertagit det fulla ansvaret för offentlig vård och omsorg, vilket inneburit en utvecklad omsorgslagstiftning och generella krav på högre standard och komfort. I och med 1950-talet byggdes de moderna ålderdomshemmen, ofta som fristående enheter, gärna som paviljonger i parkmiljö grupperade och anslutna till en tvåvånings kärnbyggnad. Nästan alla tätorter har en liknande anläggning från 1950-60-talet (se nedan). Ibland infogades äldreboendet i en serviceanläggning med flera samhällsfunktioner, såsom i Timmersdala. I de mindre tätorterna finns flera mycket goda, välbevarade exempel på detta (se nedan).

Sventorp 1:5 Kvis-tebo. I Sventorps kyrkby i norra delen av Igelstorps tätort finns ovanligt nog den f.d. fattigstugan kvar på platsen för den gamla bytån. Under 1900-talets första del byggdes huset om till bostadshus.

Från sent 1960-tal, men framför allt under 1970-talet byggdes systemet med vårdcentraler ut i landet. Kommundelarnas små centralorter försågs i regel med en vårdcentral, ofta helt nybyggd och ofta integrerad i en större anläggning för samhällsservice.

Värdefulla gamla sockencentrum och moderna offentliga miljöer

Mycket stora kulturhistoriska kvaliteter har den ovanligt välbevarade sockencentrummiljön i Värsås, en av Skaraborgs mest väl bibehållna. Den innefattar 1800-talskyrka, flera skolhus (1800-1900-tal), gästgivargård (1909) och tingshus (1811) samt välbevarad äldre bondgårdsbebyggelse. Lerdala kyrkomiljö med delvis medeltida kyrka, kyrkogård, bytorp, småskola, f.d. handelsbod m.m. är också en av Skaraborgs mest karaktärsfulla äldre kyrkomiljöer. Lerdala har också en särprägel med de tre välbevarade skolhusen från 1883, 1924 och 1926.

Värings kyrkomiljö är ett välbevarat sockencentrum med sockenkyrka från 1811 och prästgårdsbebyggelse från 1600- och 1800-tal. Sventorps kyrkomiljö i Igelstorp är också ett genuint och välbevarat sockencentrum, bl.a. med 1800-talskyrka med medeltida torn, två kyrkogårdar, samt gammal bytå med kyrkvaktmästarstuga, f.d. skolhus och f.d. fattigstuga.

Norra Kyrketorps nationalromantiskt präglade kyrkomiljö, med kyrka, skola, prästgård, i Skultorp är mycket speciell, eftersom den i sin helhet tillkommit så sent som på 1920- och 30-talet. Kultur-

miljön kring Vads kyrkomiljö i Tidån har en särprägel. Detta inte endast p.g.a. den delvis medeltida kyrkan och en mycket ålderdomlig klockstapel, utan också p.g.a. av den närbelägna, mycket välbevarade textilindustrin från 1900-talets början vid fallen i ån Tidån, en del av en större, riksintressant kulturmiljö. Timmersdala kyrkomiljö präglas framför allt av den högt och naturskönt belägna kyrkplatsen med en ursprungligen medeltida kyrka och kyrkogård med stiglucka.

I sina äldsta delar har kyrkogårdarna i regel en ålderdomlig karaktär i behåll, ofta i samspel med en eller flera utvidgningar från 1900-talet. Gravvårdarna speglar genom inskrifter och utformning socknens historia genom åtminstone de två senaste seklerna. Kyrkogårdarna i Lerdala och Timmersdala har dessutom äldre gravvårdar från 1700- och 1800-talet. Stora märkliga gravmonument från 1700-talet sätter prägel på Sventorps och Värsås kyrkogårdar. Sventorps nya begravningsplats bär en mer modernistisk prägel i likhet med t.ex. Vads, Värings och Värsås 1960-talsutvidgningar.

Den förnämligaste kommunala serviceanläggningen tillkom i Timmersdala vid 1950-talets början (Bäckedalen 1:61 och 1:62) och är ett av Skövde kommuns främsta exempel på modernistisk institutionsarkitektur från den tiden. Den omfattar en anläggning med flera samhällsbärande institutioner. Först byggdes Centralskolan 1952-1953. 1950-talsmodernism präglar även resten av anläggningen som dock

Sockenkyrkan och den f.d. småskolan i Lerdala år 2010, sinnebild av ett gammalt sockencentrum.

uppfördes först 1964-1965. Då tillkom dels kommunhus/bibliotek i rött tegel, dels äldreboendet Billingsdal. Både skolan och äldreboendet karaktäriseras bl.a. av de genomfärgade ädelputsfasaderna. Anläggningen tillbyggdes 1983 i tegel med vårdcentral och sjukhem.

Av mycket stort intresse är den kombination av flerbostadshus och administrativt centrum som uppfördes i Tidan 1952 och 1956 (Närlunda 5:1 och 5:2. Här integrerades lokaler för kommunalhus, polisstation och postkontor i två flerbostadshus. Lamellhusen har fasad i rött tegel och till det f.d. postkontoret vetter en stramt modernistiskt utformad huvudentré. Husen samkomponerades med en liten park- och torgbildning som betonar centrumkaraktären.

Att manifesteras centralortens roll som storkommuncentrum blir mycket tydligt i det representativa kommunhus som uppfördes i Skultorp 1957-1958. Här fanns ambitionen att skapa ett nytt centralt beläget tätortscentrum med utgångspunkt från det nya kommunhuset som även inrymde bibliotek m.m. Anläggningen, uppfördes delvis i souterräng med fasader i rött tegel och puts.

I Skultorp byggdes även Billingsro äldreboende 1959, senare successivt utbyggt fram till idag. Den ursprungliga anläggningen har en karaktäristisk utformning med röda tegelfasader med fasadfält i grön karosseripanel, senare kompletterad

Kommunalhuset i Skultorp uppfördes 1957-1958 efter att Skultorp 1952 blivit centralort i den nya storkommunen.

med yngre tillbyggnader i tegel och trä. (Skultorp 1:205, 1:115). Anläggningen kompletteras av en liten park och inneträdgård i 1950-talets anda. Billingsro är jämte Sörbacka i Vårsås och Billingsdal i Timmersdala mycket goda representanter för sin tids arkitektur/planering av äldreomsorgsmiljöer.

Vad gäller välbevarade skolmiljöer från den här tidsepoken måste särskilt nämnas Värings centralskola från 1954-1956. Detta bör vara den mest välbevarade centralskolemiljön från 1950-talet i rött tegel i Skövde kommun. Den är välplanerad och samkomponerad med skolgård och grönområde, efterhand kompletterad med låga tegelbyggnader. Inramningen med likaledes välbevarade villor, främst i gult och rött tegel, från samma tidsperiod förstärker det mycket goda helhetsintrycket. Ett gott exempel på offentliga miljöer från sent 1950- och 1960-tal finns i Stöpen kring Frösve skola. Det är en välbevarad tidstypiskt utformad modernistisk institutionsmiljö i rött tegel med dels en centralskola från 1959, dels en separat intilliggande anläggning byggd 1970 för äldreboende

I Vårsås tätort ligger Sörbacka äldreboende med ädelputsade envåningslängor förenade med pelare i rött tegel, i genombrutna hörn, under flacka tegeltak. 1950-talsexteriören är mycket väl bibehållen och Sörbacka är ett av Skövde kommuns främsta exempel på modernistiska bygg-

Billingsdal i Timmersdala, ett mycket gott exempel på ett modernistiskt äldreboende, anläggningen bär snarare en typisk prägel av 1950-tal även om den uppfördes först 1964-1965.

nader för social omsorg från folkhemmets tidsepok (Värsås 8:3).

Handel och kommunikation - vägknuten och stationssamhället

Vägknutar och gästgiverier

För att gynna handeln och utveckla det nationella försvaret lät statsmakten bygga ut vägnätet på 1500- och 1600-talet. Gästgiveriförordningen 1649 resulterade i att fler och fler gästgivargårdar etablerades för att tillhandahålla mat och husrum, skjutsningar och hästbyten. I takt med att konturerna till det moderna samhället allt mer tog form klingade gästgiverisystemets förutsättningar av allt mer, efter att järnvägsnätet byggdes ut i landet efter 1850-talet. 1908 upphörde det centralt reglerade gästgiveriväsendet.

I Värings by, som låg på sträckan Skövde-Hova, delades gästgiverifunktionen mellan Hållaregården och Ledsgården. Vid

Ulvängen 1:18 i Ulvåker. Radhuslänga från 1963 med karaktäristisk utformning, uppförd som pensionärshem i Ulvåkers tätort. Liknande små äldreboenden byggdes vid den tiden i flera mindre tätorter i Skaraborg. I Skövde kommun finns andra bra exempel på detta, t.ex. i Väring.

den gamla gästgivaregården anlades 1921 Värings busstation och Väring kom fram till 1960-talet, i likhet med Timmersdala, att bli en av de viktiga bussknutarna i södra Vadsbo. Värsås kyrkby var en av de tidiga knutpunkterna i bygden, långt före järnvägarnas tillkomst. Här passerade det betydelsefulla färdstråket från Östergötland, via Vättern och Hjo, in mot Skövde och övriga Västsverige. I vägknuten Värsås fanns gästgiveri åtminstone redan på 1600-talet. Värsås är en av Skaraborgs bäst bevarade knutpunkter från det gamla agrarsamhällets tid, innan industrialismens och järnvägarnas nya typer av samhällsbildningar omvandlade landsbygden. Det välbevarade sockencentrum i kyrkbyn var en viktig vägknut med gästgivaregård (1909), tingshus (1811), sockenkyrka (1857), (skolhus 1848, 1890) och bytorg med gammal vägsträckning, vägska

Sörbacka i Värsås från 1950-talet är i likhet med Billingsdal i Timmersdala och Billingsro i Skultorp, bland de finaste exemplen i Skövde kommun på social institutionsarkitektur i 1950-talsmodernism.

Gulfmacken vid landsvägen Skövde-Töreboda i Tidans tätort, 1950-tal. Foto: Anders Karlsson. VGM.

och stort magasin (1800-tal), vägmärken (fornlämningar) och stenmurar. Anneberg i Värsås som byggdes 1909 på det gamla gästgiveriets plats är nedlagt sedan länge men är idag en av endast ett fåtal kvarstående f.d. gästgiveribyggnader i Skaraborg.

Ur kommunikationshistorisk synpunkt är även bilverkstäder som minner om bilismens expansion och motoriseringen av landsbygden under folkhemsepoken av stort intresse. Igelstorp har Halvarstorp 4:32 Gunnars Bilverkstad som är en tidstypisk verkstadsbyggnad från ca 1950-talet. Timmersdala 16:1 inrymmer en tidstypisk bilverkstad från 1950-talet i gult tegel under flackt tak.

I Tidans, vid genomfartsvägen väg 200, invid Tidans Bensin och Kiosk, står en liten kioskbyggnad från ca 1950-talet (Lunne 1:54) som ett minne från en tidigare mackanläggning. Vägkrogen i Skultorp från 1960-talet, med tillhörande servicestation, har byggts om på senare år men hör samman med Skultorp som tidigare genomfartsort för riksväg 26.

I *Sveriges Bebyggelse* från 1953 sägs om Väring att många, särskilt ungdomar, bor i samhället men åker buss och tåg för att arbeta på andra orter. Särskilt nämns Pentaverken (Volvo) som arbetsgivare åt en del ortsbor. I Värsås påpekades samtidigt att det fanns ett 80-tal personbilar i

socknen, vilket säger en del om privatbilismens intensiva utveckling i Sverige på 1950-talet.

Stationssamhället - järnväg och handel

Fram till 1800-talets mitt var städer och byar samt enstaka brukssamhällen de enda egentliga samhällsbildningar som fanns i Skaraborg i likhet med övriga bygder i inlandet. Helt nya förutsättningar skapades under 1800-talet när jordbruket omstrukturerades, näringsfrihet infördes, järnvägar byggdes och industrialiseringen tog fart.

Handel hade länge varit en stadsnäring som på landsbygden bara fick bedrivas vid ett fåtal godkända marknader. I övrigt skulle handeln knytas till städernas marknader och 1622 hade varor som fördes in från landet till staden blivit tullpliktiga. Handelstvånget lättades något på 1700-talet. Först när Sverige fått näringsfrihet 1846 och full handelsfrihet 1864 blev det helt fritt för landsbygdens befolkning att bedriva handel och söka sin försörjning av annat än agrara näringar. Naturhushållning ersattes med penninghushållning, när man nu allt mer köpte varor istället för att producera själv så mycket man kunde. Handelsboden inrymdes ofta i en del av ett boningshus på landsbygden eller lokaliserades till de framväxande stationssamhällena.

Locketorp 15:3 Ulvåkers f.d. stationshus. Det nationalromantiska stationshuset från 1919 är det enda stationshus som idag finns kvar i de f.d. stationssamhällena längs Västra stambanans dragning genom Skövde kommun

När Västra stambanan mellan Stockholm och Göteborg drogs genom Skövde trakten 1859 kom detta att få en avgörande betydelse, inte endast för Skövde stadsutveckling. Detta fick stora positiva konsekvenser för bygden som knöts in i det landsomfattande kommunikationsnätet. Flera tätorter i Skövde kommun har ursprung som stationssamhällen, tillkomna under perioden ca 1860-1920. Vid Västra stambanan tillkom efterhand Tidån, Värning, Ulvåker och Skultorp. 1876 öppnades statsbanan mellan Skövde och fästningsorten Karlsborg. Detta resulterade bl.a. i ett litet stationssamhälle vid Igelstorp i Sventorp. Efter att trafiken på Skara-Timmersdala Järnväg öppnats hösten 1909 tillkom små stationssamhällen i Lerdala och Timmersdala. Persontrafiken på banan upphörde 1932, godstrafiken fortlevde i viss mån till 1952. Skövde-Axvalls Järnväg, i drift 1904-1961, gav inte upphov till något stationssamhälle i

den meningen inom Skövde kommun.

Ofta hade en liten järnvägsstation placerats i anslutning till en äldre kyrkby, t.ex. Igelstorp, Lerdala, Tidån, Timmersdala och Värning. En helt ny samhällsbildning blev Ulvåker, medan det snabbväxande samhället Skultorp fick namn efter en utskiftad by med några kvarliggande gårdar. Några samhällen såsom Skultorp och Tidån växte snabbt på grund av industriell expansion. Andra såsom Igelstorp, Lerdala och Ulvåker förblev ganska små. Gemensamt för samtliga stationssamhällen är att de kom att bli lokala knutpunkter för kommunikation och handel.

Särskilt handeln med spannmål och andra jordbruksprodukter blev generellt en betydelsefull drivkraft i stationssamhällenas utveckling i jordbruksbygderna. Kommersen och det sociala livet kring stationen drog efterhand till sig annan handelsverksamhet och även hantverk och service. Fler människor slog sig ner vid stationen och olika småföretag etablerades. Samhällsinstitutioner såsom postkontor, telefonstation och bankverksamhet knöts oftast till stationssamhället. Exempelvis fick Värning, telefon- och telegrafstation 1896.

Stationssamhällenas tidiga bebyggelse var oregerad och växte upp på den mark som stod till buds. I regel dröjde det till långt in på 1900-talet innan särskilda planer upprättades för att strukturera användningen av mark och utformningen av bebyggelsen. Den äldsta bebyggelsen bestod i regel av ett stationshus med uthus, ofta ett spannmålsmagasin, handelsbodar med lager, ofta ett mindre snickeri samt en liten grupp bostadshus med uthus.

På 1930-talet hade i regel stationssamhällets första lilla bebyggelseklunga börjat växa ut med flera egnahem, en eller

Det f.d. stationshuset i Timmersdala från 1909.

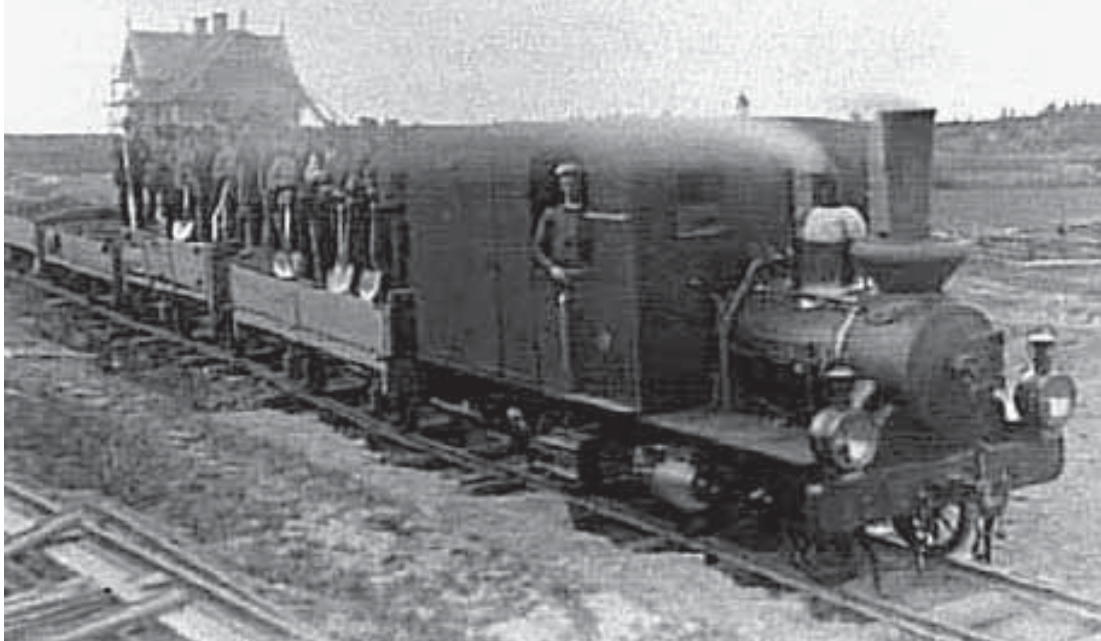
Sveaborg från 1910, byggt med affärslokal och bostad, idag ett mycket viktigt minnesmärke från stationssamhället Skultorps tidiga skede.

ett par reparationsverkstäder och en buss-hållplats. Cykel- och bilreparationsverkstäder fanns redan på 1920-talet. Både Timmersdala och Väring var betydelsefulla kommunikationscentraler, båda var bussknutar med busstationer.

Väring blev ett av de stationssamhällen där handeln satte stark prägel. Väring var på 1800- och tidigt 1900-tal även en betydande marknadsplats med två stora marknader per år. Fortfarande på 1930-talet hölls en stor kreatursmarknad i oktober samt månadsmarknader dagen innan månadsmarknaderna inne i Skövde. I samhället fanns på 1920- och 30-talet två speceriaffärer, Konsum från 1938, två kött- och charkaffärer, tre klädesaffärer, en järnhandel m.fl.

Den tidiga bebyggelsen var ofta mer präglad av bostadshusen på gårdarna

Godståg med arbetslag vid Lerdala station, troligen 1909. Ej angiven fotograf. VGM.

Råls, ledningsstolpar och lastkaj mm vittnar om stationsamhället Igelstorps ursprung.

i trakten än av stadsbebyggelsen. Vid huvudgatan kunde i regel byggas några mer stadsmässiga villalikhande bostadshus i trä, i övrigt dominerade ljusmålade panelklädda små trähus, omgivna av trädgårdar samt faluröda bodar och andra ekonomibyggnader. Ibland fanns även äldre befintlig agrar bebyggelse i form av bondgårdar, f.d. torpställen eller små backstugor som kom att införlivas i det växande stationssamhället.

Skillnaderna mellan stadens och stationssamhällets bebyggelse suddades ut efterhand. Egnahemmen och efterkrigstidens småhusbebyggelse skilde sig inte från motsvarande bebyggelse inne i staden.

Bebyggelsen från början av 1900-talet vid spårområdet och Årekullsvägen i Värings stationssamhälle.

Stationssamhället - en karaktärsmiljö bland Skövdes kulturmiljöer

Timmersdala och även det betydligt mindre Lerdala är det största och mest välbevarade stationssamhället inom Skövde kommun idag, trots att järnvägen försvann på 1950-talet redan. Timmersdala centrum är en kulturmiljö från stations-samhällsepoken som fortfarande ger en god helhet av tidigt 1900-tal. Flera viktiga byggnadsobjekt har en välbevarad utformning som är typisk för stationssamhällena. Här finns det välbevarade f.d. stationshuset (1909) och vid Torggatan/Mariestadsvägen affärs- och bostadshus från 1910-30-talen samt uthus- och verkstadslängor från samma tid.

Stationssamhället utgör en väsentlig del av kulturmiljön i Lerdala, som har en mycket välbevarad karaktär från den epoken. Det har ett karaktäristiskt bebyggelsemönster med flera typiska byggnader och miljöer som förenar drag av både land och stad. Av mycket stor lokalhistorisk betydelse är givetvis det f.d. stationshuset 1909, idag bostadshus med en välbevarad, varsamt upprustad exteriör (Lerdala 2:62). Här finns små karaktäristiska bostadsmiljöer såsom t.ex. Fridhem 1 (Lerdala 13:8), Gerdhem (Lerdala 3:20), samt från 1920-30-talet egnahem på Lerdala 2:25 och 2:39. Det välbevarade Lerdala 33:1 i 1930-talets funkisstil har inrymt postkontor och bostadshus.

Lerdala, Timmersdala och Ulvåker är de enda stationssamhällena i Skövde kommun där det f.d. stationshuset fortfarande finns kvar. Stationshusen i Igelstorp, Skultorp, Tidån och Väring lät SJ riva 1982. Fortfarande 1990 var både Ulvåker och Väring bland de mer välbevarade stationssamhällena i Skaraborg. Den karaktären förändrades sedan en hel del, bl.a. i och med ombyggnaderna kring Västra Stambanan på 1990-talet som orsakade en del rivningar av äldre bebyggelse.

Ulvåker har kvar det mycket förnämliga nationalromantiska stationshuset från 1919, (arkitekt Folke Zetterwall), det enda bevarade vid Västra stambanan utanför staden i Skövde kommun. Vidare finns Torsborgsvägen med en liten samlad bebyggelsemiljö från 1910-30-tal, bl.a. en välbevarad smedja.

I Väring finns en mycket liten men viktig kulturmiljö, Årekullsvägen, som bibehåller viktiga karaktärsdrag från stationssamhällets tidiga skede. Här finns exempel på tidstypisk bank-, villa- och verksamhetsbebyggelse från 1910- och 20-talet. Av central betydelse är kulturmiljön vid Väringsvägen som både har starka rötter i Väring som stationssamhälle och som småindustriort. Här finns bl.a. den välbevarade Stora Väring 8:95, bysmedjan från ca 1914, som är av central kulturhistorisk betydelse. I andra delar av tätorten finns betydelsefulla byggnads-

objekt som minner om stationssamhället. Exempelvis de två ståtliga villorna Stora Väring 8:11 från 1909 och Stora Väring 9:26 från 1928

Kulturmiljön Igelstorps stationssamhälle från 1876 vid den numera avställda Karlsborgsbanan har endast några välbevarade byggnader kvar, däribland det betydelsefulla Enekullen från 1850-talet. Däremot har Igelstorp järnvägsmiljön i behåll - fränsett det 1982 rivna stationshuset - med banvall, räls, ledningsstolpar, perrong och lastkaj, allt av stort intresse.

Om Timmersdala och Lerdala är välbevarade stationssamhällen är Skultorp, som var ett stort stationssamhälle, betydligt mer förändrat. Av den ursprungliga sammanhängande stationssamhällsmiljön finns endast delar kvar i dagens Skultorp. Bebyggelseexpansionen och genomfarts-trafiken i tätorten under 1900-talets senare del förvandlade det äldre bebyggelsemönstret drastiskt. Av stationsmiljön återstår perrong och lastkaj samt det faluröda godsmagasinet som på 1980-talet flyttats upp från järnvägen något. Kring Loringavägen finns den enda idag sammanhängande större miljön med bebyggelse från stationssamhällsepoken på 1910-30-talet, t.ex. det ståtliga Solbacken från 1915. Här finns också två mycket välbevarade villamiljöer från 1920-talet, Tuvan och Solgården, som hör till de främsta exemplen i sitt slag inom Skövde kommun, båda är av stort kulturhistoriskt värde. Här finns också yngre tidsskikt av villabebyggelse.

Skultorp har även andra enstaka byggnader av stor betydelse från stationssamhällsepoken. Framför allt måste nämnas det mycket välbevarade Sveaborg (Skultorp 2:9) vid Skövdevägen som byggdes 1910 och består av två parallellställda, sammanbyggda huskroppar, ett resultat av en tillbyggnad 1924. Huset har hela tiden inrymt bostad på övervåningen och affärslokaler i bottenvåningen; t.ex. charkuteri- och speceriaffär, café, bageri, klädesaffär m.m.

Skultorp har även flera tvåfamiljs- och små flerbostadsvillor med drag av 1930- och 40-talets funkisstil som är välbevarade. Särskilt måste nämnas Solliden (Skultorp 11:3) vid Loringavägen/Sköv-

devägen är en lite större tvåfamiljsvilla från 1947 med karaktäristisk utformning. Exteriören är så gott som intakt sedan 1940-talet vilket medför att Solliden är av stort kulturhistoriskt intresse. Skultorp 1:99 vid Skövdevägen/Skolvägen har ett tidstypiskt tvåvånings bostadshus med en mycket välbevarad 1940-talsexteriör med fasad i gult tegel, vita perspektivfönster och tvåkupigt taktegel samt fasaddetaljer i original. Skultorp 2:36 i centralt läge vid Skövdevägen är ett mycket välbevarat, karaktäristiskt bostadshus med funkisprägel från 1940-talet, med gul tegelfasad, och en vidbyggd f.d. kiosk/gatukök.

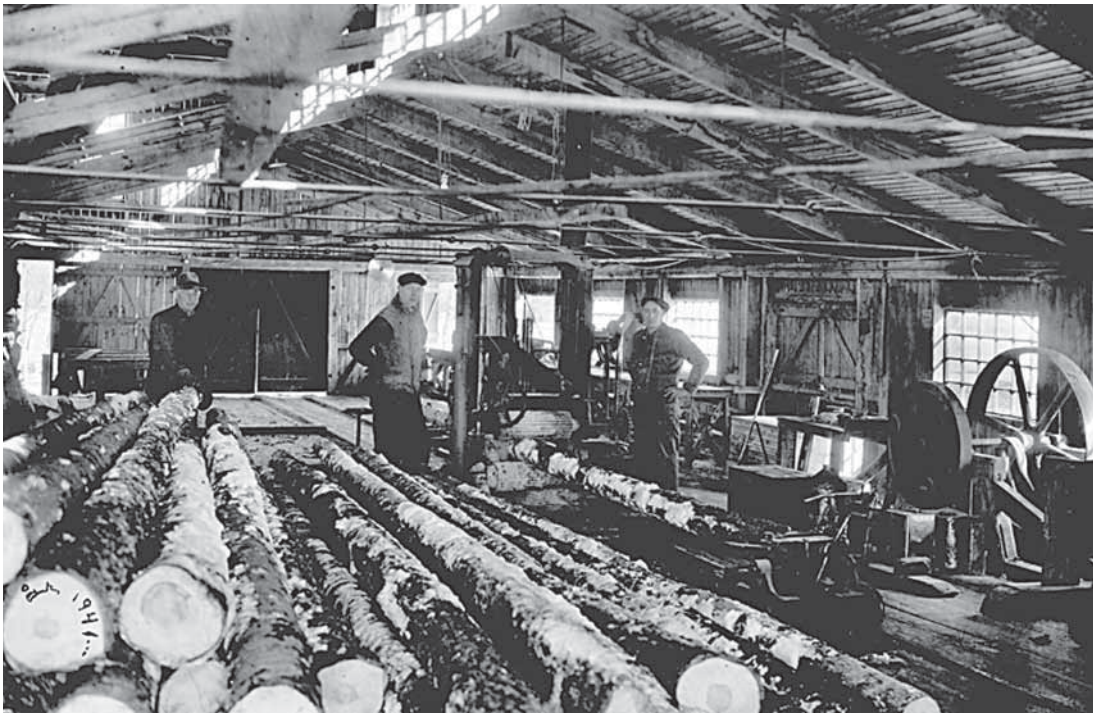
Bl.a. i Väring finns exempel på välbevarade små flerbostadshus med 1940-50-talsprägel under valmat tak med putsfasad och balkonger med sinuskorrugerade fronter.

I Tidän som expanderade både som stations- och industrisamhälle efter att Westergötlands Yllefabrik etablerats 1910 är det kanske svårt att resonera kring karaktärsdrag som är specifika för just stationssamhället, eftersom båda företeelserna integrerats i Tidän. Industrisamhällets prägel är dock mycket stark och tydlig (se nedan).

Stationssamhället Tidän kanske mest präglas av gatorna närmast den f.d. järnvägsstationen, såsom, Hantverkargatan, Slingvägen och Stationsvägen, och av den agrara småindustri som varit lokaliserad i järnvägens närhet (se nedan). Tätortens äldre del kring det 1982 rivna stationshuset har genomgått en del förändringar på senare år och här framträder bara mycket små välbevarade sammanhängande bebyggelsestråk. Däremot finns

Slingvägen i Tidän med bebyggelse från stationssamhällets storhetstid på 1910-, 20- och 30-talen.

Lunne såg, Tidän. Foto. Anders Karlsson, 1941. VGM.

flera intressanta byggnadsobjekt i den här delen av tätorten. Ett nyckelobjekt är det stora faluröda godsmagasinet från ca 1930-40-tal invid järnvägen, (Götlunda 16:1). Närlunda 4:29 är en f.d. snickeri-verkstad som är typisk för järnvägssamhälle- nas tätortsutveckling. Närlunda 4:30 och 4:32 är välbevarade bostadshus från 1920- och 30-talet som ingick i den nya tätortens representativa fasad mot Stationsgatan och järnvägen. Tidän har också tidstypiska bostads- och affärshus med drag av 1930- och 40-talets funktionalism, t.ex. Närlunda 4:33 och 4:39.

Industrialismens samhälle

Industrialiseringen av Sverige tog ordentlig fart på 1870-talet. I Skaraborg var man sedan långt tidigare igång med detta i bruksbygderna i öster, men i de centrala slättbygderna kunde det ibland dröja till fram mot år 1900 innan industrialiseringen kom igång på allvar. Näringsfrihetens införande, befolkningsökning, jordbruksreformer, teknisk utveckling och utvecklade kommunikationer var några grundförutsättningar för industrialismens framväxt och expansion. I Skövde- trakten var stenindustrin redan igång sedan länge. Redan 1756 omnämns bönderna i Timmersdala by som slipstenhuggare, en viktig binäring till jordbruket.

Flera småindustrier etablerades i sent 1800- och tidigt 1900-tal i de framväxande stationssamhällena. Stenindustrin har haft stor betydelse i Skövdebygden, i de mindre tätorterna främst vad gäller kalkindustrin och lättbetongindustrin i Skultorp (se nedan) men även för Lerdala och Timmersdala med transporter av kalk och sten via järnvägsstationerna.

Kalkframställningen på denna del av Sydbillingen var en starkt bidragande orsak bakom tillkomsten av Skultorps järnvägsstation 1875. I nuvarande tätortens södra utkant finns lämningar efter de tre bruket Nolgården, Mellomgården och Lillegården. Etableringen av de tre kalkbrukerna mellan ca 1880 och 1890 bidrog både till järnvägsstationens och stations- samhällets utveckling. Kalkindustrin var i likhet med övrig kalkframställning i Fal- och Billingsbygderna länge ganska småskalig och med låg mekaniseringsgrad. Nolgården som var störst sysselsatte ca 25 arbetare vid fyra kalkugnar och där förekom även kalkstenhuggeri för byggnadsändamål. Nolgården lades ned 1937, de två andra 1946 och 1951.

Vid Vallmovägen och järnvägen norr om Skultorps tätort ligger den f.d. Silitfabriken (Skultorp 14:1) som var en av Skövde- trakten lättbetongindustrier. Verksamheten igångsattes 1946 av AB Silit och nedlades av dem 1955. I annan

AB Timatrikås f.d. textilfabrik från 1940-talet i Timmersdala är en av Skövde kommuns värdefulla industriminnen.

regi fortsattes verksamheten till 1958. 1953 fanns ca 30 anställda. Alunskiffer bröts i ett närliggande brott. efter krossning och upphettning till 1200 grader i ringugn göts plattor och block. Det industrihistoriskt intressanta området har sedan haft olika användning. Av stort lokalhistoriskt intresse är en liten vill från 1956 på Egnahemsvägen i Billingsdal i Skultorp, uppförd av silit från fabriken (Hene 18:27).

I Skultorps stationssamhälle fanns även flera mindre industriföretag såsom t.ex. cementgjuteri och metallgjuteri. Vid Skultorps södra infart ligger fortfarande en välbevarad liten snickerimiljö med bl.a. faluröda byggnader från perioden ca 1920-tal-70-tal (Regumatorp 7:1). Vid Skövdevägen ligger en enplans industribyggnad i blekrött tegel, från ca 1950-60-tal, med tillhörande bostad från samma tid (Hene 25:1).

Snickerier och sågverk har funnits flera. Väring hade ångsåg under 1900-talets första del. Värings snickeri (rivet 1992) var verksamt 1930-1960. I Väring fanns också J.A. Lindhs Orgelfabrik. En snickerifabrik från 1923 var drivkraften bakom tillkomsten av samhället Stöpen som växte ut till tätort på 1960- och 70-talet.

En mycket viktig binäring till jord- och skogsbruk i Värsås och Varola har varit byggenskap, Värsås var vida känt som byggmästarsocknen under 1800-talet och 1900-talets början. En stor mängd byggmästare från socknen har verkat inte bara i trakten utan i andra delar av Sverige. Skaraborgsbygden från 1923 ger flera uppgifter: Bland flera verksamma byggmästar-släkter märks särskilt familjen

Agrara näringar har kännetecknat många av bygdens mindre tätorter. Centralföreningen i Väring från 1940-talet.

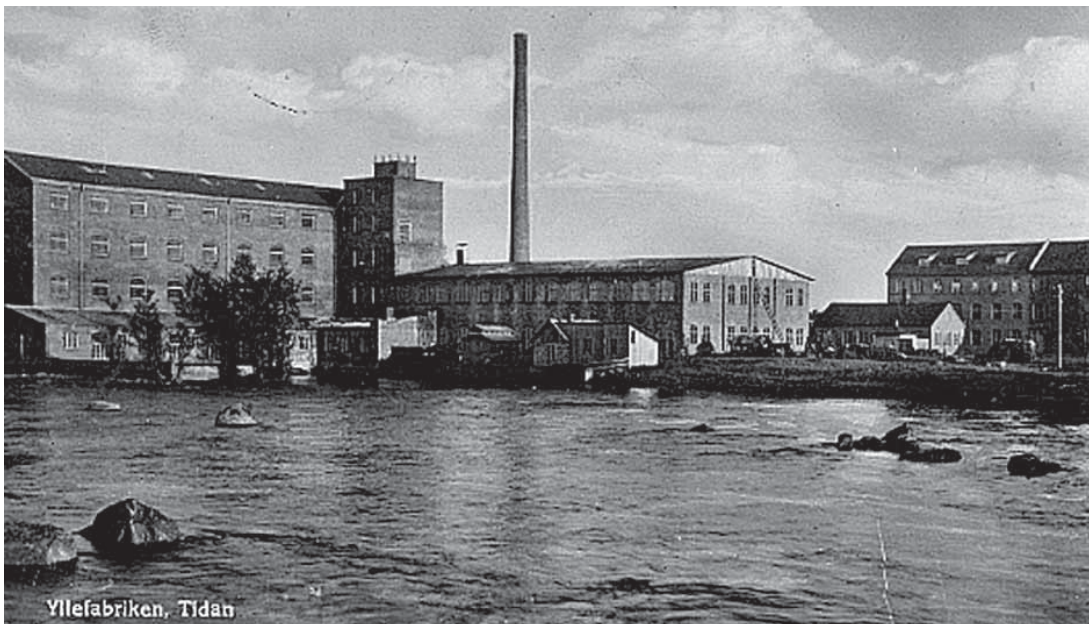

Pettersson med bl.a. de tre bröderna och kyrkobyggmästarna Anders, Petter och Lars Pettersson och generationen därefter med byggmästaren P.A. Pettersson, lantbruksarkitekten kallad. Anders Pettersson byggde bl.a. Sofiakyrkan i Jönköping. De tre bröderna Jonsson från Brogården verkade som byggmästare i Borås bl.a. Byggmästare till bl.a. Oscarskyrkan i Stockholm var P.J. Pettersson. Broberg, Djurman, Thorsén och Öhman är andra byggmästarnamn.

Värsåsstugan som från början omfattade fritidshus har sannolikt rötter i 1800- och det tidiga 1900-talets många verksamma byggmästare i Värsås. Företaget etablerades 1948 under namnet Värsås Träindustri. Värsåsstugan bytte så småningom namn igen till Värsåsvillan och flyttade redan på 1960-talet till Lundsbrunn. Möbelindustrin i Värsås utvecklades på 1940-talet vid Nybo, utanför tätorten. Företaget Sjäodalshus i Timmersdala växte särskilt på 1970- och 80-talet till en större småhusproducent. Företaget är numera helt och hållet lokaliserat till Götene.

Framför allt har det i Skövdebygden funnits agrar småindustri typ kvarnar, andelsmejerier samt ofta jordbruksrelaterade mekaniska verkstäder och/eller

Westergötlands Yllefabrik i Tidån anlades år 1910. Textilfabriken var verksam till 1966 och är idag en av de viktigaste industriminnena i Skövde kommun. Äldre foto, vykort. Fotograf: Thure Elgäsen, Älgårås, troligen ca 1935. VGM.

motor- och reparationsverkstäder. Tidån har även haft garveri, kvarnar, mejeri, centralförening, flera silos m.m. Väring har bl.a. haft elektrisk kvarn, mejeri och centralförening Timmersdala har bl.a. haft mejerier och även i Lerdala fanns ett litet mejeri. Den välbevarade mejeribyggnaden där uppfördes 1929 (Lerdala 13:2).

Igelstors tröskverksfabrik, belägen något öster om Igelstorp var i bruk 1907 - 1944. Efter att tröskverkstillverkningen upphört tillverkades där flak- och tippanordningar till lastbilar, sedan blev fabriken åter verkstad. Den f.d. tröskverksfabriken i rött tegel, (Igelstorp 3:21), är idag av stort kulturhistoriskt intresse som ett gott exempel på agrar småindustri. Värsås f.d. andelsmejeri i rött tegel från 1896 är ett mycket bra exempel på mejeribyggnader från tiden runt 1900, sedermera omvandlad till bilverkstad.

Centralföreningens spannmålsmagasin från 1940-talet i Tidån med silon i bakgrunden.

Textilindustrin har spelat stor roll i norra delen av Skövde trakten under främst 1900-talets första del, då med Westergötlands Yllefabrik i Tidån som kraftcentrum, en av Skaraborgs största textilindustrier när det begav sig. Yllefabriken i Tidån från 1910-talet är ett av Skaraborgs förnämliga industriminnen (se nedan).

Timmersdala med bl.a. AB Timatrikå har också varit textilanknutet, även Väring med bl.a. AB Silkekonnexion och Värings Textilindustri. AB Timatrikå i Timmersdala från 1942 och AB Silkekonnexionens byggnader från 1930- och 1950-talet i Väring (Stora Väring 8:82 och 8:64), är också av stort intresse. I Väring startades 1941 firma Silkekonnexion i ett bostadshus. Man hade år 1953 moderna och snabbgående maskiner och producerade då damunderkläder och blusar av nylon, rayon och siden. Firman hade 12 anställda och tre hemsömmerskor vid den tiden. 1954 byggdes en ny och större fabrik på närbelägna Stora Väring 8:64. Silkekonnexionens båda byggnader finns kvar och är väl bibehållna exteriört. I Skövde kommun med mycket "tung" industriell verksamhet är det viktigt att också eftersträva bevarande av industriminnen från mer kvinnodominerade industrier, vilket tekoindustrin i regel varit. I Väring fanns även Värings Textilindustri som var i drift 1939-1976, som mest fanns 12 anställda.

Produktionen omfattade först charmeuse till damunderkläder, sedermera även tyg till herrskjortor och kostymer samt gardiner, enligt *Väring - I ord och bild...* Den f.d. industribyggnaden från 1939 är numera helt ombyggd.

Tidan är det mest utpräglade industrisamhället i Skövde kommun, uppvuxet kring textilindustrin vid fallen i Tidän och även en centralort för den omgivande jordbruksbygden. Westergötlands Yllefabrik anlades år 1910 (Vads-Kvarntorp 2:1) och blev avstamp och drivkraft för Tidans utveckling till tätort fram till fabriksnedläggningen 1966. Yllefabrikens stora byggnader av tegel och trä från 1910-talet utgör den enda större äldre industrianläggningen i Skövde kommun utanför stadsområdet. Som samhällsskapande faktor och som uttryck för det begynnande 1900-talets utveckling inom textilindustrin är industrimiljön av mycket stort kulturhistoriskt och industrihistoriskt värde. Till industrimiljön hör även f.d. disponentbostad, faluröda arbetarbostäder och f.d. bankhus (Närlunda 4:52 och 12:1-12:3) och annan bostadsbebyggelse med koppling till textilindustrin, (Vad 5:38) samt radhusbebyggelse och lamellhus från ca 1945-55 (Vad 5:39-5:60) m.fl.

En annan industriell anläggning i Tidän är kraftverket som är en industrihistoriskt intressant bebyggelsemiljö i anslutning till Lunne f.d. by- och kvarnplats vid Tidän (Lunne 9:1, 9:2, 9:3, 6:8 och 2:30). Här finns en välbevarad kraftstationsbyggnad i tidstypisk industriarkitektur i tegel från 1921, en dammanläggning samt elverks- och sågverksbyggnader. I kulturmiljön ingår bl.a. välbevarade f.d. tjänstebostäder till elverket. Ursprungligen var här en kvarnplats, känd sedan 1600-talet.

Som agrart centrum för den omgivande jordbruksbygden har även Tidän flera byggnader med agrarhistorisk koppling. Här finns garvaregården med den kulturhistoriskt mycket intressanta garverbyggnaden i trä från 1800-talet, en av mycket få kvarvarande i Skaraborg där

det på 1800-talet fanns flera garverier i jordbruksbygdens byar.

Tidansortens Mejeriförening startade 1928 och 1953 levererade ca 800 medlemmar över 49 ton mjölk dagligen. Från 1928 är den äldsta mejeribygnaden, ”Mesosten”, (Berglunda 3:54). 1940 togs en ny mejeribygnad i bruk (Berglunda 3:14). Industribyggnader kopplade till agrara näringar som denna är av agrarhistoriskt intresse i en så utpräglad jordbruksbygd som Vadsbosläätten. Berglunda 3:19 omfattar centralföreningens f.d. magasin från 1940-talet. Vid järnvägen i sydvästra Tidän finns fortfarande en agrart industriellt präglad miljö (Lunne 15:2) som bl.a. innefattar två silotorn, ett från 1947 och ett yngre, större från 1972.

Vad 12:1 vid Tidän är en på 1900-talet ombyggd äldre kvarnbyggnad. Vaholms valskvarn vid Vaholms herrgård strax nordväst om tätorten är i nuvarande utformning en stor anläggning i betong med kvarn och siloceller från 1946 (Vaholms valskvarn 1:1).

Folkrörelser

I industrialismens spår växte folkrörelserna fram, ofta förankrade i de nya samhällena kring industri och järnväg. Den frikyrkliga väckelsen och nykterhetsrörelsen etablerades redan under 1800-talet. Arbetarrörelsen, hembygdsrörelsen och idrottsrörelsen kom i Skaraborg i fokus främst strax efter 1900. I några tätorter byggdes lite större frikyrkobyggnader i tegel såsom i Värsås, vars missionsförsamling är i verksamhet även idag. Det stora missionshuset i rött tegel från 1883 är ett ståtligt exempel på den tidens frikyrkobyggnader, tillbyggd i tidstypisk modernism på 1970-talet. I Värsås bygg-

Betaniakyrkan från 1950-talets början i Värsås är en av de mest välbevarade modernistiska folkrörelsebyggnaderna i Skaraborg.

Fotbollslag, Tidan. Tidigt 1940-tal. Foto: Per Adolf Larsson, Tidan.VGM.

av arbetarekommunen och senare Folkets Husföreningen i Tidan fram till 1973. Efter 1977 har den återuppstått i privat regi och med nya byggnader. En god exponent för idrottsrörelsen i Skaraborg är Vadsbovallen (Vads-Häljatorp 3:3)

des i tidigt 1950-tal även frikyrkobyggnaden Betania, som är mycket välbevarad och av stort kulturhistoriskt intresse, i Skövde det kanske främsta exemplet på modernismens frikyrkobyggen.

I det unga samhället Stöpen spelade pingströrelsen en framträdande roll. Pingstkyrkobyggnaden med fasad i vit mexisten har en 1960-talsutformning.

I Tidan finns två viktiga representanter för folkrörelsens anläggningar. Olsatorps festplats (Vad 4:5) har en mycket stor regionalhistorisk förankring i Skaraborgs nöjesliv och är ett bra exempel på hur en festplats etableras och utvecklas i en mindre industritätort i en omgivande jordbruksbygd. Festplatsen grundades 1937 av brandkåren men övertogs snart

som fortfarande ger ett bra helhetsintryck av en idrottsplats från 1930-40-tal med kur, två omklädningsrum, klubbstuga, sittbänkar och inramning av trådstängsel.

Den moderna tätorten - folkhem och post-industrialism

Det var framför allt 1950-talet, efter andra världskrigets slut 1945, som de små stations- och orterna även byggdes ut med flerbostads- och villaområden. Flera mindre tätorter blev kommuncentrum i de nya storkommuner som bildades i landet 1952 och organiserades som centralorter för utbyggnaden av det svenska samhällets administration och utbyggda sociala service. Detta framgår mycket väl i några

Tidan blev centralort i den nya storkommunen Tidan 1952 och man började i samband med detta att förvandla samhällets centrala del till ett modernt litet centrum. Här byggdes bl.a. flerbostadshus med lokaler för kommunal administration, polis och post. Ett tidstypiskt litet offentlig plats, utformad som en parkmiljö, anlades framför det nya området. I anslutning till detta byggdes även det modernistiska Tidans Condis 1956 vid Skövdevägen, till vänster i bild. Ej angiven fotograf, ca 1960. Vykort i privat ägo.

Motiv från Tidan

Flerfamiljshusen vid Riksbyggenvägen i Skultorp byggdes i två etapper 1958 och 1960.

tätorter som tydligt markerade sin nya roll som storkommuncentrum när man lät anlägga centrumbebyggelse med moderna kommunhus, ofta i kombination med andra samhällsbärande verksamheter.

Ett av de främsta exemplen är Timmersdala tätort som mellan 1952 och 1965 erhöll en ny centrumanläggning med centralskola, äldreboende, kommunhus och bibliotek, allt i 1950-talsmodernism, ett av de främsta exemplen på detta i Skövde kommun. I Skultorp uppfördes ett stort modernistiskt kommunhus 1957-1958 efter storkommunsammanslagningen. I Tidans samkombinerades kommunhusfunktionen i på 1950-talet med lokaler för polis, post och bostäder integrerade i bostadsområdet i en demokratisk folkhemsanda (Närlanda 5:1 och 5:2). Byggnaderna är ett mycket fint exempel på tidstypiska flerbostadshus med omsorgsfullt utformad exteriörer i samklang med en liten platsbildning.

I takt med förverkligandet av den svenska folkhemsepokens samhällsvisioner och i samklang med god samhällskonjunktur, bilismens utveckling och högre levnadsstandard kunde drömmen om den egna villan kan realiseras för allt fler. Det innebär att det är i industrialismens slutepok på 1960- och 70-talet som de moderna villasamhällena tar form.

Det var inte minst utbyggnaden av Skövde som en ny centralort i Skaraborg, framför allt tillkomsten av Kärnsjukhuset

1973 samt förstärkningen av Skövde som försvarsort och industriort, som även i hög grad bidrog till en stor expansion också av de omgivande mindre tätorterna.

Samtliga mindre tätorter präglas mer eller mindre av de senaste 50-60 årens samhällsutveckling. En del gör det mer än andra som Skultorp som omvandlats starkt under den här tidsperioden och idag har en mycket stor mängd kulturmiljöer och byggnader från folkhemmets och modernismens epok. Skultorp har flera mycket bra exempel på flerbostadsområden från 1960-70-talet, fler än övriga mindre tätorter sammantagna. Vad gäller villabebyggelsen är Skultorp i det avseendet i särklass i Skövde kommun, även i jämförelse med Skövde stad, eftersom Skultorps villor i högre grad har den ursprungliga, kvalitativa exteriören helt i behåll.

Det finns åtskilliga kulturmiljöer som på ett särskilt bra sätt återspeglar tätortsutvecklingen fr.o.m. sent 1950-tal och framåt. Skultorp dominerar stort både flerbostads- och villabebyggelsen i de mindre tätorterna. Riksbyggenvägen nedanför Skövdevägen i Skultorp planlades 1957 och bebyggdes i två etapper 1958 och 1960. Husen har en tidstypisk linjär placering där terrängens branta nivåskillnader är tänkta att mjuka upp det lite stela bebyggelsemönstret. De sju lamellhusen har en egen utformning med ljusa slätputsade fasader, med indragna trapphus,

Bussatorp i Skultorp är, jämte Storegården i Skövde, de kanske främsta exemplen idag på flerbostadsområden från 1960-talets folkhemsepok i Skövde kommun. Bussatorp planerades och bebyggdes 1969-1970.

under asymmetriska sadeltak. Pilvägen vid Norra Kyrketorps kyrka i Skultorp är ett välbevarat litet flerbostadsområde från 1969, med tre lamellhus i vit mexisten kring en öppen gårdsplan i en delvis brant slänt med grönytor och glesa lövträd.

Bussatorp i södra delen av Skultorp är, jämte Storegården i Skövde, de kanske främsta exemplen idag på flerbostadsområden från 1960-talets folkhemsepok i Skövde kommun. Eftersom detta var en stor expansionsperiod för såväl Skövde som Skultorp har Bussatorp en viktig samhällshistorisk betydelse i kommunen. Bostadsområdet är planerat och uppfört 1969-70 med en karaktäristisk planering och placering av flerbostadshus, radhus och garagelängor i trafikseparerad miljö. Området är ovanligt välbevarat, lamellhusen i gult tegel har sällsynt nog helt oförändrade exteriörer från 1970, så även i huvudsak radhusen.

Efter Skultorp är Tidän den ort där fler än endast något flerbostadsområde uppförts utöver enstaka byggnader. Tidigare har nämnts det fina flerbostadskvarteret i centrala Tidän där bostäder och kommunal förvaltning kombinerats (Närlunda 5:1 och 5:2). Lamellhusen från 1952 och 1956 kännetecknas av en stor omsorg om såväl helhet som detaljer. Husen har fasad

av rött tegel, balkonger i blågrå sinuskorrugerad plåt och tidstypiska svarta smidesräcken och plåtavtäckta takkupor.

Vid Götgatan/Slingvägen i Tidän ligger tre välbevarade tre lamellhus från perioden 1960-1969 med putsfasader samt fasadinslag av panel eller tegel, inramade av en gårdsplan med grönytor och lövträd. Området ger ett mycket gott helhetsintryck av ett flerbostadskvarter från folkhemsepoken och återspeglar en expansiv period i Tidäns tätortsutveckling

Vid Långgatan i Timmersdala finns ett välbevarat flerbostadskvarter från 1960-talet, beläget vid den f.d. fabriken AB Timatrikå från 1940-talet, som helhet en intressant kulturmiljö. Det innehåller fyra putsade lamellhus med ursprungligt utseende bevarat, samt grönytor och lövträd, i tidstypisk samplanering. Området har en stark historisk förankring i efterkrigstidens expansiva tätortsutveckling för Timmersdala som småindustriort och nyblivet storkommuncentrum.

Ett av de tidigare exemplen på den moderna tätortsexpansionen i bygden finns vid Klövervägen i Vårsås, en mycket bra representant för folkhemsepokens byggnadsutveckling under de goda åren på en mindre ort. Det lilla området lades ut i byggnadsplan 1955. Flerbostadskvarteret

Intill Timmersdala skola från 1952-1953 byggdes även några utpräglade små 1950-talsmodernistiska villor.

omfattar två välbevarade lamellhus från närmare 1960 med fasader i ljus puts och kontrasterande rött tegel. Intill ligger frikyrkobyggnaden Betania som har en helt intakt exteriör från tidigt 1950-tal bl.a. med fasad i ljust blågrå ädelputs och en mycket fin och tidstypisk entré i trä och glas.

Väring blev i likhet med flera andra tätorter i kommunen en förstad med stor inpendling till Skövde. Detta var etablerat redan på 1950-talet med en betydande inpendling till Volvo. Nyponvägen i Väring bebyggdes vid 1960-talets början med dels äldreboende i form av tre radhuslängor i en våning med källare, dels tre små flerfamiljshus som är en typ av låga punkthus, i två våningar med källare. Samtliga hus har putsfasader samt i gavelfasader rött tegel. Båda husgrupperna har en välbevarad exteriör, så gott som oförändrad sedan 1960-talet. 1960 började Villagatan bebyggas med ljusputsade villor, ritade vid AB Stenhus i Skövde. Villorna är placerade i rad med ena kortsidan vänd ut mot gatan. Det är envåningshus med källare, i regel med garage i källaren. De har också en 1950-talskaraktär även om de byggdes först vid övergången mot 1960-talet.

Vid Villavägen i Igelstorp finns putsade villor med snedställd placering mot gatan, också producerade vid AB Stenhus, Skövde. Det var Värsås storkommun som tog initiativet till uppförandet av villorna, som trots den tidstypiska 1950-talsprä-

Skulptorp har utpräglade villa- och småhusområden i tegel från sent 1950- tidigt 1960-tal, mycket karaktäristiska för folkhemsepokens tätortsutbyggnad, bl.a. i Hene i norra Skulptorp (till vänster). Ett annat exempel är Kvarnvägen i Lerdala (till höger).

geln uppfördes först 1960. Kulturmiljön vid Kvarnvägen i Lerdala ger fortfarande en god bild av det sena 1950-talets villaområde i gult och rött tegel. Ett liknande område som fortfarande har stora kvaliteter byggdes efter 1957 och åren därefter vid Närlundavägen i sydvästra delen av Tidån. Kulturmiljön återspeglar ett expansivt skede i tätortens byggnadshistoria.

En särställning har Skulptorp genom sina många villaområden från 1950- och tidigt 1960-tal när stationssamhället blivit storkommuncentrum och upplever en mycket expansiv utbyggnadsperiod. Vid Siriusvägen-Stjärnvägen-Orionvägen i Hene i norra delen av samhället finns ett av de äldre områdena. Det domineras av mindre villor från tiden kring 1960, ofta med sen 1950-talsprägel med fasad i gult eller rött tegel, tidstypiska entréer, och tegeltäckt sadeltak. Här finns även villor från hela 1960-talet och 1970-talets början. Gemensamt är villor i 1-1 1/2 plan med tegelfasader, de äldre har alltid källare, i regel med garage i källaren, yngre har ofta vidbyggda garage. Några inslag finns av mer modernistiska villor med annan fasadutformning.

Igelstorp. Parkvägen med tidstypiska 1960-talsvillor i souterräng med flacka tak, röda tegelfasader och långa balkonger.

Vid Jon Måns väg - Källbäcksvägen är flertalet villor bra exempel på folkhemsbyggande och representerar olika typer av kataloghus, främst från sent 1950-tal, men även från 1960-talet och in på 1970-talet. Området är ett av de större sammanhängande villaområdena från den här tidsepoken i kommunen.

I de mindre tätorterna finns också flera fina exempel på 1950-talsvillor med en något mer detaljerad arkitektonisk utformning. Som exempel kan nämnas från Varing Stora Varing 8:66 uppfört som disponentvilla för textilfabriken i gult tegel och entré med elegant smidesräcke, samt enluftsönster tidstypiskt isärmålade med vita bågar i mörka karmar och sadeltak med tvåkupigt tegel.

I Varing präglas tätortens sydvästra del kring Varingsskola - Skolgatan - Rönnbärsvägen helt av det sena 1950-talets tätortsexpansion med utgångspunkt i den då nya centralskolan från 1954-1956. Den tidstypiska skolanläggningen är den mest välbevarade skolmiljön i rött tegel från denna tidsperiod i kommunen. I anslutning till skolan planerades ett bostadsom-

Kanikerukan i Skultorp bebyggdes ca 1965-1975 med tidstypiskt utformade villor som ger flera goda exempel på den tidens olika kataloghus och villaideal.

råde med friliggande villor, vars äldsta del har tydlig 1950-talsprägel med villor i ett plan med källare, fasad främst i gult tegel och tidstypiska entréer med smidesräcken. En av de mer intressanta villamiljöerna från 1950-talet i Skövde kommun ligger omedelbart väster om skolan. Den omfattar tre villor (Stora Varing 10:68, 10:69, 10:70) som är mycket lika varandra, uppförda som rektors- och lärarbostäder 1954-1956. Envåningshusen med källare har bl.a. fasad i gult tegel med mer omsorgsfullt utformade fasaddetaljer än vad som då var allmänt förekommande. Området byggdes snart ut söderut med 1960-talsvillor med fasad i rött eller brunt tegel under sadeltak med mörka betongpannor.

Kulturmiljöerna med villabebyggelse från 1960-talet vid Brunnsvägen, Fältvägen och Parkvägen i Igelstorp ger främst en god bild av den tidens stora och varierade utbud av kataloghus. Motsvarande typ av område finns i Vårsås, särskilt kring Syrenvägen-Västerleden-Videvägen. Det återspeglar även rekordåren i svensk samhällsutveckling som till stor del även sammanfaller med Skövdetraktens stora expansionsperiod och en allmänt förhöjd levnadsstandard. Lokalhistoriskt sett återspeglar områdena den stora utbyggnadsperioden för bygdens mindre tätorter under den tidsperioden.

Även vad gäller 1960- och 70-talsvillor dominerar Skultorp mycket stort. Ett mycket påtagligt sådant område med välbevarad utformning är Kanikerukan i Skultorp som blev planlagt 1964 och

*I Skultorp finns merparten av de modernistiska villor, utanför Skövde stad, som byggts i en mer avancerad villaarkitektur på 1950- och 60-talet och in på 1970-talet. 1950-talsvilla vid **Källbäcksvägen**.*

bebyggdes därefter fram till sent 1970-tal. Generellt dominerar enplans- och souterrängvillor, dels med fasad i rött tegel (ofta med mörka fogar), ibland i kombination med slammade/putsade ljusa fasadpartier, dels fasader i vit mexisten kombinerat med mörka panelpartier. Flackt sadeltak med matta mörka betongpannor dominerar de äldre villorna och är vanliga även på 1970-talshusen, men i övrigt förekommer såväl pulpettak som platta tak. Här förekommer många fina ursprungliga entrépartier med dörrar i trä med sidoljus i gul- eller grönfärgat glas och smidesräcken. Området ger uttryck för tidstypisk villabebyggelse samt speglar Skultorps intensiva tätortsutveckling ca 1965-75.

Vid Slånvägen i Skultorp byggdes 1970 nio friliggande villor som står så tätt att husen på håll ger intryck av kedjehus. Användningen av den lokalt tillverkade lättbetongen (Durox) förstärker husens lokalhistoriska förankring.

Stöpen utvecklas under 1960-, 70- och 80-talen från en liten husgrupp till en av de större tätorterna i Skövde kommun. Längs Tallstigen finns ett väl sammanhållet villaområde som ger en generellt bra bild av småhus- och villatyper från tidsperioden

ca 1965-75. Backatomtsvägen är däremot ett villaområde med något mer påkostade villor i ett plan och souterräng med mexistensfasader från 1972. Lokalhistoriskt sett återspeglar de här områdena den intensiva utbyggnadsperiod av Stöpens tätort som då tog fart och som återkopplas till den expansion som då pågick även i stadens utveckling.

I Skultorp finns merparten av de modernistiska villor, utanför Skövde stad, som byggts i en mer avancerad villaarkitektur på 1950- och 60-talet och in på 1970-talet. Vid Sjövägen ligger tre modernistiska villor från ca 1960-73, på rad i strandnära läge vid Sjötorpssjön. Volymer, takformer, material och utformning är mycket typiskt för mer exklusiv villabebyggelse från 1960- tidigt 1970-tal. Vid Valthornsvägen vid Svärtagårdsskolan i södra Skultorp ligger några mer exklusivt utformade modernistiska villor från 1965-70 i sammanhang med en grupp karaktäristiska kataloghus i något enklare utförande från ca 1960-70. I Billingens sluttning kring Källbäcksvägen finns en mer exklusiva villor med en modernistisk arkitektur med sen 1950-talsprägel, av stort intresse. Exempelvis märks t.ex. Skultorp 15:16

*Vid **Valthornsvägen/Fagottvägen** nära Svärtagårdsskolan i Skultorp ligger flera villor från tidigt 1960-tal, utformade i en utpräglad modernism.*

Solskensvägen i Värsås från 1978-1981 hör till de villaområden som bäst ger uttryck för det sena 1970-talets utbyggnad av de mindre tätorterna i Skövde kommun.

som är en 1950-talsvilla i ett plan med källare med garage, fasad med gul ädelputs, vita släta lister, karosseripanelad dörr och svart smide, tvådelade fönster med fönsterluckor, allt i vitt under svart papptäckt tak. Huset har en mer ovanlig arkitektonisk utformning, välbevarad stark 1950-talsprägel. Skultorp 15:22 är en mer exklusivt utformad villa i rött tegel under platt tak från ca sent 1960-tal, sammanbyggd med garage i vinkel.

Vid Basvägen i Svärtagårdsområdet, på en naturtomt finns en exklusiv 1960-talsvilla (Skultorp 1:201) med drag av en betydligt mer avancerad modernism än de flesta andra villor i Skövde kommun. Villans upphovsman var arkitekten Hans-Erland Heineman som ritade 1965 den som privatbostad till sig själv. Den består av flera sammanfogade huskroppar, som även förenas av mursträckningar. Den pulpettäckta villan har fasad i slammat tegel med en- och tvåluftsfönster samt fönsterrader som glasade partier.

Vid Loringavägen ligger en villa i tegel från 1965 (Skultorp 1:196) med en utpräglad modernistisk utformning. Huset som har tvådelad byggnadskropp, med garage i del av bottenvåningen, har utkragande övervåning under pulpettak. Igelstorps främsta modernistiska villa, Sventorp 1:58, byggdes 1964 vid Björkliden.

Solskensvägen i Värsås hör jämte Kärleksstigen i Timmersdala till de villaområden som bäst ger uttryck för det sena 1970-talets och 1980-talets utbyggnad i de mindre tätorterna. Många sådana områden finns runt om i kommunens tätorter, men de ovannämnda har inte förändrats utan bibehåller det tidstypiska utseendet.

Solskensvägen från 1978-1981 omfattar två grupper med två typer av källarlösa villor och är en bra representant för den tidens villabyggnad. Den ena, äldre gruppen villor ligger så tätt att husen på håll ger intryck av kedjehus. De har fasad av vit mexisten samt stående panel i gavelrösten och röda betongpannor på de höga sadeltaken. 1980-talsvillorna i ett plan består av tvådelade huskroppar, med bostad och garage. De har fasad av träpanel och på sadeltaken röda betongpannor.

Kärleksstigen i Timmersdala omfattar villabebyggelse med karaktär från sent 1970-tal med fasad i gult tegel samt panel i gavelrösten, indragna balkonger i gavelfasaden, sadeltak med mörka betongpannor och ett vinkelbyggt garage. I anslutning till villorna sparades en del av kulturlandskapet som ett grönområde med stengärdesgårdar och förhistoriska fornlämningar.

IGELSTORPS TÄTORT

Statsbanan Skövde- Karlsborg från 1876 lade grunden för Igelstorps utveckling till 1900-talets tätort.

Bebyggelsemönster

Byn ger bakgrunden

Sventorps socken, som är den till ytan den största socknen i Skövde kommun, ligger i Kåkindsslättens utkant öster om Skövde stad. Socknens yta består delvis av utpräglad skogsbygd, delvis av öppen, odlad slättbygd, genomkorsad av åsar och mäktiga ändmoräner, där den äldsta bebyggelsen ligger.

I socknens centrala del ligger tätorten Igelstorp som numera även innefattar Sventorps kyrkby, även om den moderna bebyggelsen är starkt avgränsad från kyrkbyn. Sventorps kyrka och dess omgivande bebyggelse ligger i sin helhet norr om väg 49 mellan Skövde och Tibro. Byn som är

socknens gamla centrum är helt och hållet en agrar bymiljö, i dominerande läge på den största av ändmoränerna på Kåkindsslätten. Byn är känd sedan 1400-talet, men kan mycket väl ha en förhistorisk bakgrund. I den nuvarande kyrkbyn finns utöver sockenkyrka och två kyrkogårdar även några bondgårdar, en sentida prästgård/pastorsexpedition samt församlingshem (f.d. folkskola).

Utveckling och drivkrafter

Söder om vägen ligger den egentliga tätorten Igelstorp som har ursprung som stationssamhälle och fick namn efter den närbelägna byn Igelstorp när järnvägsstationen tillkom 1876. Detta år invig-

Häradskartan från 1877-1882 ger en bild av dåtidens agara samhälle, helt dominerat av Sventorps by. Järnvägsstationen från 1876 var bara några år gammal. Endast en liten husgrupp finns vid stationen.

Igelstorps järnvägsstation med stationshuset tillkom 1876 och lade grunden för tätortens utveckling. Foto: Ludvig Ericson, troligen ca 1890. VGM.

des statsbanan Skövde- Karlsborg som genomkorsar socknen. Utöver bostadshus etablerades även affärer. Vid 1880-talets början fanns där dock bara ett par tre hus och här låg länge endast en mycket liten husgrupp på var sida om spåren. Kommer- sen och det sociala livet kring stationen drog efterhand till sig annan handelsverk- samhet och även små verkstäder för olika hantverk. Olika småföretag etablerades. Samhällsinstitutioner såsom postkontor och telefonstation knöts till stationssam- hället. På 1930-talet hade stationssamhäl- lets första lilla husklunga börjat växa ut med flera egna hem, en eller ett par repara- tionsverkstäder och en busshållplats.

I samhällets närhet anlades även indu- strier, karaktäristiska för jordbruksbygden. Framför allt gäller det tröskverksfabriken vid Västergården närmare Igelstorps by i öster samt tegelbruket. Sventorps tegel- bruk som låg omedelbart sydost om järn- vägsstationen var kanske den viktigaste industriella verksamhet som låg i direkt anslutning till tätorten. Idag finns inte många spår av detta. Det industriföretag som under 1900-talets första del spelade

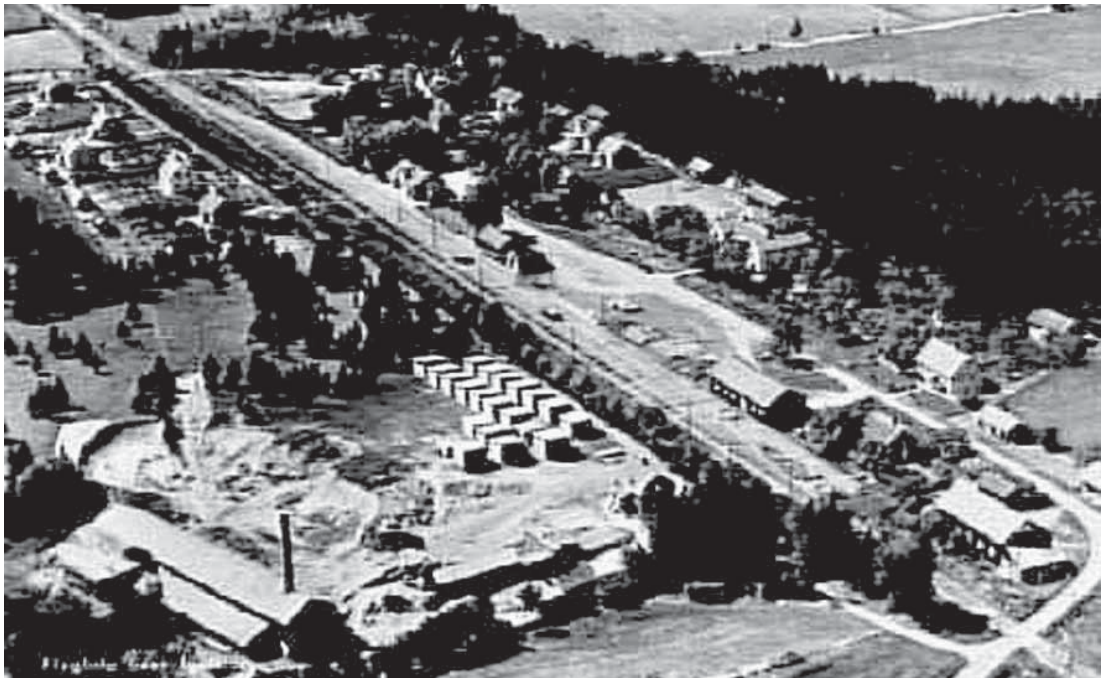
störst roll var Igelstorps tröskverksfabrik, belägen något öster om samhället, på mark som tillhörde Västergården i Igel- storps gamla by. Tröskverksfabriken var i bruk mellan 1907 och 1944. Efter att tröskverkstillverkningen upphört produ- cerades där lastflak och tippanordningar till lastbilar. Så småningom blev den f.d. fabriken åter verkstad.

Det moderna villasamhället tar form

Det var framför allt i mitten av 1900-talet, efter krigsslutet 1945, och inte minst efter storkommunreformen 1952, som Igel- storps tätort började bli till. Det var då som den svenska folkhemsepokens samhälls- visioner började förverkligas och god samhällskonjunktur, bilismens utveckling och högre levnadsstandard bidrog till att drömmen om den egna villan så små- ningom kunde förverkligas. Det innebär att det är i industrialismens slutepok på 1960- och 70-talet som det moderna Igel- storp tar form.

Stationssamhället vid järnvägen kom- pletterades successivt med ett villasam- hälle under 1900-talets senare del, som så smått på 1950-talet, men framför allt fr. o m 1960-talet och in på 1970-talet, till- växte norrut upp mot södra sidan av nuva- rande väg 49. Folkskolan från 1911 uppe vid Sventorps kyrkby hade 1955 ersatts av en ny gemensam, tidstypisk central- *Sventorp 1:6 Enekullen* är stationssamhällets äldsta hus och lokalhistoriskt sett av största bety- delse för förståelsen av samhällets historia. Ene- kullen är av stort kulturhistoriskt värde.

Flygvy över Igelstorps stationssamhälle, troligen 1930-tal. I förgrunden syns Sventorps Tegelbruk och ungefär mitt i bild stationshuset närmast spåren. Foto: Anders Karlsson. VGM.

skola nere i Igelstorp. Den nya skolan byggdes ut efterhand och idag finns en hel skolmiljö med låga längor i tegel och trä. Den ursprungliga 1950-talsexteriören har emellertid förändrats en hel del på senare år. Den äldre skolbyggnaden vid kyrkbyn byggdes om till församlingshem vid 1960-talets början.

I Igelstorp som 1952, jämte övriga Sventorps kommun, blivit en del av Världsås storkommun upprättades 1960 en byggnadsplan. Planen omfattade i sin södra del den befintliga bebyggelsen från sent 1800- och tidigt 1900-tal i det gamla stationssamhället på var sida om järnvägen. I norra delen inrymde den nya byggnadsplanen tätortens expansion kring den nya centralskolan från 1955 på Östergårdsvägens västra sida och vidare norrut upp mot väg 49. Framför allt i det sistnämnda området var det tomterna kring

Stombergers väg och Villavägen som lades in i plan. Den delen av tätorten kom att domineras helt av friliggande villabebyggelse. Världsås storkommun tog aktiv del och stod som byggherre till villorna vid Villavägen som fick bygglov 1960.

Redan 1963 upprättades inte mindre två nya byggnadsplaner för tätortens expansion i nordväst, mot norr begränsad av väg 49. Områdets fortsatta utbyggnad reglerades i en ny byggnadsplan 1967. Det var villaområdena kring Brunnsvägen, Fältvägen och Parkvägen som blev planlagda. Förutom friliggande villor byggdes här även ett stråk med radhus och ett med små kedjehus vid Fältvägen.

1970 upprättades en byggnadsplan för tätortens nordöstra expansion, öster om Östergårdsvägen. Området kring Lördagsvägen, Söndagsvägen, med flera gator, kom uteslutande att präglas av friliggande

1907 anlades tröskverksfabriken i Igelstorp av fabrikören Simeon Jansson. Foto: Anders Karlsson, troligen ca 1920-30. VGM.

Sventorps kyrkby har ett markant höjdläge på krön och sluttning av den mäktiga ändmoränen som reser sig över den omgivande lerslätten. Vy från norr.

villor och bebyggdes på 1970- och 80-talet framför allt. Även yngre inslag av villor har tillkommit där.

1992 detaljplanerades ett område vid gamla reningsverket sydväst om järnvägen. Det kom att bebyggas med villor kring Solstrålevägen, utformat som ett tidstypiskt villaområde.

Det var inte minst utbyggnaden av Skövde som en ny centralort i Skaraborg, framför allt tillkomsten av Kärnsjukhuset 1973 samt förstärkningen av Skövde som försvarsort och industriort, som även i hög grad bidrog till en stor expansion också av de omgivande mindre tätorterna. Igelstorp kom i likhet med flera andra tätorter i kommunen att bli en förstad med stor inpendling till Skövde, i kyrkbyn finns dock fortfarande verksamma bondgårdar.

Igelstorp är på 2010-talet en av kommunens mindre tätorter, men har alltsedan senare delen av 1900-talet haft en positiv befolkningsutveckling. I samband med tätortens omvandling till villasamhälle under 1960- och 70-talet ökade invånarantalet stadigt, för att under senare tid ha stabiliserat sig kring 650-700 invånare.

Vägen Skövde-Tibro delar av tätorten Igelstorps två huvuddelar. Den tydliga uppdelningen i kyrkby och stationssamhälle har historiska orsaker.

De riktiga spåren av en lång historia - tätorten som kulturmiljö

Igelstorps tätorts bakgrund i några helt olika samhällstyper är mycket tydlig. Det är dels agrarsamhällets gamla kyrkby, dels det moderna villasamhälle som vuxit fram ur det sena 1800-talets stationssamhälle. Väg 49 är idag en tydlig avgränsning mellan de två huvuddelarna och är därigenom även en konkret markör för tätortens ursprung och framväxt.

Flera kulturmiljöer och enstaka objekt återberättar tätortens historia, från by till villasamhälle. Sventorps kyrkby är en kulturmiljö med mycket stora kulturvärden och innefattar ett stort antal byggnader och små miljöer, inklusive fornlämningar, av mycket stort kulturhistoriskt och lokalhistoriskt värde. Allt från sockenkyrkan med omgivande kyrkomiljö och f.d. bytä till välbevarade bondgårdsmiljöer från 1800- och 1900-tal (se nedan).

Den f.d. tröskverksfabriken, Igelstorp 3:21, är av stort kulturhistoriskt intresse och är av största betydelse lokalhistoriskt sett. Den ligger egentligen ett stycke från tätorten, men på grund av fabriken stora

betydelse för samhällets utveckling så uppmärksammas den här. Fabriksbyggnadens äldsta del är från 1907, byggd i tegel och blev tidigt utbyggd till en tvåvånings länga i rött tegel.

Vad gäller kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöer har stationsområdet genomgått en hel del förändringar på senare år. Inte minst rivningen av det nedlagda stationshuset 1982 har påverkat områdets karaktär. Järnvägen finns fortfarande kvar men har inte trafikerats sedan slutet av 1900-talet och spårområdet har börjat bli bevuxet. Järnvägsmiljön, som, frånsett stationshuset, fortfarande finns i behåll, inklusive järnvägsövergången, är av stort kulturhistoriskt intresse. Här finns också några mer välbevarade byggnader kvar av den äldre bebyggelsen. Allra främst är det lokalhistoriskt mycket viktiga Enekullen från 1850-talet, idag stationsområdets äldsta bevarade hus, samt Hälledal från 1912.

Ur kommunikationshistorisk synpunkt är även bilverkstäder som minner om bilismens expansion och motoriseringen av landsbygden under folkhemsepoken av stort intresse. Igelstorp har Halvarstorp 4:32 Gunnars Bilverkstad som är en tidstypisk verkstadsbyggnad från ca 1950-talet med tillhörande fristående bostadshus i rött tegel från 1960-talet.

Det finns några kulturmiljöer som på ett särskilt bra sätt återspeglar tätortsutvecklingen fr.o.m. sent 1950-tal och framåt. Vid Villavägen norr om Sventorps skola ligger ett stråk av enhetligt utformad villabebyggelse som blev planlagd och uppförd 1960. Här finns en välbevarad rad med fem villor från tätortens första utbyggnadsfas under efterkrigstiden.

Villavägen som bebyggdes 1960 kom att bli det första moderna villaområdet i Igelstorp.

Några enskilda byggnadsobjekt från den första utbyggnaden som särskilt bör lyftas fram är Sventorp 2:13, en välbevarad 1950-talspräglad villa från 1957-58 med gul tegelfasad och dubbelgarage, belägen vid Östergårdsvägen, samt Sventorp 1:55 vid Stationsvägen, en villa från ca 1960 i rött tegel. Sventorp 4:26 från 1962 vid Stombergs väg är ett mycket gott exempel på en hustyp som producerades av AB Elementhus i Mockfjärd, Dalarna. Minst ett par tre likadana hus av det slaget byggdes i Igelstorp, husens främsta särdrag är aluminiumplåtfasaden som är utformad för att efterlikna karosseripanel. Igelstorps främsta modernistiska villa, Sventorp 1:58, byggdes 1964 vid Björkliden i rött tegel.

Kulturmiljön vid Brunnsvägen och Fältvägen i nordväst, från tidsperioden 1963-70, ger både en god bild av den tidens stora och varierade utbud av kataloghus och den stora utbyggnadsperioden för Igelstorps tätort. Brunnsvägen karaktäriseras av friliggande enplansvillor med fasad av tegel eller mexisten. Norra sidan av Fältvägen kännetecknas av kedjehus i ett plan med mellanliggande garage och tegelfasad. Längs Parkvägen och angränsande del av Brunnsvägen i nordväst ligger villor med en tydlig prägel av villaområde från folkhemsepokens senare del på 1960- och tidigt 1970-tal.

1963 planlades området kring Brunnsvägen som sedan bebyggdes under 1960-talet.

IGELSTORP KULTURMILJÖER

Brunnsvägen och Fältvägen*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljön med villabebyggelse från 1963-70 som är av stort intresse bl.a. eftersom den ger en god bild av den tidens stora och varierade utbud av kataloghus. Den återspeglar även rekordåren i svensk samhällsutveckling som till stor del även sammanfaller med Skövde-traktens stora expansionsperiod. Lokalhistoriskt sett återspeglar kulturmiljön stor utbyggnadsperiod för Igelstorps tätort.

Brunnsvägen karaktäriseras av friliggande enplansvillor med fasad av tegel eller mexisten. Fältvägen karaktäriseras framför allt av enplans kedjehus med tegelfasad och mellanliggande garage. Både villor och kedjehus är välbevarade sedan 1960-70-talen, även i exteriördetaljer, fränsett kedjehusens i sen tid utbytta fönster.

Beskrivning

Brunnsvägen avslutar Igelstorps tätort i väster. Gatan ingår i ett villaområde som blev planlagt med byggnadsplan 1967 förutom Fältvägen som fick byggnadsplan redan

1963. Brunnsvägen ingår i ett villaområde som till största delen bebyggdes med friliggande villor på 1960-talet och in på 1970-talets början. Kulturmiljön här omfattar Brunnsvägens nordvästliga del som kantas av villor som byggdes i sent 1960-tal och ca 1970 (Sventorp 2:37-2:38, 2:40-2:43). De är enplansvillor som återspeglar den tidens stora variation av kataloghus. Här förekommer platta tak, pulpettak och sadeltak. Fasadmaterialet är antingen rött tegel eller vit mexisten, ibland med inslag av partier med vit fjällpanel. De flesta

hus har garaget vid ena kortsidan. Husen har genomgående ett välbevarat yttre sedan tiden då de byggdes. De omges av tidstypiska små villatomter.

Längst i nordväst, vid Fältvägens mynning, ligger två lite större modernistiska villor med nästan identiskt utseende, som fick bygglov 1968. De är enplansvillor med platta tak, bred takfotsarg i ljusblått respektive ljusgrönt, fasad i vit mexisten och med entrén indragen i fasadlivet (Sventorp 2:44 och 2:45).

I övrigt kännetecknas Fältvägens norra sida av små kedjehus (Sventorp 2:15), till skillnad från de friliggande villorna. Längs denna del av Fältvägen gavs hösten 1963 bygglov för uppförandet av kedjehus med totalt åtta lägenheter. Byggherre var HSB:s i Skövde Bostadsrättsförening Östergården. Arkitekt var HSB:s Riksförbund, Villaavdelningen. Kedjehuset med fasad i rött tegel bibehåller helt en tidstypisk 1960-talsprägel, fränsett att fönstren senare förändrats. Husen sammanlänkas av garage med panelfasad, oftast målad i ljus färg. Tomterna framför husen har karaktären av förgårdar med gräsmatta, planteringar och låga träd.

Igelstorp. Brunnsvägen med de tidstypiska villorna som uppfördes ca 1965-1970.

1963 byggdes Fältvägens kedjehusen med fasad i rött tegel och garage med panelfasad.

Här uppmärksammas inte några enskilda byggnadsobjekt, det är helheten i området som är mest betydelsefull.

Ingår också i
Detaljplan

Gällande skydd

Rekommendationer

Det är viktigt att områdets välbevarade 1960-talsutformning bevaras. Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Igelstorp. Fältvägen med de tidstypiska kedjehusen från 1963.

Igelstorps stationssamhälle*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö som helt präglas av den historiska kärnan i Igelstorps stationssamhälle. Området är litet men är lokalhistoriskt sett av största betydelse för Igelstorp, för att man överhuvudtaget ska kunna uppfatta ortens historia och ursprung i den fysiska miljön. Det är även av kulturhistoriskt intresse som karaktäristisk småskalig stationssamhällesbebyggelse. Kulturmiljön karaktäriseras dels av tidstypisk småskalig bostadsbebyggelse för ett stationssamhälle från 1800-talets senare del-1900-talets början, dels av ett välbevarat spårrområde med järnväg, järnvägsövergång, perrong med lastkaj, ledningsstolpar m.m. Välbevarat byggnadsobjekt, ortens äldsta hus, av stort kulturhistoriskt värde.

Beskrivning

När statsbanan mellan Skövde och Karlsborg invigdes 1876 inrättades en järnvägsstation med stationshus ett stycke väster om Igelstorps by. Vid 1880-talets början fanns där bara ett par tre hus och länge fanns i stort sett en rad med hus på var sida av järnvägen. Centrum var själva stationshuset och järnvägs-

korsningen med landsvägen mot Sventorps kyrkby och Vårsås.

Till det lilla stationsbebyggelsen knöts några affärer och hantverksföretag. Ett tegelbruk anlades på södra sidan av järnvägen. Först i och med villabebyggelsens expansion norrut på 1960-talet växte stationssamhället upp mot väg 49 och kyrkbyn.

Stationssamhällets bebyggelse har genomgått flera förändringar på senare år. Inte minst rivningen av det nedlagda stationshuset i början av 1980-talet har påverkat dess karaktär. Järnvägen finns fortfarande kvar men har inte trafikerats sedan slutet av 1900-talet. Efter senare tiders förändringar är samhällets mer ursprungliga delar en ganska liten kulturmiljö idag. Den består av järnvägsområdet med järnvägsövergången och bebyggelse på järnvägens norra sida. Även om kulturmiljön är liten bibehåller den viktiga karaktärsdrag från samhällets tidiga skede. Av central betydelse är givetvis järnvägen med spårområdet, ledningsstolpar, skyltar, järnvägsövergång, samt perrong och lastkaj och platsen för det rivna stationshuset. Spårområdet är numera på väg att växa igen och bli förblyat.

På norra sidan ligger det välbevarade lilla Enekullen, Sventorp 1:6 vid Stationsvägen, som idag är Igelstorps äldsta hus, byggt ca

Igelstorp. Stationssamhällets bebyggelsekärna idag med Enekullen (där en varsam upprustning av bostadshuset pågår 2010) till vänster och Hälledal till höger.

Igelstorp. Järnvägsövergången i stationssamhället där landsvägen som är samhällets genomfartsväg korsar statsbanan Skövde-Karlsborg.

1850 som manbyggnad på en liten bondgård, men efter 1876 bostadshus i det nya stations-samhället. Enekullen är lokalhistoriskt av största betydelse för förståelsen av samhällets historia och är av stort kulturhistoriskt värde. Hälledal, Svventorp 1:9, från 1912 är också ett bra exempel på samhällets tidiga bebyggelse. Till bostadshusen hör faluröda uthus

Ingår också i

Detaljplan

Enekullen och Hälledal uppmärksammas som enstaka objekt i Carlquist, T. *Kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer i Skövde kommun*. 1988.

Gällande skydd

Rekommendationer

Det är viktigt att områdets välbevarade karaktär av stationssamhälle från sent 1800- och tidigt 1900-tal bevaras. Järnvägsområdet spelar mycket stor roll för denna karaktär och det är angeläget att bevara kulturmiljön för att samhällets bakgrund som stationssamhälle överhuvudtaget ska vara möjlig att uppfatta även i framtiden.

Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Om det skulle gå så långt att järnvägen helt överges och blir borttagen är det ytterst väsentligt att bevara banans dragning, perrong/lastkaj m.m. vilket t.ex. skulle kunna integreras i ett parkområde eller motsvarande. Utpekad bebyggelse är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet bör en bevarandeariktad detaljplan upprättas.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Svventorp 1:6 Enekullen

Stationsvägen 24

Enekullen ligger vid Igelstorps f.d. järnvägsstation på norra sidan av järnvägen. Omkring år 1880 fanns endast två-tre byggnader på platsen, förutom stationshuset, en av dessa var Enekullen som idag är Igelstorps äldsta hus, sedan alla andra äldre byggnader, inklusive stationshuset, rivits. Enekullen som är byggt ca 1850 var fram till att järnvägen tillkom 1876 manbyggnad på en liten bondgård. Huset har en mycket stark förankring i Igelstorps historia. Här fanns inte endast bostad utan också affär och Igelstorps telegrafstation. Huset har fasad av gul profilerad locklistpanel, med bruna foder, en öppen veranda vid ingången och tvåkupigt taktegel. Vid inventeringstillfället i maj 2010 genomgick exteriören en varsam reno-

Svventorp 1:9 Hälledal från 1912 är jämte det närliggande Enekullen stationssamhällets bäst bibehållna äldre bebyggelse idag.

vering. Huset omges av en liten trädgårdstomt med trägrind vid ingången.

Enekullen är ur lokalhistorisk synpunkt av största betydelse för tätortens historia som det äldsta nu befintliga och dessutom det mest välbevarade äldre huset. Det är vidare av stort kulturhistoriskt värde som en fin representant för de bostadshus med agrart ursprung som integrerades i de nya stationssamhällena under 1800-talets andra hälft, en typ av byggnader som varit vanliga i Skaraborg, men numera blivit allt mer sällsynta med en välbevarad exteriör.

Svventorp 1:9 Hälledal

Skogsdalsvägen 1/Fridhemsvägen

Bostadshus uppfört 1912 i stationssamhället, inte långt från den f.d. järnvägsstationen. Timmerhuset har ursprunglig panel och vid ingången en veranda

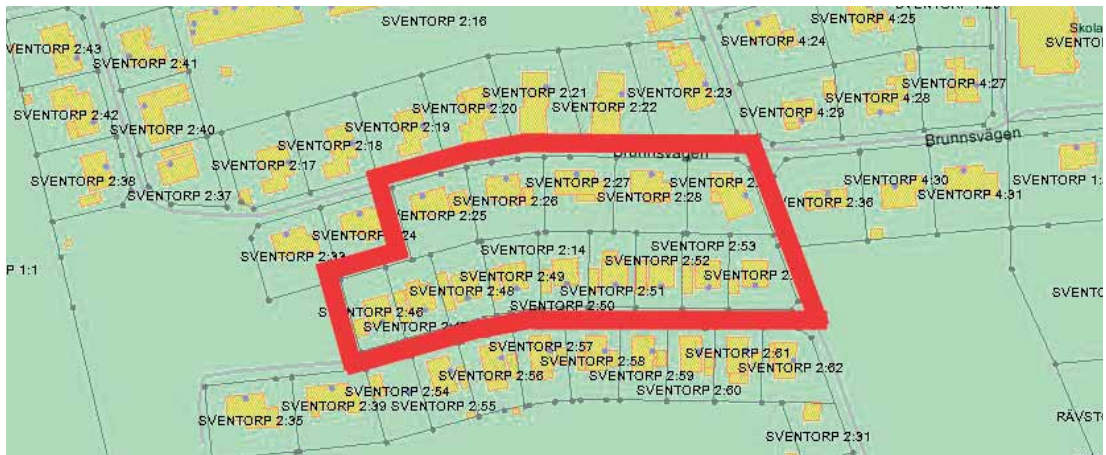
Igelstorp. Perrongen nära platsen där stationshuset låg fram till 1982.

från byggnadstiden. Det renoverades 1988 varvid bl.a. fönstren förändrades. Hälledal är ett av de äldsta nu befintliga bostadshusen från stationssamhällsepoken och mot den bakgrunden av lokalhistorisk betydelse och viktigt att uppmärksamma.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Igelstorp. Järnvägen år 2010 samt samhällets angränsande äldre bebyggelse på järnvägens sydsida.

Parkvägen och Brunnsvägen*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö av stort intresse bl.a. eftersom den ger en mycket god bild av ett välbevarat, väl sammanhållet villaområde från folkhemsepokens senare del på 1960- och tidigt 1970-tal. Kulturmiljön karaktäriseras av att i stort sett alla hus inom det uttagna området bevarar en ursprunglig karaktär. Här finns många goda exempel på några olika kataloghustyper från den tidsperioden, som kännetecknas av en genuin villaprägel med lite enklare utformning men med stor omsorg om helhet och detaljer.

Beskrivning

Kulturmiljön som uppmärksammas här omfattar Brunnsvägens södra sida (Sventorp 2:25-2:29) och Parkvägens norra sida (Sventorp 2:46-2:54).

Denna del av Brunnsvägen, i nordvästra delen av Igelstorps villabebyggelse, blev planlagt med byggnadsplan redan 1963, samtidigt med Fältvägen. Parkvägen erhöll byggnadsplan 1967 och då planerades ett större område med souterrängvillor, vilket framgår av bygglovet från 1966. Resultatet blev inte fullt så omfattande som tänkt, även om Parkvägen kom att nästan helt domineras av souterrängvillor.

Vid Brunnsvägen ligger enplanshus med källare under flackt sadeltak. De tidstypiska villorna ger bra exempel på kataloghus med lite enklare utformade exteriörer. Fasader är utformade i antingen rött tegel, ofta med mörka fogar, eller vit mexisten med rött tegel i gavlar, vita tvåluftsfönster, entréer med smidesräcken etc.

Vid Parkvägen dominerar helt souterrängvillor med lite flackare sadeltak med kortare taksprång. Husen är producerade vid Myresjöhus i Småland. Husen har fasader i rött tegel

men det förekommer även inslag av fasader i vitt tegel eller puts, eller i kombination med rött tegel. Gavelfasader har mestadels rött tegel. Samtliga har långa utkragande balkonger mot gatan. Garagen är placerade som en utskjutande vinkelbyggnad på ena sidan. På grund av husens indragna läge får tomten en karaktär av förgård mot gatan, avgränsad av låga trästaket.

Nästan alla villor i området har en ursprunglig karaktär i behåll, särskilt vad gäller volym, fasadutformning och entréparti, ofta även fönster. Både rött lertegel och mörka betongpannor förekommer som taktäckning. Här uppmärksammas inte några enskilda byggnadsobjekt, det är helheten i området som är mest betydelsefull.

Ingår också i Detaljplan

Gällande skydd

Rekommendationer

Det är viktigt att områdets välbevarade 1960- och 70-talsutformning bevaras. Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas.

Brunnsvägens enplansvillor med källare och röd tegelfasad byggdes vid 1960-talets mitt.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Bygglov för Parkvägens souterrängvillor utfärdades 1966. Här dominerar fasader i rött tegel men det förekommer även inslag av fasader i mexisten eller puts i kombination med rött tegel.

Sventorps kyrkby

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö av mycket stort kulturhistoriskt värde som i sin helhet kännetecknas av en väl bibehållen, laga skiftespräglad bymiljö, med drag av äldre bymönster, i typiskt högt terrängläge. Ett typiskt gammalt sockencentrum med medeltida kyrkplats-två kyrkogårdar-prästgård- f.d. bytå med kyrkvaktmästarbostad-f.d. skolhus-f.d. fattigstuga. Bondgårdar med karaktäristisk funktionsuppdelning och utformning av byggnader. Flera välbevarade gårdsmiljöer och byggnader från 1800- och 1900-talet. Kyrkomiljön med sockenkyrka, delvis ålderdomlig kyrkogård, trädkrans och bogårdsmur samt tätt intilliggande bondgårdar. 1900-talets begravningsplats med modernistiskt bisättningshus, trädkrans och stenmur. Byvägnät, stora alléer. Inslag av småskaligt kulturlandskap med hagmark och enbuskmark, stenmurar. Separat samlad gårdsbebyggelse i väster med allé. Förhistoriska fornlämningar väster om byn.

Beskrivning

Tätortens norra del, norr om Skövde-Tibrovägen, består av Sventorps kyrkby som ligger i ett traditionellt markant höjdläge på krön och

Översikt norrifrån mot byläget på den mäktiga ändmoränen. Hela nordsidan av höjdryggen är utpräglad jordbruksbygd, i likhet med i väster och öster.

slutning av den mäktigaste av ändmoränerna som löper över den uppodlade Kåkindsslätten. Kyrkbyn har helt och hållet en agrar karaktär med bondgårdar i två täta klungor på åsen väster och öster om den ursprungligen medeltida sockenkyrkan, samt en modern prästgård (1973). På Klockarebacken som är en del av den f.d. bytån finns en timrad enkelstuga (1800-tal) som varit kyrkvaktmästarbostad. Här finns också den lilla Nya begravningsplatsen (1900-talets mitt) med modernistiskt bisättningshus och längre ner, vid vägskalet, på bytån ligger f.d. folkskola (1911), på 1960-talet ombyggd till församlingshem och den f.d. fattigstugan Kvistebo (1800-tal), sedan länge privatbostad.

I söder avgränsas området av landsvägen Skövde-Karlsborg, i övrigt omges ändmoränen av lägre belägen öppen jordbruksmark. Mot Halvarstorp i väster övergår den markerade ändmoränen i en kullig slättbygd med öppna odlingsmarker, lövträdgångar, hagmarksinslag och en allé av lövträd längs framfartsvägen till gården.

I väster, kring Halvarstorp, nedanför den samlade bybebyggelsen, finns förhistoriska fornlämningar. Dessa utgörs dels av några gravar (en hög och två stensättningar), dels en järnframställningsplats, dels en boplats-

Landsvägen västnordväst om byn bort mot fornlämningsområdet och Halvarstorp

lämning, samtliga troligen med koppling till järnåldern (Raä Sventorp 16:1, 16:2, 63:1, 67:1, 68:1).

Halvarstorp räknades förr till Sventorps by. Numera ligger gården som en separat enhet strax väster om den samlade bybebyggelsen. Halvarstorp har karaktären av en liten herrgård med en lång allé av lövträd längs framfartsvägen och samlad bebyggelse. Gårdsbebyggelsen är idag delvis förändrad och moderniserad jämfört med vid inventeringen 1988 och uppmärksammas inte särskilt. Något nordväst om byn ligger även den utflyttade Skrivaregården.

Sventorps by omnämns i skrift 1442. År 1561 fanns tre hela hemman i byn, gården Liden (ursprungligen Halvarstorp) räknades från sent 1500-tal in i byn som en fjärde enhet. Därefter bestod byn av gårdarna Liden, Stommen, Västergården (även kallad Skrivaregården) och Östergården.

Det gamla bebyggelsemönstret i själva byn är i stora drag väl bibehållet, eftersom bebyggelsen även efter gårdsomflyttningarna vid 1830-talets laga skifte ligger koncentrerad i två grupper, en västlig och en östlig. De flesta bondgårdarna ligger i en tät klunga vid och öster om kyrkan. Byggnader från tidsperio-

den 1850-1950 dominerar, även om enstaka inslag finns av yngre byggnader. Gårdarna har en traditionell funktionsuppdelning i mangård och fägård. De i regel ljusmålade manbyggnaderna flankeras av vårdträd samt faluröda mindre bostadshus eller uthus. Fägården präglas av faluröda ekonomibygnader, ibland med mindre inslag av rött tegel, sten och betong. I öster, i klungan vid kyrkan, bör särskilt uppmärksammas den ena av Stommengårdarna (Sventorp 1:4), en väl bibehållen gårdsmiljö med stor ladugård och äldre mangårdsbyggnader i anslutning till kyrkogårdsmuren. I den västra delen måste särskilt framhållas enheten med Liden (Sventorp 4:36) och Östergården (Sventorp 2:2), båda med välbevarad äldre gårdsbebyggelse.

Kyrkplatsen har anor åtminstone från 1100-talet när den tidigare romanska absidkyrkan uppfördes. Av medeltidskyrkan återstår numera främst tornets murar och kanske murverk i västgaveln, efter två stora om- och tillbyggnader 1766 och 1857. Den stenmurshägnade kyrkogården, med järngrindar och trädkrans av höga lövträd, är en fint sammanhållen gammal sockenkyrkogård, med flera ålderdomliga partier samt ett märkligt gravmonument som ger den en stark särprägel.

*Vägskälet på den f.d. bytån med **Klockarbacken 1:1** med det f.d. skollhuset från 1911 och Kvistebo, den f.d. fattigstugan, från 1800-talets senare del.*

Sventorp 6:1 Sockenkyrkan med tornmurar från medeltiden ligger högt uppe på ändmoränen.

En allé av höga lövträd följer delvis vägen västerifrån fram mot kyrkplatsen, en ensidig allé går närmare kyrkan. En allé av lövträd följer även uppfarten till kyrkan nerifrån väg 49 i söder. Alléerna är mycket viktiga inslag i kyrkomiljön. Ett småskaligt kulturlandskap med hagmarker, lövträdgångar m.m. kännetecknar Klockarbacken kring kyrkvaktmästarstugan och Nya begravningsplatsen. På åsslutningen i söder finns ett nu igenväxande stråk av enbevuxen hagmark, med inslag av stenmurar, samt även en stödmur längs lilla vägen ner mot f.d. skolan och Kvistebo.

Några enstaka egnahem/villor från 1900-talets mitt och senare del ligger inom området.

Ingår också i

Område av riksintresse för naturvården.

Odlingslandskapets natur- och kulturvärden 1992. Länsstyrelsen, Skaraborgs länsmuseum.

Sventorp är en mycket karaktärsfull äldre kyrkomiljö med sockenkyrka, en delvis ålderdomlig kyrkogård, högvuxen trädkrans, stenmurar, grindstolpar samt den genuina faluröda ladugården på Sventorp 1:4 som är en mycket värdefull del av såväl bymiljön som kyrkomiljön.

Kulturmiljön är uppmärksammat som område 29 i Carlquist, T. *Kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer i Skövde kommun. 1988.* Halvarstorp och Östergården uppmärksammades som enstaka byggnadsobjekt 1988.

Bebyggelseregistret (kyrka och kyrkogård) Raä.

Holmström, E.& Orebäck Krantz, E. *Sventorps kyrkogård. Bevarandeplan XXXX. Byggnadshistorisk rapport 2006.* Västergötlands museum.

Naturvårdsprogram för Skövde kommun 1984.

Översiktsplan 1991.

Gällande skydd

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap. KML

Kyrkobyggnad och kyrkogårdar är skyddade enligt 4 kap. KML.

Klockarbacken 1:3 På Klockarbacken på den gamla bytån bodde kyrkvaktmästaren under 1800-talet. Detta är ett mycket välbevarat och genuint inslag i bymiljön som är av stort kulturhistoriskt värde. Bostadshuset av enkelstugutyp är troligen från 1860-1880-tal.

Församlingen har låtit ta fram en bevarandeplan för kyrkogården som underlag för vård- och underhållsplan.

Biotopskydd gäller för stenmurar, odlingsrösen och motsvarande i det öppna odlingslandskapet.

Rekommendationer

Området har en allmänt småskalig karaktär som är viktig att bevara och som hör samman med områdets agrara karaktär. Överhuvudtaget är det viktigt att uppmärksamma strukturer från den gamla byn såsom bebyggelsemönster, vägnät, kyrkomiljön, bytåkaraktären på Klockarbacken med enheten f.d. skolan - Kvistebo samt hagmarksstråken, stenmurar med mera. Fornlämningsmiljön i väster är viktig att uppmärksamma. Kyrkomiljön med omgivande kyrkogård och anslutande alléer är en hel och mycket väl sammanhållen egen enhet med särskilda kultur- och miljömässiga värden att värna om. Klockarbacken med Nya kyrkogården, kyrkvaktmästarstugan och småskaligt kulturlandskap är också av särskilt värde. Gårdsallén i väster bör uppmärksammas. Välbevarade bondgårdsmiljöer som spelar stor roll för upplevelsen av bymiljön är dels Stommen intill kyrkan, dels enheten med **Sventorp 2:1 Nya kyrkogården** är en kulturhistoriskt värdefull kyrkogårdsanläggning från 1900-talet.

Liden och Östergården. Samtliga har värdefulla äldre bostadshus och Stommens ladugård är ett betydelsefullt inslag i öster, såväl i bymiljön som i kyrkomiljön.

De karaktärsskiljande egenskaperna mellan å ena sidan villasamhället i söder och kyrkbyn i norr bör man även fortsättningsvis eftersträva att bibehålla. Den välavgränsade bybebyggelsen på ändmoränen utgör en tydlig och mycket traditionellt belägen enhet i relation till den omgivande jordbruksmarken, vilket är viktigt att bevara.

Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. Bebyggelse som uppmärksammats 2010 bör dokumenteras närmare. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördju-

Sventorp 1:4 Stommen är en av byns genuina äldre gårdsmiljöer från 1800-tal-1900-talets början, bl.a. med fägårdens stora vinkelbyggda ladugårdslänga från ca 1900, ett värdefullt inslag i både bymiljö och kyrkomiljö.

Klockarbacken 1:1 På den gamla bytån, i slutningen nedanför sockenkyrkan ligger Kvistebo, den f.d. fattigstugan från 1800-talets senare del, under det tidiga 1900-talet ombyggd till bostadshus.

pade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas.

Kulturlandskapet på åsen vårdas, t.ex. att varsamt ta fram enbuskmarken på lilla vägens nersida ovanför Kvistebo. Alléer ses över och vårdas.

Fornlämningarna i väster utgör en lite blandad grupp, eftersom de, fränsett gravarna, inte är så lätta att uppfatta i terrängen. Här föreslås att man ser över möjligheten att ta fram ett enkelt vård- och skyltprogram för fornlämningarna.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

- Raå Sventorp 16:1 och 16:2. Två övertorvade stensättningar, en rund och en närmast rund.
- Raå Sventorp 63:1 Boplatslämning, eventuellt från järnålder, ca 70x15 m.
- Raå Sventorp 67:1 Blästbrukslämning (slaggförekomst), ett ca 90x50 m stort område med sotfärgad mark.
- Raå Sventorp 68:1 Hög med kantkedja.

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Klockarbacken 1:1 Kvistebo och Församlingshemmet*

Sventorp Församlingshemmet och Sventorp Kvistebo

Nedanför åsen ligger Kvistebo, den f.d. fattigstugan, samt Församlingshemmet som fram till 1955 var folk- och småskola för Igelstorp och Sventorps kyrkby. Kvistebo från sent 1800-tal bibehåller en numera rödmålad locklistpanel, tvåkupigt taktegel samt en fin öppen veranda från ca 1920-talet. Vid 1900-talets mitt gjordes en modernisering, bl.a. byttes fönstren ut mot ny fönstertyp. En bod har

faluröd locklistpanel och tvåkupigt taktegel. Jordkällare i sten och betong. Kvistebo är kulturhistoriskt värdefullt i egenskap av f.d. fattigstuga, det är inte vanligt att den kategorin byggnader fortfarande finns i behåll.

Det faluröda skolhuset inrymde både folkskola och småskola. 1955 byggdes nu befintlig skola nere i Igelstorp. Det äldre skolhuset från 1911 inrättades till församlingshem i början på 1960-talet och byggdes då om, bl.a. förändrades fönstren helt och ytskikten byttes ut, det har senare moderniserats ytterligare. Genom sin f.d. funktion som skola och det centrala läget vid vägskälet nedanför kyrkan är det f.d. skolhuset mycket betydelsefullt, dels för kulturmiljön i kyrkbyn dels ur lokalhistorisk synpunkt.

Klockarbacken 1:3 Klockarbacken*

Sventorp Klockarbacken

På Klockarbacken bodde kyrkvaktmästaren under 1900-talet. Timrat bostadshus av enkelstugutyp, troligen från 1860-80-tal. Huset har fasad av faluröd locklistpanel, kvadratiska spröjsade fönster och tvåkupigt taktegel. Den inbyggda farstun är från 1900-talet. Mindre förråd med faluröd panel, spröjsade fönster och pulpettak med korrugerad plåt. Även ett utedass och en yngre förrådsbyggnad med faluröd panel. Stenmursomgärdad tomt med bl.a. höga lövträd.

Sventorp 1:4 Stommen*

Sventorp Stommen 1 och 2

Den ena av de två Stommengårdarna ligger precis norr om Sventorps sockenkyrka. Stenstolpar vid framfarten till gården. Separat mangård med en i stort väl bibehållen äldre manbyggnad från ca 1850-70-tal, fränsett en del yngre fönster. Huset har bl.a. vitmålad locklistpanel, tvåkupigt taktegel, äldre spröjsad dörr, yngre öppen veranda. Som flygel ligger ett bostadshus från 1800-talet,

Sventorp 2:2 Östergården är en av byns välbevarade gårdsmiljöer med 1800-talsbyggnader.

men mer förändrat i sen tid med tilläggsisolerad fasad. Huset har faluröd locklistpanel, spröjsade fönster, tvåkupigt taktegel, vita foder. En ekonomiflygel är renoverad, har faluröd locklistpanel, spröjsade fönster och röda betongpannor. Trädgård, höga lövträd.

Fågården med en stor vinkelbyggd ladugårdslänga och en mindre uthusbyggnad ligger på andra sidan vägen. Längan från ca 1900 är delvis timrad, har faluröd panel, tandad panelkant, bräddörrar, spröjsade fönster och tvåkupigt taktegel. Den mindre byggnaden har pulpettak, faluröd panel och rad av småspröjsade fönster. Den kan ha inrymt traktorgarage, kanske verkstad eller hönsbhus? Stommen är en fin helhetsmiljö, av särskild betydelse p.g.a. det direkta läget invid kyrkogårdsmuren, som en del av sockenkyrkans närmiljö. Den äldre manbyggnaden och fågårdbyggnaderna bör särskilt uppmärksammas som enskilda byggnader.

Sventorp 2:1 Nya kyrkogården*

Nya kyrkogården ligger vid Klockarebacken på åskronet strax väster om den äldre kyrkogården. Den har trädkrans av höga lövträd och muromgärdning av kallmurad kluven gråsten samt ingång med järngrind och klotkrönta firsidiga granitstolpar. Den har ett enkelt men regelbundet gångsystem, huvudstråket mot bisättningshuset markeras av en tuktad allé av lövträd. Bisättningshuset som är kyrkogårdens centralpunkt är uppfört i en stram och enkel modernism. Det har fasad i huggen kalksten, stora svarta pardörrar och skiffertak. Med enstaka äldre undantag domineras gravvårdarna av låga, breda stenar från 1900-talets mitt och senare del. Kyrkogården är en kulturhistoriskt värdefull kyrkogårdsanläggning från 1900-talet.

Sventorp 2:2 Östergården

Sventorp Östergården 1 och 2

Gården ligger jämte Liden i kyrkbyns västra del. Mangården omfattar manbyggnad och ett äldre bostadshus som ligger som flygel till denna. Den äldre manbyggnaden har en mycket välbevarad exteriör från 1850-talet. Det har fasad av faluröd slät spontad panel, spröjsade vita fönster, ingång med gammal dörr och överljus och små lunett-

formigt vinds- och gavelkammarfönster. Manbyggnaden från 1870-talet är renoverad och något moderniserad. Den har ljusgul locklistpanel, vita fönsterbågar i röda karmar och tvåkupigt taktegel. Fågården omfattar bl.a. en stor vinkelbyggd ladugård, delvis ombyggd i sent 1900-tal

Sventorp 4:9 Sventorps prästgård*

Sventorps Prästgård Igelstorp

Ny prästgård med pastorsexpedition byggdes 1973 nära församlingshemmet (f.d. skolhuset). Huset utformades som en modern tvåvånings villa med pastorsexpedition och garage vidbyggda i ett plan vid ena kortsidan. I exteriören återknöts till en mer traditionell utformning med fasad av faluröd locklistpanel och vita fyr- och flerdelade fönster. Exteriören är väl bibehållen sedan 1970.

Sventorp 4:36 Liden*

Sventorp Liden 1 och 2

Gården ligger jämte Östergården i kyrkbyns västra del. På mangården finns ett äldre bostadshus som ligger som flygel till en i senare tid ombyggd manbyggnad. Det äldre huset har en välbevarad exteriör från ca 1850-70-tal. Det har fasad av faluröd locklistpanel, spröjsade vita fönster, pardörr, förstukvist från ca 1930 och små lunettformiga gavelkammarfönster samt trekupigt taktegel. En mindre länga i rött tegel kan vara från ca 1970. Fågården på landsvägens andra sida omfattar en stor ladugård från ca 1920-30-tal med fåhus och stall i rött tegel, i övrigt faluröd panel, stora kryss-tagade dörrar och skivtäckt tak.

Sventorp 6:1 Sventorps kyrka och kyrkogård*

Sventorps kyrka

Sventorps kyrka och kyrkogård har ett framträdande läge på kronet av den mäktiga ändmoränen ovanför det omgivande öppna odlingslandskapet. Kyrkobyggnaden är en vitputsad långkyrka med tresidigt avslutat kor i öster, en sakristia utbyggd i nordost och ett stort västtorn krönt av en lanternin. Den romanska kyrkan från 1100-talet avbildades i sent 1600-tal för Peringskiölds Monumenta Sueo-Gothorum och bestod då av långhus, ett lägre smalare absidförsett kor i öster och ett bastant

Sventorps kyrka ligger högt uppe på ändmoränen. Detta var ursprungligen en romansk absidkyrka från 1100-talet, men efter stora ombyggnader 1766 och 1857 återstår av den äldre kyrkobyggnaden främst det bastanta medeltida tornet och murpartier i väster. Kyrkogården är en välbevarad äldre sockenkyrkogård som delvis har ålderdomliga partier i behåll. Familjen Lind af Hageby som satt på Knistads säteri lät i sent 1700-tal bygga det märkliga gravmonumentet i form av en hög, krönt av en obelisk.

västtorn. 1766 blev medeltidskyrkan om- och tillbyggd och 1857 blev kyrkobyggnaden till största delen nybyggd efter att ha eldhärjats efter ett blixtnedslag. Idag är det sannolikt främst tornmurarna och kanske delar av långhusets västparti som har medeltida ursprung. Med nuvarande utformning är byggnaden ett bra exempel på de enkelt utformade nyklassicistiskt präglade kyrkobyggnader som uppfördes under 1800-talets första del och mitt.

Kyrkogården utgör tillsammans med kyrkan och den omgivande bebyggelsen en väl bevarad helhet av en gammal sockenkyrkogård i en central odlingsbygd. Detta uttrycks bl.a. genom kyrkobyggnaden, kallmurad bogårdsmur, entréer med portstolpar och grindar, trädkrans av höga lövträd, allé, häckar, gamla gravträd, resterande grusgångar, samt en stor mångfald och variation av tidstypiska gravvårdar från främst sent 1800-tal och 1900-tal. Det sistnämnda är ett utmärkande drag för kyrkogården. I sina äldsta delar har kyrkogården en direkt ålderdomlig karaktär i behåll, präglad av det sena 1700-talets, det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets kyrkogård. Framför allt två småskaliga kvarter i norr, med resta stenar samt ramgravar med grusbädd, häckar och gravträd har mycket av äldre karaktär i behåll liksom ett område med ramgravar längs östmuren. Stor karaktärs- och miljöskapande betydelse har t.ex. också de många högresta stenarna från sent

1800-tal–tidigt 1900-tal. Mot korväggen står en porträttgravsten av 1600-talstyp som troligen är den nu äldsta befintliga gravvården på kyrkogården. Kyrkogårdens märkligaste gravmonument dominerar södersidan med den imposanta Lind af Hageby till Knistads familjegrav från 1791. Det omfattar ett runt gravrum av kalksten övertäckt av jord som en monumental gravhög, krönt av en hög, smal sten. Monumentalgraven ger Sventorps kyrkogård en stark särprägel.

Gravvårdarna speglar genom inskrifter och utformning bygdens historia genom åtminstone de två senaste seklerna, särskilt knutet till bondgårdarna och de många herrgårdarna. Ofta finns en intressant variation av titlar och sociala benämningar som bl.a. återspeglar det agrara samhällslivets förändring i bygden under 1800- och tidigt 1900-tal samt stationssamhällets framväxt. Kyrkogården har stora kulturhistoriska värden, den äldsta delen mycket stora värden.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Översiktlig kulturhistorisk lämning, enligt Raä Fornminnesregistret:

- Raä Sventorp 12:1 fyndplats för stenyxa
- Raä Sventorp 23:1 Sammanförda lämningar (uppgift om att rösen funnits, eventuellt odlingsrösen?)
- Raä Sventorp 66:1 Fyndplats för slagg

Villavägen*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö med mycket stark koppling till det moderna Igelstorps framväxt. Den karaktäriseras av en liten villamiljö med fem friliggande villor från tätortens första utbyggnadsfas som tog konkret form 1960. De är ett gott exempel på en variant av folkhemmets villabebyggelse. Husens snedställda, förskjutna tomtpacering är starkt karaktärsskapande. Husen är i viss mån moderniserade men har kvar en ursprunglig karaktär. Tidstypiska villatomter, någon har kvar en ursprunglig smidesgrind.

Beskrivning

Villavägen ligger strax norr om Svantorps skola i Igelstorps tätort. Denna del av Igelstorp blev planlagd 1960 och bebyggdes därefter och in på 1960-talet med mindre villor.

Detta är sannolikt den första fasen i utbyggnaden av den moderna tätorten. Intressant är att Värsås storkommun var byggherre, vilket förankrar utbyggnaden i att den relativt nyblivna storkommunen satsade på att utveckla de små tätorter som fanns. Husen byggdes först 1960 även om deras utformning mer knyter an till 1950-talet. Arkitekt var AB Svenska Stenhus, Skövde. De är friliggande villor i 11/2 plan med källare. De omfattade tre rum och kök i bottenvåningen samt i källaren garage och förråd med pannrum. Övervåningens två rum ingick inte i leveransen utan husägaren förväntades färdigställa och rummen på egen hand. Husen gavs en snedställd placering på tomten och ligger förskjutna i förhållande till varandra, vilket rytmiserar upplevelsen av gaturummet.

Fem av husen (Svantorp 4:11, 4:12, 4:13, 4:17, 4:18) har fortfarande kvar ett i stora drag ursprungligt utseende. Svantorp 4:13 är minst förändrat. De har slätputsad fasad

Villavägen har den äldsta villabebyggelsen från tätortens moderna expansion och har därmed stor lokallhistorisk betydelse i Igelstorp. De ljusputsade husen som byggdes 1960 gavs en snedställd placering på tomten och ligger förskjutna i förhållande till varandra, vilket rytmiserar upplevelsen av gaturummet.

i beige, beigerosa eller vitgrått, på betongstomme, entréer med smidesräcken och i flera fall ursprungliga dörrar. Några har fått nyare typ av tvåluftsfönster och takteglet ersatt med betongpannor. Husen har tidstypiska ganska öppna villatomter med häckar eller trästaket mot gatan, någon tomt har ännu en ursprunglig smidesgrind. Helheten av de fem husen präglas fortfarande av 1960 och ger ett mycket gott intryck.

Här uppmärksammas inte några enskilda byggnadsobjekt, det är helheten i området som är mest betydelsefull.

Ingår också i

Detaljplan

Gällande skydd

Rekommendationer

Det är viktigt att områdets väl bibehållna ursprungliga karaktär från 1960 bevaras. Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tagas till vara.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Se områdesbeskrivning ovan

Övriga inrapporterade kulturlämningar

IGELSTORP BYGGNADSOBJEKT

Halvarstorp 4:32 *Gunnars Bilverkstad**

Skogsdalsvägen 18

I samhällets södra utkant, söder om järnvägen och det f.d. stationsområdet, ligger denna tidstypiska verkstadsbyggnad från ca 1950-talet med tillhörande fristående bostadshus från 1960-talet. Verkstaden är uppförd i ett plan med ljus gul slät putsfasad, bruna ursprungliga fönster och sadeltak med grön korrugerad plåt. Bostadshuset är en villa med fasad i rött tegel, med mörka fogar, och ursprunglig entré med trädörr med sidoljus samt smidesräcken. Fönstren är däremot ersatta med moderna pivotfönster.

Igelstorp 3:21

Igelstorp Västergården 1

Något öster om samhället, vid en liten körväg längs åsen bort mot Igelstorps gamla byplats, ligger en husgrupp som bl.a. omfattar Igelstorps f.d. tröskverksfabrik. År 1907 uppförde Simeon Jansson tröskverksfabriken som var i bruk till 1944. Jansson hade bedrivit tillverkning av tröskverk sedan 1890-talet och 1907 etablerat sig vid Västergården i Igelstorp. Tröskverken uppskattades för sin goda kvalitet och fabrikören blev belönad på flera lantbruksutställningar. Därefter tillverkades där lastflak och tippanordningar till lastbilar. Efter att ha varit militärförråd en tid blev den f.d. fabriken åter verkstad. Fabriksbyggnadens äldsta del är från 1907, byggd i tegel och blev tidigt utbyggd till en tvåvåningslänga i rött tegel. Efterhand byggdes verkstadslokalerna ut ytterligare. Den f.d. tröskverksfabriken är av stort kulturhistoriskt intresse som ett gott exempel på agrar småindustri, starkt förankrad i omgivande jordbruksbygd.

Sventorp 1:17 *Källedal**

Stationsvägen 15

Litet bostadshus från ca sent 1800-tal, beläget i tätortens äldre del på norra sidan av järnvägen. Huset har faluröd locklistpanel, veranda från ca 1920-30-tal och tvåkupigt taktegel. Det genomgick en stor renovering 1940 och fick bl.a. ny ytterdörr och hela tvåluftsfönster. Huset omges av en liten fruktträdgård. Uthuslänga från ca sent 1800-tal med faluröd locklistpanel och taket omlagt med korrugerad plåt. Även ett garage hör till tomten. Sventorp 1:17 är av lokalhistoriskt intresse eftersom det minner om tätortens tidiga historia och det i övrigt finns kvar så lite bebyggelse från den tiden som inte är starkt förändrad.

Sventorp 1:42 *Rosenhill**

Skogsdalsvägen 3

I utkanten av stationssamhällets äldre del, söder om järnvägen, ligger dels en mindre envåningsbyggnad från ca sent 1800-tal och ett bostadshus med prägel av 1940-tal. Envåningsbyggnaden kan

Halvarstorp 4:32 Gunnars Bilverkstad Bilverkstad och villa med prägel av 1950-60-tal.

ha inrymt t.ex. en verkstad eller en affär. Trästommen har faluröd locklistpanel, spröjsade fönster och en gavelplacerad ingång med en yngre, karosseripanelad dörr. Taket är omtäckt med korrugerade asbestcementskivor. Bostadshuset som byggdes 1950 har gråmålad sockel, fasad av blekgul slätputs, och vita fönsterbågar i bruna karmar. Entrédörren är sentida. Fin smidesgrind och formgjutna stolpar vid ingången till tomten.

Sventorp 1:55*

Stationsvägen 34

Villa från ca 1960 i 11/2 plan med garage i källaren under huset. Mycket välbevarad exteriör med mörkgrå sockel, fasad i rött tegel med grå fogar, tidstypisk entré med glasad trädörr och smidesräcken, samt vita ursprungliga tvåluftsfönster och tvåkupigt taktegel. Villan är belägen nära Skövdevägen.

Sventorp 1:58*

Björkliden 3

Igelstorps mest utpräglad modernistiska villa är belägen i skogskanten nära järnvägen i östra utkanten av Igelstorps tätort. Bygglov till denna souterrängvilla utfärdades 1964, byggherre var Sven-Olof Henningsson. Arkitekt var Henry Lahall Arkitektkontor AB, Örebro. Villaexteriören präglas av motfallstak med takfotssarg i kopparplåt samt fönsterrader som glasade fasadpartier. Fasaden är i rött tegel med inslag av vit liggande panel samt vitputsad souterrängvåning. Tidstypisk lång balkong utmed fasaden, med nyare räcke, i övrigt har villan en mycket välbevarad exteriör.

Sventorp 4:26. Bostadshus från 1962, ett mycket gott och välbevarat exempel på en hustyp som producerades av AB Elementhus i Mockfjärd.

Sventorp 2:13*

Östergårdsvägen 11

1950-talsvilla i tätortens västra del. Byggherre var John Persson som erhöll bygglov 1957. Ritningarna till villan är osignerade, men bygglidaren Einar Persson står som arkitekt till det stora dubbelgaraget som fick bygglov 1958. Villan som är uppförd i 11/2 plan med källare har en mycket väl bevarad exteriör. Huset har fasad i gult tegel med mönstermurade fönsteromfattningar, vita tvåluftsfönster, intakt entré med lackad karosseripanelad dörr och smidesräcken samt täcks av ett sadeltak med tvåkupigt taktegel. En tidstypisk trädgårdstomt omger villan. Till villan hör ett välbevarat stort dubbelgarage från 1958 i rött tegel med omfattningar i gult tegel samt stora bruna slagportar.

Sventorp 4:26*

Stombergs väg 3

Ett mycket gott och välbevarat exempel på en hustyp som producerades av AB Elementhus i Mockfjärd, Dalarna. Byggherre var Karl-Erik Johansson som 1962 fick bygglov för ett enfamiljshus i ett plan med källare. Huset har den karaktäristiska mycket fint korrugerade plåtfasaden, som är utmärkande för AB Elementhus, i behåll (den imiterar karosseripanel) samt vita tvåluftsfönster och tidstypisk entré med karosseripanel och smidesräcken. Garaget i källaren bibehåller karosseripanelade slagportar i original. Ytterligare några liknande hus byggdes i Igelstorp men de är betydligt mer förändrade än detta.

Igelstorp 3:21. Den f.d. tröskverksfabriken från 1907 är av stort kulturhistoriskt intresse

LERDALA TÄTORT

Lerdala bygata strax sydväst om sockenkyrkan, fotot är taget mot nordost, troligen ca 1900. Ej angiven fotograf. VGM. Vyn har en stark förankring i den obetydligt äldre häradskartan från ca 1880, se nedan.

Bebyggelsemönster

Byn ger bakgrunden

Lerdala socken, ligger på nordvästsluttningen av Billingen, ca 15 kilometer nordväst om Skövde stad. Socknens yta består delvis av utpräglad skogsbygd på Klyftamon i väster, delvis av odlingsbygd i den bördiga kambrosilurbygden på bergssluttningens nedre del som präglas av Vallebygdens småkuperade kamelandskap med kullar, gropar och småsjöar. Utöver jord- och skogsbruk var kvarndrift en viktig näring, liksom den småskaliga men intensiva kalkindustrin som bedrevs i Billingsbygden.

Lerdala tätort innefattar i sin nordöstra del den gamla kyrkbyn men har i övrigt framför allt ursprung som stationssam-

hälle. Tätorten ligger i ett långt utdraget stråk av bebyggelse på avsatser i kambrosilursluttningen ovanför sjön Lången. Det är en av de mest naturskönt belägna tätorterna i Skövde kommun.

Längs den gamla landsvägen mellan Skara och Mariestad återfinns den äldsta bebyggelsen, det vill säga kyrkbyn. Kyrkan, från 1100-1200-talet, och jordbruksbebyggelsen vid vägskälet mot Timmersdala och Berg utgjorde bakgrunden till den tätortsbildning som skulle komma att ske under 1900-talet. Byn är känd sedan medeltiden men är säkerligen betydligt äldre, troligen av förhistoriskt ursprung. Befintliga förhistoriska gravar, bl.a. ett litet järnåldersgravfält, ligger främst ett stycke sydväst om den gamla bytomten, i utkanten av tätorten, utanför

Häradskartan från 1877-1882 visar den utsträckning Lerdala by fått längs landsvägen efter 1800-talets enskifte och laga skifte. När stationssamhället började utvecklas efter 1909 följde bebyggelsen i stort befintlig landsväg och anslutande småvägar ner i västsluttningen.

Lerdala järnvägsstation år 1909, alltså samma år som den invigdes. Ej angiven fotograf. VGM.

agrarsamhällets kyrkby, dels stationssamhället, dels det moderna villasamhället.

Stationssamhället växer fram

Under 1900-talet har ett samhälle vuxit fram omedelbart väster och sydväst om Lerdala kyrkby. Drivkraften var Skara – Timmersdala

det område som uppmärksammats här. Lerdala by var före 1800-talets enskifte och laga skifte en stor by, om 10 hemman, och omfattade utöver bondgårdar även flera kvarnar. Redan före enskiftet 1815 hade Bossgårdens säteri flyttats ut från byn, längre åt nordost, egendomen kallas även Nya Lerdala eller Lerdala gård. Fortfarande finns en samlad klunga gårdar nordost om kyrkan. Några gårdar som flyttades ut från byn, t.ex. Bommagården, Vassagården och Skrivaregården, placerades längre ner i sluttningen, i väster och sydväst och ligger numera i tätortens utkant.

Samhället är starkt koncentrerat i ett långt stråk kring landsvägen mot Skara, inklusive med mindre förgreningar ner i den branta västsluttningen mot den f.d. järnvägsstationen. I nordost ligger den gamla byns gårdar i grupper kring vägskalet mot Berg och den gamla Timmersdalavägens dragning. Kring sockenkyrkan i kyrkbyns utkant finns ett typiskt gammalt sockencentrum som är mycket väl bevarat. Bebyggelsemönstret ger en tydlig upplevelse av att tätorten har bakgrund i några helt olika samhällstyper - dels

Järnväg (STJ) som invigdes 1909, varvid ett av banans större stationshus byggdes, längre ner i sluttningen, inte långt från Lerdala kyrka. Järnvägens dragning medförde att byn ökade i betydelse, där handlare och hantverkare bidrog till ett differentierat näringsliv. Via Stationsvägen knöts järnvägsstationen ihop med den gamla kyrkbyn och längs Skaravägen och angränsande mindre vägar växte stationssamhället fram och förenades på kort tid med kyrkbyn. Persontrafiken på STJ lades emellertid ned redan 1932 och 20 år senare lades järnvägen i sin helhet ned.

På 1930-talet fanns åtskilliga verksamheter i samhället, t.ex. hotell med café, åkeri, polis, taxistation, telefonstation, poststation, skraddare, smed, snickeriverkstad, sågverk, ett par speceri- och diverseaffärer samt ett mejeri med mjölkaffär på Sethsberg.

Villasamhället tar form

Det är främst på 1950-talet, efter andra världskrigets slut 1945, som det moderna villasamhället formas, när den svenska folkhemsepokens samhällsvisioner börjar

Vy över Lerdala mot Fridhem 2 och Sethsberg år 1930. Ej angiven fotograf. VGM.

Flygfotot från år 1964 visar Lerdalas centrala del med kyrkomiljön, den f.d. småskolan och Klockaregården i förgrunden, till vänster Fridhem 2, den f.d. handelsboden samt Sethsberg. Vägen till den f.d. järnvägsstationen ringlar ner över sluttningen i bildens vänsterkant. Några gårdar som utskiftades från byn på 1800-talet ligger nere i sluttningen. Jordbruksmark inramar bybebyggelsen. Foto: AB Flygtrafik, Dals-Långed. VGM.

förverkligas och god samhällskonjunktur, bilismens utveckling och högre levnadsstandard bidrar till att drömmen om den egna moderna villan kan realiseras. Det innebär att det är i industrialismens slutepok på 1960- och 70-talet som det moderna Lerdala tar form.

1952 uppgick Lerdala i Timmersdala storkommun. Timmersdala blev centralort och det var där storkommunens offentliga byggnader uppfördes. Trots järnvägens nedläggning fortsatte tätortens område att växa, främst i form av ny villabebyggelse, även om antalet invånare minskade. Befolkningen uppgick i mitten av 1950-talet till ca 600 invånare.

År 1971 uppgick Timmersdala storkommun, och därmed Lerdala tätort, i Skövde kommun. Det var inte minst utbyggnaden av Skövde som en ny centralort i Skaraborg, framför allt tillkomsten av Kärnjukhuset 1973 samt förstärkningen av Skövde som försvarsort och industriort, som även i hög grad bidrog till en stor expansion också av de omgivande mindre tätorterna. Lerdala blev i likhet med flera andra tätorter i kommunen en liten förstad med stor inpendling till Skövde.

Expansionen av tätorten de senaste 50-60 åren präglar främst samhällets yttre,

västra delar som helt domineras av villabebyggelse. I Lerdala tätort upprättades 1963 en byggnadsplan. Den omfattade större delen av den befintliga bybebyggelsen från sent 1800- och tidigt 1900-tal samt den tidiga 1900-talsbebyggelsen i stationssamhället. Här lades även fast utbyggnaden mot sydväst, kring Kvarnvägen och yttre delen av Skaravägen, där det uppfördes friliggande villabebyggelse i sent 1950-tal och tidigt 1960-tal.

Från 1970-talet har villabebyggelsen expanderat längs den sydvästra infarten till Lerdala, och här har bostadsområdena även kompletterats med en förskola. 1977 upprättades en detaljplan för samhällets fortsatta expansion åt sydväst. Den delen av tätorten har helt kommit att domineras av villor från sent 1970-tal och framåt.

Numera finns varken lanthandel eller bensinstation i samhället och antalet näringsidkare har minskat. Det närbelägna Timmersdala har övertagit mer av central- och servicefunktioner. Lerdala växer däremot på nytt som villasamhälle. Skola och förskola är fortfarande i verksamhet. Invånarantalet uppgår numera till ca 400.

Utsnitt av målning som föreställer Lerdala by inklusive kyrkomiljön med bytorget. Målningen som är från 1900-talets första del hänger i församlingshemmet, den f.d. småskolan.

De rikliga spåren av en lång historia – tätorten som kulturmiljö

Lerdala tätort av idag är till stor del en mycket väl bibehållen kulturmiljö som återspeglar tätortens utveckling och långa historiska koppling med den gamla byns kontinuitet. Här finns kyrkbyn som har många välbevarade strukturer från såväl äldre tider som från 1800-talets enskifte och laga skifte. Flera välbevarade gårdsmiljöer och byggnader är från 1800- och 1900-talet, t.ex. Smedsgården och Lerdala 3:4, 22:10, 7:2 och 13:3. Vid den gamla bytån finns en särskild enhet av stort intresse med bl.a. smedja och bastu samt även ett missionshus från 1880-talet.

Byn är i hög grad även ett karaktäristiskt gammalt sockencentrum där en stark särprägel för Lerdala är den välbevarade kulturmiljön kring det lilla bytorget, med den delvis medeltida kyrkan och fortfarande ålderdomlig sockenkyrkogård (Lerdala 43:1), f.d. småskola från 1924 (Bommagården 6:9), f.d. lanthandel (Lerdala 34:1) och Sethsberg med f.d. bostad/affär och f.d. mejeri från 1929 (Lerdala 13:2).

Stationssamhället utgör en väsentlig del av kulturmiljön Lerdala som har en mycket välbevarad karaktär från den epoken. Det växte fram dels i slutningen mellan järnvägsstationen och kyrkplatsen, dels längs bygatans fortsättning utmed landsvägen mot Skara i sydväst. Av största lokalhistoriska betydelse är det numera varsamt upprustade f.d. stationshuset från 1909, idag bostadshus (Lerdala 2:62). Här finns tidstypiska små fina egnahems- och bostadsmiljöer från stationssamhällets första tid såsom t.ex. Fridhem 1 (Lerdala 13:8) och Gerdhem (Lerdala 3:20) samt från 1920-30-talet Östvi (Lerdala 2:25) och Lorensberg (Lerdala 2:39). Alfhem (Lerdala 33:1) i 1930-talets funkisstil har inrymt postkontor och bostadshus.

Kulturmiljön vid Kvarnvägen ger fortfarande en god bild av det sena 1950-talets villaområde i gult och rött tegel. På 1950-, 60- och 70-talet har även en och annan nybyggd villa tillkommit bland stationssamhällets befintliga bebyggelse längs Skaravägen och anslutande smågator. Bra exempel på detta är t.ex. Lerdala 3:31, 22:2, 40:4 och 40:13.

Bygatan vid Lerdala 13:2 Sethsberg och den f.d. handelsboden Lerdala 34:1 Fridhem 2

LERDALA KULTURMILJÖER

Kvarnvägen*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö som karaktäriseras av ett litet villaområde med mycket väl bibehållen prägel av ca 1955-60. Kännetecknande är friliggande 1-1/2-plansvillor med välbevarade, tidstypiska exteriörer med tegelfasad främst i gult samt tvåluftsfönster och smidesräcken. Garage främst i källaren. Tidstypiska villatomter. Kulturhistoriskt sett är området betydelsefullt dels eftersom det är karaktäristiskt för villabebyggelse från den tidsperioden, dels för att det vittnar lokallistoriskt om den mindre utbyggnad av tätorten som påbörjades i sent 1950-tal.

Beskrivning

I tätortens västra del, invid vägen mot Lerdala kvarnar ligger en grupp 1950-talsvillor i slänten mellan Skaravägen och Kvarnvägen. Så gott som samtliga präglas av perioden ca 1955-60. De är 1-1/2-plansvillor med källare och har fasad i gult tegel, tvåluftsfönster och smidesräcken. Undantag är ett hus med fasad i rött tegel och ett med grå puts. Flera har kvar ursprungliga dörrar, merparten av tegeltaken har dock ersatts med röda betongpannor. Något har fått ett vidbyggt garage vid ena kortsidan, men nästan alla har kvar garaget i källaren.

Husen omges av tidstypiska villatomter med låga fruktträd, planteringar samt bär- och prydnadsbuskar, en del tomter avgränsas mot gatan av en låg kalkstensmur, eller gjuten stödmur, några av låga trästaket. Lerdala 2:61 skiljer ut sig något från de övriga villorna genom att ha en mer betonad arkitektonisk utformning (se nedan).

Ingår också i

Detaljplan

Gällande skydd

Rekommendationer

Det är mycket viktigt att områdets välbevarade 1950-talskaraktär kan bibehållas. Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas. Bebyggelse som uppmärksammats 2010 bör dokumenteras närmare.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Lerdala 2:61*

Kvarnvägen 17

Denna 1950-talsvilla har en arkitektoniskt mer detaljerad modernistisk utformning än områdets övriga villor. Huset har fasad i gult tegel, samt ett smalt stråk i rött tegel, mörkgrå sockel, röda fönsterbågar och ursprunglig entré med glasad trädörr och svarta smide. Sadeltaket, som numera täcks av betongpannor, är neddraget som ett skärmtak över ingången, skorsten med karaktäristisk asymmetrisk placering. Garagets entré med röda slagportar är indragen från fasadlivet. Tidstypisk villatomt, separat trappa från infarten upp till husets entré. (Se foto nästa sida).

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Ovan och till höger: Kännetecknande för det 1950-talspräglade området längs Kvarnvägen är friliggande 1-1/2-plansvillor med välbevarade, tidstypiska exteriörer med nästan uteslutande tegelfasader, främst i gult, samt tvåluftsfönster och smidesräcken. Garage finns främst i källaren.

Nedan: **Lerdata 2:61** (till höger i bilden) har en mer detaljerad arkitektonisk utformning än områdets övriga villor. 1950-talets modernistiska villastil är mycket väl bibehållen. Till vänster syns en av kulturmiljöns fåtaliga villor i rött tegel.

Lerdala

Motiv och uttryck för miljön

En hel och sammanhållen kulturmiljö av mycket stort kulturhistoriskt värde. Kulturmiljön karaktäriseras av en mångfald intressanta strukturer från olika tidsskeden och som innefattar en välbevarad bymiljö och f.d. stationssamhälle. Kärnan är en medeltida by i karaktäristiskt slutningsläge på Billingen, präglad av såväl äldre tiders oskiftade by som 1800-talets enskifte och laga skifte. Ett typiskt gammalt sockencentrum med sockenkyrka - tre skolhus - f.d. lanthandel, bytå, gammal vägsträckning, milsten. De tre välbevarade skolhusen ger Lerdala en särprägel. Bondgårdar med karaktäristisk funktionsuppdelning och flera välbevarade gårdsmiljöer och byggnader från 1800- och 1900-talet. Missionshus 1800-tal. Kyrkomiljön med medeltida kyrka, delvis ålderdomlig sockenkyrkogård, bisättningshus, trädkrans och bogårdsmur. Inslag av småskaligt kulturlandskap med odlingsmark, hagmark, lövträdgångar, stenmurar. Fornlämningar.

Bymiljön närmast öster om sockenkyrkan med den väl bibehållna fägården från 1800-talets senare del-1900 på Lerdala 7:2 Skottagården.

I direkt anslutning till byn framväxte åren 1909-1932 ett stationssamhälle med dels karaktäristiska byggnader såsom post och mejeri, dels tidstypiskt utformade små bostadshus och egnahemsvillor omgivna av trädgårdar. Även inslag av välbevarad yngre villabebyggelse från 1950-70-tal. Karaktäristiskt bebyggelsemönster längs bygatans förlängning.

Beskrivning

Lerdala by utgör nordöstra delen av Lerdala tätort och har ett för Billingsbygden traditionellt byläge, på en avsats i det starkt småkuperade kamelandskapet på kambrosilurbygdens norrsluttning. Nedanför bybebyggelsen slutar terrängen brant mot lerdalstråket längs sjön Lången. Slutningarna kring byn omfattar ett småskaligt präglat kulturlandskap med odlingsmark, hagmarker, lövträdgångar och inslag av stengärdesgårdar. Odlingslandskapet öppnar sig helt i de vidsträckt utblickarna över norrsluttningen ner mot Lången. Längre ner i nordväst ligger Lerdala kvarnar som förr stått i ett nära förhållande till byn.

Kyrkomiljön med bytorget är en av Skaraborgs mest karaktärsfulla äldre kyrkomiljöer. Lerdala 43:1 är Lerdala sockenkyrka, delvis från 1100-1200-tal. Bommagården 6:9 är den f.d. småskolan från 1924.

Närmast den gamla bytomten finns endast ett fåtal kända förhistoriska fornlämningar, fler finns dock längre åt väster och öster, utanför det aktuella området. Bland fasta fornlämningar inom området märks bl.a. en fångstgrop i söder och en hålväg i sydost. (Raä Lerdala 7:1 och 80:1). I sydost finns andra kulturhistoriska lämningar i form av husgrunder från historisk tid, bl.a. efter byns fattigstuga.

Landsvägen från Skara och Skärv mot Berg var fortfarande på 1700-talet en del av huvudvägen mellan Stockholm och Göteborg, det vill säga föregångaren till vår tids E20. Vid vägskelet Berg - gamla Timmersdalavägen står en milsten från 1700-talets början (Fast fornlämning Raä Lerdala 5:1). Gamla Timmersdalavägen är en väl bibehållen äldre vägsträckning av kulturhistoriskt värde.

Lerdala by omnämns 1397 och var enligt jordeboken 1564 en storby som omfattade tio hela hemman, två kvarnar och en kyrkoäng. Byn omfattade på 1700-talet Ambjörnsgården, Bommagården, Bossgårdens säteri, Klockaregården (även kallad Bäsagården), Nolgården, Skottagården, Smedsgården, Stommen, Skrivaregården och Vassagården. Ursprungligen räknades även Kvarnegården till byn.

Lerdala 43:1 är Lerdala sockenkyrka, från 1100-1200-tal med korparti nybyggt 1751.

Vid storskiftet i Lerdala by 1759 låg gårdarna fortfarande samlade kring bytån med vägskelet mot Berg respektive Timmersdala. Säteriet Bossgården (senare kallat Nya Lerdala) med Nolgården flyttade ut från byn redan efter storskiftet. Enskifte genomfördes 1815 och laga skifte 1837, varvid bl.a. Ambjörnsgården och Skottagården fick ligga kvar på gammal plats, några t.ex. Klockaregården fick nya lägen inom den gamla bytomten, och några flyttades ut helt såsom Skrivaregården, Stommen och Vassagården.

Kring dammen vid bytån öster om kyrkan och upp längs gamla Timmersdalavägen i nordost ligger fortfarande en tät klunga bondgårdar. Byggnader från tidsperioden 1850-1950 dominerar, även om enstaka inslag finns av både äldre och yngre byggnader. Gårdarna har en traditionell funktionsuppdelning i mangård och fägård. Manbyggnaden flankeras ofta av faluröda mindre bostadshus eller uthus. Fägården präglas främst av faluröda ekonomibygnader, ibland med inslag av rött tegel, sten och betong.

I den täta klungan vid gamla Timmersdalavägen framträder särskilt tre gårdsmiljöer som bildar väl bibehållna helheter. Det är dels Ambjörnsgården (Lerdala 3:4) och Smedsgår-

Bykaraktären är påtaglig i öster där bygatan övergår i gamla Timmersdalavägen.

den (Lerdala 5:19) med välbevarade bostadsflyglar och äldre ladugårdar, dels Lerdala 22:10 med ålderdomligt magasin och stor skiftesverksladugård. Vid bytån måste särskilt framhållas en enhet med tre små faluröda byggnader, bl.a. smedja och bastu (Lerdala 3:2) samt Skottagården (Lerdala 7:2), med äldre uthus och delvis timrad ladugård. I kanten av tån ligger det karaktäristiska faluröda missionshuset från 1880-talet (Lerdala 7:8). Klockaregården (Lerdala 13:33) nära sockenkyrkan har en fin, delvis tegelmurad ladugård och en traditionell, tegeltäckt jordkällare, ett viktigt inslag i miljön vid bygatan.

Kyrkplatsen (Lerdala 43:1) har anor åtminstone från 1100- eller tidigt 1200-tal när den romanska absidkyrkan uppfördes, tillbyggd med ett nytt, stort korparti 1751. Den stenmurshägnade kyrkogården, med järngrindar och trädkrans av höga lövträd, är en väl sammanhållen gammal sockenkyrkogård, med flera ålderdomliga partier och gravvårdar som ger den en särprägel.

Kyrkplatsen med det lilla bytorget, med f.d. småskola från 1924 (Bommagården 6:9) och den f.d. lanthandeln Fridhem 2 (Lerdala 34:1) har sedan länge varit ett centrum i bygden. Mitt emot ligger det välbevarade

Sethsberg (Lerdala 13:2) från 1910 som bl.a. inrymt handelsbod och även har ett separat f.d. mejeri i putsat tegel från 1929. I närheten ligger den mycket välbevarade folkskolan från 1883 (Lerdala 3:13) och mellanskolan från 1926 (Lerdala 5:17). Förhållandet med de tre välbevarade skolbyggnaderna ger Lerdala gamla sockencentrum en särprägel.

Stationssamhället växte fram dels i slutningen mellan järnvägsstationen och kyrkplatsen, dels längs bygatans fortsättning utmed landsvägen mot Skara i sydväst. Lerdala stationssamhälle är som helhet mycket väl bibehållet från det tidiga 1900-talet. Det har ett karaktäristiskt bebyggelsemönster och flera typiska byggnader och miljöer som kännetecknar ett mindre stationssamhälle från den tiden och som förenar drag av både land och stad. Spjälstaket och syrenhäckar bidrar också mycket till den småskaliga tätheten längs bygatan, t.ex. vid Fridhem 1.

Det nyligen upprustade f.d. stationshuset med sin tidstypiska panelarkitektur från 1909 (Lerdala 2:62) ligger för sig längst ner i slutningen, en kulturhistorisk märkesbyggnad i tätortens historia. Den övriga äldre bebyggelsen ligger framför allt upp längs Skaravägen och anslutande små vägkorsningar. De äldsta

*En enhet av mycket stort kulturhistoriskt intresse är de tre små faluröda byggnaderna, bl.a. smedja och bybastu, på **Lerdala 3:2** vilket ger platsen vid dammen en tydlig karaktär av gammal bytå.*

Lerdala 22:10 är av stort kulturhistoriskt värde bl.a. med sin ålderdomliga bostadsflygel och den stora skiftesverksladugården från 1800-talet. Lerdala 22:10 är mycket viktig för bymiljöns äldre karaktär.

små bostadshusen och egnahemsmiljöerna från sent 1800- tidigt 1900-tal karaktäriseras av bostadshus med ljusa panelfasader och faluröda uthus, omgivna av trädgårdar, t.ex. Fridhem 1 (Lerdala 13:8) och det mycket välbevarade Gerdhem (Lerdala 3:20) som har exteriören från ca 1920 helt intakt. På Lövhagen (Lerdala 3:26) finns ett ålderdomligt f.d. bostadshus. Väl bibehållna egnahemsmiljöer med bostadshus präglade av 1930- och 30-talets villastilar är Östvi (Lerdala 2:25) och Lorensberg (Lerdala 2:39).

Både bostadshus och uthus har ibland även inrymt affärer eller andra verksamheter. Lerdala 3:21 och Lerdala 13:7 är mycket bra exempel på faluröda gårdshus och uthuslängor som inrymt olika verksamheter. Det välbevarade Alfhem (Lerdala 33:1) byggdes som postkontor och bostadshus på 1930-talet och exteriören i funkisstil är fortfarande helt intakt. På Lerdala 2:35 finns en större garagebyggnad från ca 1930-talet.

Övriga äldre bostadshus har genomgått en del ombyggnader och förändringar i senare tid, några enstaka har rivits och ersatts med nybyggnader, men det goda helhetsintrycket av det tidiga 1900-talet dominerar bebyggelsemiljön i stationssamhället.

Lerdala 13:31 Klockaregården är med bl.a. den karaktäristiska jordlällaren i nivå med bygatan av mycket stor betydelse för kulturmiljön vid bygatan i Lerdala.

Expansionen av tätorten de senaste 50-60 åren präglar främst samhällets yttre, västra delar som helt domineras av villabebyggelse, utanför området. På 1950-, 60- och 70-talet har även en och annan villa uppförts i anslutning till den äldre bebyggelsen och införlivats i stationssamhällets befintliga bebyggelsestråk längs Skaravägen och anslutande smågator nere i sluttningen. Fina exempel på detta är Lerdala 3:31, 3:37, 22:2, 22:9, 40:4, 40:5 och 40:13. Omnämnas bör även Lerdala 13:31 ett f.d. äldreboende från 1960-talet som på senare år blivit ett litet flerbostadshus.

Ingår också i

Område av riksintresse för naturvården

Område av riksintresse för friluftslivet

Natura 2000-område

?? *Odlingslandskapets natur- och kulturvärden* 1992. Länsstyrelsen, Skaraborgs länsmuseum.

Område 23 Lerdala uppmärksammas i Carlquist, T. *Kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer i Skövde kommun*. 1988.

Bebyggelseregistret (kyrka och kyrkogård) Raä.

Molander, L. *Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Norra Billings pastorat. Lerdala kyrkogård*. Byggnadshistorisk rapport 2008:38. Västergötlands museum.

Lerdala 3:20 Gerdhem är ur kulturhistorisk synpunkt mycket betydelsefull för försteåelsen av Lerdala som stationssamhälle.

Lerdala 2:62. Det på senare år varsamt iståndsatta f.d. stationshuset är en av ortens kulturhistoriska märkesbyggnader.

Kulturhistoriskt värdefull väg, klass I. *Kultur på väg i Skaraborg*, Länsstyrelsen och Vägverket 1997

Detaljplan

Naturvårdsprogram för Skövde kommun 1984.

Översiktsplan 1991.

Gällande skydd

Områdesbestämmelser för kyrkomiljö, del av bybebyggelsen i nordost.

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap. KML

Kyrkobyggnad och kyrkogård är skyddade enligt 4 kap. KML.

Församlingen har låtit ta fram en bevarandeplan för kyrkogården som underlag för vård- och underhållsplan.

Biotopskydd gäller för stenvägg, odlingsrösen och motsvarande i det öppna odlingslandskapet.

Rekommendationer

Området har en allmänt småskalig karaktär som är viktig att bevara och som hör samman dels med områdets agrara karaktär, dels med stationssamhället. Överhuvudtaget är det viktigt att uppmärksamma strukturer från den gamla byn såsom bebyggelsemönster, byå, vägnät, kyrkomiljö, skolmiljöerna och det småskaliga kulturlandskapet. Den välavgränsade bybebyggelsen i slutningen utgör en tydlig och traditionellt belägen enhet i relation till den omgivande jordbruksmarken, vilket är viktigt att bevara. Flera välbevarade bondgårdsmiljöer spelar stor roll för upplevelsen av bymiljön (se nedan). Samtliga

dessa har värdefulla äldre flyglar, uthus och ladugårdar som är betydelsefulla inslag dels vid kyrkan, dels i östra delen av bymiljön. Här bör även uppmärksammas jordkällaren på Lerdala 13:33 i dess karaktäristiska läge vid bygatan.

Kyrkomiljön med omgivande kyrkogård, trädkrans och bogårdsmur är en hel och mycket väl sammanhållen egen enhet med särskilda kultur- och miljömässiga värden att värna om. I kyrkomiljön innefattas även bytorget, som inramas av kyrkplatsen, småskolan, Sethsberg och Fridhem 2, som också är en enhetlig och mycket karaktärsfull liten kulturmiljö som är mycket viktig att bevara. Förhållandet med de tre välbevarade skolhusen är speciellt för Lerdala och bör särskilt uppmärksammas.

Bebyggelsemönstret längs bygatan och angränsande småvägar är generellt viktigt att bibehålla. Stationshuset är av fundamental kulturhistorisk betydelse för förståelsen av ortens historia. För stationssamhällskaraktären spelar välbevarade tidiga 1900-talsmiljöer mycket stor roll såsom Fridhem, Gerdhem och Sethsberg, egnahemsmiljöer såsom Lorensberg och Östvi samt Alfhems funkismiljö.

Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. Bebyggelse som uppmärksammas 2010 bör dokumenteras närmare. För att säkerställa det kulturhisto-

Lerdala 2:25 Östvi (till vänster) och **Lerdala 2:39 Lorensberg** (till höger) är båda fina exempel på egnahem i villastil som vittnar om Lerdalas utveckling som stations samhäll på 1910-1930-tal.

riska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

- Fast fornlämning enligt Raä Fornminnesregistret:
- Raä Lerdala 5:1 Vägmarke. Avser en milstolpe i kalksten med Karl XII:s namnchiffer. Står vid vägskalet mot Berg på den gamla bytån.
 - Raä Lerdala 7:1 Fångstgrop. Belägen i slutningen ovanför byn i söder.

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Bommagården 6:9 F.d. Lerdala småskola

Parkvägen 14

Småskolan intill kyrkplatsen och bytorget byggdes 1924 på platsen för byns första skola som uppfördes på 1840-talet men rivits redan 1881. Undervisningen i småskolan upphörde 1950, därefter var skolhuset enbart bostad tills det 1978 byggdes om till församlingshem. Trots inre ombyggnader är exteriören fortfarande oförändrad sedan 1924, fränsett att takteglet på senare år ersatts med betongpannor. Fasaden har faluröd panel, fönstren är korspostfönster med spröjs och entrén flankeras av en tidstypisk portal med kolonner och tempelgavel. I inskriftsfältet står "SMÅSKOLA". Den mycket välbevarade uthuslängan från 1924 inrymmer vedbod, bryggghus och dass. Småskolemiljön är mycket väl bibehållen och en av de främsta exemplen på en liten skolmiljö på landsbygden i tidigt 1900-tal i Skövde kommun. Läget vid bytorget och som en del av kyrkomiljön förstärker småskolans stora kulturhistoriska värden ytterligare.

Lerdala 2:25 Östvi

Kvarnvägen 1

I slätten vid vägskalet mot Lerdala kvarnar ligger detta bostadshus, av egnahemstyp, byggt 1924 med två lägenheter. Huset har en frontespis på vardera långsidan. Plankstommen har fasad av ligande fasspântpanel och glasveranda med pardörr. Huset har renoverats på senare år. Det har i stort

den tidstypiska villastilen i behåll. Uthuslänga också från 1920-talet med faluröd locklistpanel och gula bräddörrar. Det tvåkupiga tegeltaket har delvis ersatts med betongpannor. Hus och trädgård bildar sammantagna en karaktäristisk egnahemsmiljö, med bl.a. fruktträd, bärbuskar och planteringar med perenner, samt smidesgrindar med gjutna stolpar.

Lerdala 2:35 *

Stationsvägen 4

Större garagebyggnad i ett plan, till största delen byggt i trä med fasad av gulmålad locklistpanel. Till en del har byggnaden gul slätputsad fasad och hörnkedjor i konststen. Garaget som har svartmålade slagportar och täcks av ett svart papptak kan härstamma från ca 1930-40 och bibehåller ett tidstypiskt utseende. Byggnaden ligger ensam vid gatan i norra utkanten av tätorten. Det är angeläget att bevara även den här kategorin av enklare nyttobyggnader som berättar om tätortens utveckling.

Lerdala 2:39 Lorensberg

Kvarnvägen 4

Nära ovannämnda Östvi ligger Lorensberg, ett liknande bostadshus, byggt 1934. Ursprungligen fanns en affär i bottenvåningen, vars skyltfönster togs bort 1973. Huset har plankstomme med fasad av fasspântpanel på växlande ledd, numera rosamålad. Flertalet fönster är spröjsade och det brutna taket täckt med cementpannor. Glasveranda under pulpettak, numera täckt av korrugerad plåt. Vedboden tillbyggdes på 1970-talet med ett garage med brun locklistpanel.

Lerdala 2:62 F.d. Lerdala stationshus

Stationsvägen 12

Hösten 1909 öppnades trafiken på Skara-Timmersdala Järnväg. P.g.a. bristande lönsamhet upphörde persontrafiken 1932 och stationshusen längs banan såldes av. Alla tre stationshusen i Istrum, Lerdala och Timmersdala finns kvar idag, som bostadshus, samtliga byggdes 1909, möjligen efter ritningar av göteborgsarkitekten T.J. Folcke som ritat snarlika stationshus på andra enskilda järnvägar i Götaland. Stationshuset i Lerdala ligger lite för sig vid Stationsvägens mynning nere i nordvästra utkan-

Ovan: **Bommagården 6:9** Den välbevarade f.d. småskolan från 1924. Till höger: **Lerdala 5:17 Mel-lanskolan** i välbevarad 1920-talsklassicism. Nedan: **Lerdala 3:13 Lerdala folkskola** från 1883, som fortfarande används som skola, är ett av Skaraborgs främsta exempel på 1878 års mönsterritningar.

ten av samhället. Byggnaden inrymde ursprungligen väntsal, expedition och avdelningskontor för Nordiska Handelsbanken. Övervåningen var stinsbostad. Stationshuset användes efter försäljningen till olika verksamheter.

Vid inventeringstillfället 1988 stod det f.d. stationshuset öde sedan en längre tid och hade börjat förfalla. Sedan dess har byggnaden tagits om hand och rustats mycket varsamt till privatbostad. Byggnaden har den ursprungliga karaktären mycket väl bibehållen. Här finns betydligt fler detaljer i behåll. Fasaden är tidstypiskt utformad med panel av olika typer och på flera ledder, t.ex. snedställda spån i våningsbandet och fasspånpanel i solfjädersform i ena gavelröset. En mindre tillbyggnad har anpassats väl till husets karaktär.

Lerdala stationshus är ur kulturhistorisk synpunkt en märkesbyggnad med ett mycket starkt symbol- och identitetsvärde för Lerdala tätort. I Skövde kommun är stationshuset ett av endast tre återstående f.d. stationshus utanför staden, vid sidan av Timmersdala och Ulvåker.

Lerdala 3:2 *

Lerdala Arvidsgården

Utanför gården, mellan en damm och en mindre väg, på den gamla bytån, står tre faluröda uthus på rad längs vägen. Samtliga har faluröd locklistpanel och vita småspröjsade fönster samt tegeltak. Två av dem har skorstenar i rött tegel. Läget lite för sig i förhållande till övrig gårdsbebyggelse, nära dammen och vägen, för tankarna till en bastu

och ett brygghus eller smedja. Enheten med de tre små enhetliga byggnaderna med tidig 1900-talsprägel är ett karaktäristiskt inslag som är viktigt att ta vara på. Det här är även byggnadstyper som generellt är viktiga att bevara.

Lerdala 3:4 Ambjörnsgården

Jon Ambjörnsgården 1

I gårdsklungan, längs med den äldre sträckningen av Timmersdalavägen, ligger denna bondgård som likt granngårdarna omfattar flera faluröda byggnader med en karaktäristisk uppdelning i dels en avgränsad mangård från 1800-talet med trädgård, dels en lite yngre, sidoplacerad fägård. Manbyggnaden från 1850-talet är moderniserad i senare tid. Gården har två små flyglar, troligen från samma tid, där den ena tycks vara oförändrad exteriört. Fägården präglas av den mycket välbevarade ladugården i trä och rött tegel från 1924, som ger gårdsmiljön mycket av dess karaktär. Helhetsmiljön, flyglar och ladugård bör främst framhållas.

Lerdala 3:13 Lerdala Folkskola

Skaravägen 19

Lerdala Folkskola togs i bruk 1883, uppförd efter Överintendentämbetets normalritningar från 1878 för folkskolebyggnader. Bottenvåningen innehöll lärosal, materielrum och lärarbostad samt ett bostadsrum på vinden. Skolhuset är ett av de främsta exemplen på skolhus av den här typen. Lerdala är fortfarande en levande skolmiljö och i sen tid har en helt modern tillbyggnad utförts på

Lerdala 13:2 Sethsberg med bostadshus och uthuslänga från 1910 samt f.d. mejeri från 1929 är av stort kulturhistoriskt värde. Sethsberg är även en välbevarad helhetsmiljö, karaktäristisk för ett stationssamhälle såväl vad gäller husens funktioner som deras utformning. För Lerdala tätort har Sethsberg ett mycket stort lokalhistoriskt värde.

baksidan. Frånsett detta är 1870-talsexteriören ovanligt välbevarad, även i detalj, till vilket kommer färgsättningen med benvit panel på växlande ledd, brunröda fönster och ockragula omfattningar. Skolhuset har mycket stort kulturhistoriskt värde, det är ett av de främsta exemplen på en landsbygdsskola från 1800-talets senare del såväl i kommunen som regionalt i Skaraborg. I Lerdala bymiljö är folkskolehuset av största betydelse.

Lerdala 3:20 Gerdhem

Skaravägen 29

Bostadshuset skall vara byggt i slutet av 1800-talet, men fick det nuvarande utseendet vid en ombyggnad ca 1920. Det har inrymt två bostadslägenheter och ett skrädderi. Med sin locklistpanelade fasad, tidstypiska fönster och glasveranda samt tegeltaket är huset oförändrat exteriört sedan 1920 ca. Huset är inbäddat i en gammal trädgård. Det faluröda uthuset har en ålderdomlig panel av ”bakar”. Fortfarande på 1940-talet var det hemvist för en gris och några höns. Det välbevarade Gerdhem har stort kulturhistoriskt värde som en liten bostadsmiljö från tidigt 1900-tal med de orörda byggnaderna och trädgården. Gerdhem är mycket betydelsefullt i Lerdala bymiljö i egenskap av tidig tätortsbebyggelse vars utseende bevarats oförändrat sedan stationssamhällets första tid.

Lerdala 3:21 *

Skaravägen 31

Äldre bostads- och åkerifastighet som på 1950-talet även inrymde ett café, enligt Sveriges Bebyggelse. Verkstads- och garagelänga, huvudsakligen byggd i trä med fasad av faluröd locklistpanel, en del är av sten eller tegel och har slätputsad fasad. Längan har spröjsade fönster, bruna slagportar och flacktegeltak. Vid längan står en äldre bensinpump från Gulf uppställd. Det faluröda bostadshuset, från 1890, ombyggdes 1945 och är senare renoverat och förändrat.

Lerdala 3:26 Lövhagen

Skaravägen 21

I indraget läge vid bygatan ligger Lövhagen. Inne på gården står ett litet falurött panelat timmerhus med ålderdomliga bräddörrar. Ursprungligen lär det vara byggt vid 1800-talets mitt i Sparresäter, men senare överflyttat till Lerdala. Även en faluröd vedbod kan vara samtida med det lilla bostadshuset. Det större bostadshuset är ursprungligen ett timmerhus från ca 1860 som byggdes om i en tidstypisk villastil 1936, med ljusmålad panel, glasveranda och brutet tak. Det har senare moderniserats ytterligare, efter inventeringstillfället 1988. Helhetsmiljön är viktig för bygatumiljön, som byggnader är det lilla bostadshuset av störst intresse.

Lerdala 3:31 *

Skaravägen 23

Enplansvilla med rödbrunt tegel med mörka fogar och i gavelrösten blå panel samt mörka betongpannor på sadeltaket. Ursprunglig entré i trä med sidoljus och mörka träräcken. Garage på sidan i vit mexisten under pulpettak. Villan ligger på en tidstypisk villatomt vid Lerdala bygata.

Lerdala 3:37 *

Skaravägen 20

Souterrängvilla från 1960-talet med fasad i rödbrunt tegel med mörka fogar, blå panel i gavelrösten, vita fönster och mörka betongpannor. Ursprunglig entré med dörr i lackat trä och dubbla sidoljus. Garage med ursprunglig utformning.

Lerdala 5:17 Lerdala Mellanskola

Skaravägen 11

Mellanskolan byggdes 1926 på platsen för två mindre hus. Den innehöll ett klassrum, en gymnastiksal, ett materielrum, en slöjdsal och en lärarbostad. På övervåningen inreddes ett rum till kommunalkontor. I källaren inrymdes först skolkök, sedermera matbispisning. Huset har plankstomme med

Lerdala 7:2 Skottagården är en fint sammanhållen gårdsmiljö med en kulturhistoriskt värdefull ladugård från 1800-talet som är en viktig del av såväl kyrkomiljö som bymiljö i Lerdala.

fasad av faluröd locklistpanel. Byggnaden utformades med drag av en stram 1920-talsklassicism, bl.a. med det höga avvalmade taket och den centralt placerade entréns klassicistiska portal. Huset är exteriört helt oförändrat sedan byggnadstiden och ett av Lerdalas tre kulturhistoriskt värdefulla skolhus.

Lerdala 5:19 Smedsgården

Lerdala Smedsgården 1

I gårdsklungan, längs med den äldre sträckningen av Timmersdalavägen, ligger denna bondgård som har en ljusmålad, i sen tid moderniserad manbyggnad, men i övrigt likt granngårdarna omfattar flera faluröda byggnader med en karaktäristisk uppdelning i dels en mangård med trädgård, dels en sidoplacerad fägård. På mangården står en ålderdomlig timrad flygel under åstak med dekorativa dörr- och fönsteröverstycken, kanske byggd ca 1800, men tillbyggd och renoverad senare. Små faluröda byggnader med bl.a. brygghus, höns hus och dass finns också. Fägården präglas av den faluröda 1800-talsladugården med småspröjsade fönster under ett nytt plåttak. Helhetsmiljön, mangårdsflygel och uthus samt ladugård bör främst framhållas.

Av stort kulturhistoriskt värde som ett karaktäristiskt missionshus på landsbygden och en viktig del av den välbevarade bymiljön i Lerdala är **Lerdala 7:8**

Lerdala 7:2 Skottagården*

Lerdala Skottagården 1

Nära sockenkyrkan ligger denna bondgård med en mer sentida manbyggnad, men med faluröda uthus och fägårdsbyggnader som bildar en fint sammanhållen helhet av en gårdsmiljö från sent 1800- och tidigt 1900-tal. Här finns bl.a. ett timrat uthus och ett magasin på hörnstenar samt en delvis timrad ladugård under sentida plåttak.

Lerdala 7:8 Lerdala missionshus

Lerdala missionshus

Missionshuset, vid landsvägen mot Berg, i nordöstra kanten av den gamla bytån, byggdes 1884 och har senare tillbyggt i vinkel och renoverats, främst 1952. Det innehåller en större och en mindre samlingslokal. Tillbyggnaden knyter an till den mer traditionella, enkla utformning som ofta kännetecknar de äldre missionshusen på landsbygden. Den faluröda locklistpanelade byggnaden med karaktäristiska vita spröjsade fönster och tvåkupigt tegeltak ger ett mycket gott helhetsintryck.

Lerdala 13:33 Klockaregården är med bl.a. den tidstypiska ladugården från 1900-talets början och jordkällaren är en värdefull gårdsmiljö av mycket stor betydelse för kulturmiljön vid bygatan i Lerdala.

Lerdala 13:2 Sethsberg

Skaravägen 2

På andra sidan bygatan, mitt emot bytorget, byggdes 1910 detta affärs- och bostadshus som inrymde handelsbod med charkuteri. Byggherre var J.L. Seth. Sethsberg hade ännu på 1970-talet kvar den ursprungliga, karaktäristiska butiksentrén i ett avskuret hörn mot vägskälet. Därefter byggdes huset om till enbart bostadshus. Sethsberg som har fasad av vitgrå spåntad panel bibehåller dock mycket av den karaktäristiska exteriören från 1900-talets början. Inne på gården ligger ett fristående mejeri, byggt 1929. Tegelstommen är spritputsad i gulvitt, de spröjsade fönstren brunröda och sadeltaket tegeltäckt. I vinkel står en delvis putsad uthuslänga som inrymt slakteri, stall, svinhus, vedbod och tvättstuga. Sethsberg med bostadshus, mejeri och länga är av stort kulturhistoriskt värde som en välbevarad helhetsmiljö, karaktäristisk för ett stationssamhälle såväl vad gäller husens funktioner som deras utformning. För Lerdala tätort har Sethsberg ett mycket stort lokalhistoriskt värde.

Lerdala 13:7*

Skaravägen 6

Större uthuslänga med sockel av huggen sten, trästomme med faluröd locklistpanel, svartmålade bräddörrar och vita spröjsade fönster. Längan har tidigt blivit tillbyggd med en smalare del, vilket även markeras genom en indragning i det gemensamma takfallet. Äldre nyttobyggnader av det här slaget är mycket viktiga att uppmärksamma, de vittnar om tätortens utveckling från kyrkby till stationssamhälle. Bostadshuset har genomgått en del förändringar i samband med renoveringar under 1900-talet.

Lerdala 13:8 Fridhem 1

Skaravägen 7

Ett av de äldsta bostadshusen i Lerdala tätort är Fridhem 1 som ligger lite indraget i trädgården bakom ett falurött spjälstaket med grind. Timmerhuset som har panel i ockra, fönsteromfattningar i engelskt rött och glasade pardörrar inrymde även en affärslokal fram till 1912. Vid östra gaveln tillkom runt 1900 en mindre tillbyggnad. Sedan inventeringstillfället 1988 har huset renoverats, i samband med detta gjordes en motsvarande lägre tillbyggnad vid västra gaveln. Bakom huset står faluröda uthus såsom tvättstuga, vedbod, hönshus och garage. Fridhem 1 med sin väl bibehållna helhetsmiljö, med bostadshus, uthus och trädgård, i centralt läge vid bygatan, är av stor betydelse för upplevelsen av bymiljön.

Lerdala 13:33 Klockaregården*

Lerdala Klockaregård

I den branta slänten vid bygatan mitt emot sockenkyrkan ligger denna bondgård som omfattar en i senare tid ombyggd liten manbyggnad (ca 1880, om- och tillbyggd 1915 och 1952 bl.a.) och några intressanta ekonomibygnader, som tillsammans utgör en fin och välvårdad helhet med karaktär av tidigt 1900-tal. Gårdsmiljön är av stor betydelse för upplevelsen av kyrkomiljön och även för helhetsintrycket av kulturmiljön vid bygatan i denna del av kyrkbyn. Ladugård från ca 1910-talet i trä med faluröd panel samt fähus och stall i rött tegel med gula tegelomfattningar samt bräddörrar i gulbrunt. Ovanligt nog löper en mönstermurad bård i gult och rött mellan tegelmuren och den överbyggda skullen. Taken är omlagt med korrugerad plåt. Vid ena gaveln finns ett vidbyggt dass. En vagnbod med faluröd panel har spröjsade fönster, tvåkupigt taktegel och svartmålade dubbla slagportar. Av stort värde för miljön längs bygatan är gårdens överbyggda jordkällare, som på traditionellt vis ligger ingrävd i slänten, med det tvåkupiga tegeltaket i höjd med landsvägen.

Lerdala 13:7. Fint exempel på större uthuslänga som vittnar om tätortens utveckling från kyrkby till stationssamhälle.

Lerdala 22:9 Ca 1965-1970 byggdes denna karaktäristiska souterrängvilla i tegel med inslag av grå puts.

Lerdala 22:2 *

Skaravägen 17

Villa från ca 1965-70 med fasad i rött tegel, samt vid altan och fönsterrad fasadparti i vit mexisten. Indraget entréparti med ursprunglig utformning i ljust trä och dubbla sidoljus. Villan ligger intill nästföljande villa vid Lerdala bygata.

Lerdala 22:9 *

Skaravägen 15

Granne med ovannämnda 1960-talsvilla ligger denna souterrängvilla från ca 1965-70 med fasad i rödbrunt tegel med mörka fogar, även fasadparti i grå puts, samt vita perspektivfönster. Ursprunglig entré i vitputsad fasadparti med teakdörr och sidoljus. Indragen balkong med nyare typ av räcke.

Lerdala 22:10 *

Lerdala Skottagården 2

I gårdsklungan i byns nordöstra del ligger denna gårdsanläggning som främst består av faluröda byggnader från 1800- och tidigt 1900-tal. Manbyggnaden är senare moderniserad. Framträdande byggnader ur helheten är främst en stor skiftesverksladugård på delvis hög stenfot och ett ålderdomligt magasin, båda av stort intresse

Lerdala 33:1 Alfhem

Skaravägen 13

Alldeles intill Mellanskolan byggdes år 1943 detta funkisinspirerade hus som inrymde bostad, telefonstation och poststation. Tegelstommen är vitputsad och det flacka taket tegeltäckt. Mycket tidstypiska fönster och entréparti. Exteriören är intakt sedan 1940-talet. Alfhem är idag ett av de bästa exemplen i Skövde kommun på bostadshus i en enkel, sober funkisstil. Lokalhistoriskt sett i Lerdala är det mycket betydelsefullt genom sin karaktär och de samhällsfunktioner som funnits här.

Lerdala 33:1 Alfhem är idag ett av de finaste exemplen i Skövde kommun på bostadshus i en enkel, sober funkisstil.

Lerdala 34:1 Fridhem 2

Skaravägen 3

Fridhem 2 ligger intill den f.d. småskolan och är även en del av sockencentrummiljön kring kyrkan. Här var handelsbod under nästan hela 1900-talet. Ursprungligen ett 1800-talshus byggdes huset om 1923 med ljusmålad panel, brutet tak och frontespis. Sedan inventeringstillfället 1988 har huset byggts om till endast bostadshus och framsidans entréer har ersatts med en enda ingång. Från tiden som affär finns en stor sentida bakre utbyggnad. Huset uppmärksammas p.g.a. sin f.d. funktion som handelsbod i centralt läge.

Lerdala 40:4 *

Alvägen 3

Villa från 1970-talets början med välbevarad exteriör, belägen nere i slutningen mot den f.d. järnvägsstationen. Huset har fasad i rött tegel med mörka fogar, bruna perspektivfönster, entréparti i mörkt trä och platt tak med bred takfotssarg. Tidstypisk villatomt.

Lerdala 40:5 *

Alvägen 4

Villa från 1970-talets början med välbevarad exteriör, belägen nere i slutningen mot den f.d. järnvägsstationen. Huset har fasad i rött tegel med mörka fogar, bruna fönster och entréparti i mörkt trä med träracken. Det täcks av ett flackt sadeltak med mörka betongpannor. Det är hopbyggt med ett garage med brun panel och platt tak med bred takfotssarg. Tidstypisk villatomt.

Lerdala 40:13 *

Björkvägen 11

Tvåvåningsvilla som ligger nere i slutningen. Husägaren berättar att han själv ritat huset som byggdes 1969-70 som den första av de moderna villorna i denna del av samhället. Exteriören är ursprunglig, endast ett fönster är utbytt men till ett likadant som det tidigare tvåluftsfönstret. Huset har gråputsad bottenvåning, fasad i rött tegel med mörka fogar, frånsett grå stående panel i gavelrösten, samt balkong med vit fjällpanel. Tidstypisk villatomt.

Lerdala 43:1 *Lerdala kyrka och kyrkogård* *

Lerdala kyrka

Lerdala kyrka har långhuset kvar från 1100-talet eller början av 1200-talet. Den romanska kyrkobyggnaden avbildades för Peringskiölds Monumenta Sueo-Gothorum i sent 1600-tal och bestod då av långhus, ett lägre, smalare absidförsett kor i öster och ett vapenhus på sydsidan. Då fanns även en fristående, inklädd klockstapel i trä. Nuvarande stora polygonala korparti, som är bredare än långhuset, tillbyggdes 1751. År 1768 byggdes trätornet som rider i väster över långhuset och västgaveln avvalmades. En sakristia är utbyggd mot norr. Kyrkobyggnaden renoverades bl.a. 1922-23, 1974 och 1998.

Kyrkogården omdanades 1922-23 av arkitekt Axel Forssén och utvidgades mot söder och öster 1961 efter ritningar av arkitekt Adolf Niklasson. 1961 tillkom bl.a. det modernistiska bisättningshuset i kalksten under skiffertak. Kyrkogården har i sin äldre del en ålderdomlig karaktär i behåll, präglad av det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets kyrkogård med bl.a. kallmurad bogårdsmur, bevarad trädkrans av höga lövträd, enkel kvartersindelning och flera kvarvarande grusgångar. Utmärkande är den stora mängden gravvårdar från 1700- och 1800-talen, med en karaktäristisk mångfald och variationsrikedom.

Kyrkogården, inklusive 1960-talsutvidgningen, utgör tillsammans med kyrkan och den omgivande bebyggelsen en bevarad helhet av en gammal sockenkyrkogård i en central odlingsbygd. Gravvårdarnas utformning och inskriptioner med gårdsnamn och titlar återspeglar dels agrarsamhällets verksamhet, dels Lerdalas samhällsutveckling under 1900-talet med järnvägens utbyggnad och tätortens framväxt med dess olika verksamheter. Hela kyrkogården har mycket stora kulturhistoriska värden.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

- Gamla Timmersdalavägens sträckning. Välbevarad gammal väg, delvis mellan stenmurar, bondgårdar och småskaligt kulturlandskap.

Översiktlig kulturhistorisk lämning enligt Raä Fornminnesregistret:

- Raä Lerdala 11:1-11:4 Två gravhällar vid kyrkväggen samt två stenkistegravar på kyrkogården.
- Raä Lerdala 76:1 Husgrunder från historisk tid, bl.a. efter fattigstugan som stod här fram till ca 1920.
- Raä Lerdala 76:2 Husgrunder från historisk tid
- Raä Lerdala 150:1 Fyndplats för slag. Vid grustag, vid gamla vägskälet mot Timmersdala och Berg.

LERDALA BYGGNADSOBJEKT

Lerdala 2:40 *

Skaravägen 34

Villa i tätortens sydvästra del. Huset, som troligen byggdes i sent 1960-tal, är uppfört i en våning med källare, vinkelbyggt, med indragen entré i vinkeln. Exteriören är välbevarad. Entrén har en mycket tidstypisk utformning med dörr i mörkt trä med dubbla sidoljus och svarta smidesräcken. Huset har fasad av vit mexisten, med vit stående panel i gavelrösten, samt har grå sockel och vita perspektivfönster med vita fönsterluckor. Sadeltaget täcks av rödbruna betongpannor. Tidstypisk villatomt.

Lerdala 2:47 *

Skaravägen 28

1950-talsvilla i tätortens sydvästra del. Villan är byggd i 1 1/2 plan med källare och exteriören bibehåller ett ursprungligt utseende. Huset har fasad i gult tegel och vita tvåluftsfönster. Sadeltaget med tvåkupigt taktegel är neddraget som ett skärmtak över entrén som bevarar originalutseendet med dörr i lackat trä och tidstypiskt eleganta svarta smidesräcken. Samma typ av smide återfinns i balkongräcket. Tidstypisk villatomt.

Bebyggelsemönster

Lerdala 2:40 är en liten villa av 1960-talstyp.

SKULTORPS TÄTORT

Skultorp - störst av de mindre tätorterna

Skultorp är idag den största av de mindre tätorterna i Skövde kommun och har under 1900-talets senare del utvecklats till en förstad till Skövde, i det närmaste sammanvuxen med stadsområdet.

Struktururomvandlingen av tätorten på framför allt 1960-, 70 och 80-talet har resulterat i att det idag endast återstår spridda delar av stationssamhällets äldre bebyggelse. Eftersom Skultorp ända in på 2000-talet var genomfartsort för dåvarande riksväg 46/48, i form av Skövdevägen, har gatans sträckning och breddning påverkats av den intensiva trafikens behov, vilket även påverkade kringliggande bebyggelse och anläggningen till befintligt gatunät.

Påtagligt är också den centrumförskjutning som skett under 1900-talet och har fått till följd att tätorten idag saknar ett egentligt centrum. Stationssamhällets centrum låg vid Västra stambanan och Skövdevägen, kring järnvägsstationen och Norra Kyrketorps kyrka. Stationshuset revs 1982, godsmagasinet flyttades upp från järnvägen och det äldsta centrumläget är idag inte helt lätt att uppfatta. På 1950-talet avsåg man att manifestera

Skultorps roll som centralort för en stor kommun genom att bygga ett nytt kommunalhus 1957-58 närmare Loringavägen. Man hade uppenbarligen ambitionen att även skapa ett nytt modernt centrum vid kommunalhuset men det stannade vid några nybyggda flerbostadshus och små affärshus från ca 1960. Den satsningen återkom i viss mån på 1980-talet när en ny vårdcentral byggdes där, och även en liten platsbildning med park har senare tillkommit där. Något samlande centrum har dock inte utvecklats där. De kommunalsentrumfunktioner som idag är knutna till Skultorp är lite utspridda, det finns inte något självklart centrum i samhället idag, varken ur gestaltningssynpunkt eller upplevelsemässigt.

Skultorps by väster om järnvägen präglas av laga skiftet 1848-49 och är en välbevarad agrar miljö med bybebyggelse och ett småskaligt kulturlandskap, karaktäristiskt för kambrosilurbygden vid Billingen. Bymiljön ligger i direkt anslutning till den moderna tätorten.

De centrala delarna av Skultorp ger idag ett lite splittrat intryck, vid en första anblick, men tätortens bebyggelsehistoria går egentligen utmärkt att uppfatta

Järnvägen och Skövdevägen, de två huvudstråken i Skultorps framväxt som tätort.

Nära Skultorps station, troligen sent 1870-tal, vid tiden för häradskartans tillkomst (se nedan). Foto: Carl-Fredrik Andersson. VGM.

om man läser av de olika tidsskikten. De omgivande villa- och flerbostadsområden som idag dominerar tätortens bebyggelse är tydliga tidsmarkörer och återberättar Skultorps bebyggelsehistoria på ett mycket konkret sätt.

Landskapet ger inramningen - byn ger bakgrunden

Skultorps tätort ligger i Norra Kyrketorps socken som ligger strax söder om Skövde stad och Våmbs socken. Socknen ligger

dels på ostslutningen av Sydbillingen, dels på den flacka lerslätt som angränsar nedanför i öster. Skultorps tätort ligger på avsatserna till platåbergets kalkstensklav och skifferterrasser, som delvis täcks av ett mycket småkuperat kamelandskap med ett myller av kullar och gropar i slutningen ner mot Sjötorpssjön i öster. Ner från berget rinner ett par bäckar som gröpt ur branta bäckraviner i det småkul-

Häradskartan från 1877-1882 visar omfattningen av bebyggelsen vid Skultorp vid denna tid. Platsen för den gamla byn med kvarliggande gårdar ligger på västsidan av järnvägen. I anslutning till järnvägsstationen finns endast en liten byggnadsgrupp. Mycket av det som idag är tätortsområde var då odlings- och betesmarker i de småkulliga sluttningarna väster och sydväst om Sjötorpssjön.

Gården Kullabolet med sin karaktäristiska allé av gamla lövträd ligger kvar på gammal gårdstomt i Skultorps by, intill den stora murkantade fädreven.

liga kamelandskapet och som också sätter stark prägel på tätortens topografi.

Idag ger kamelandskapets många små kullar och djupa bäckdalgångar, med sina lövträdningar, parkkaraktär åt stora delar av samhället, t.ex. kring Billingsro och delar av Billingsdal och Svärtagården. Den kraftigt stigande, naturligt terrasserade sluttningen upp mot berget ger stark karaktär åt villaområdena som ligger väster om Skövdevägen.

Byn Skultorp som ligger strax nedanför höjdpartiet Skultorps Nabbe har åtminstone medeltida ursprung och var en medelstor by som omfattade sex hela hemman. Efter gårdsutflyttningar i samband med laga skiftet 1848-49 så ligger några gårdar kvar vid den gamla bytomten och några omflyttade gårdar ligger strax intill. På den gamla bytån ligger även idag kvar en klunga små stugor vid vägskälet mot en stor fägata som anlades i samband med laga skiftet upp mot betesmarkerna på bergssluttningen.

Utveckling och drivkrafter - järnvägsstation och kalkindustri

Västra stambanan Göteborg-Stockholm drogs förbi på östsidan av Skultorps gamla byplats 1859. Kalkframställningen *Stationspersonal och rallare på dressin vid Skultorp i sent 1800-tal.*

Foto: Carl-Fredric Andersson. VGM.

på denna del av Sydbillingen var en starkt bidragande orsak bakom tillkomsten av Skultorps järnvägsstation 1875, då ett litet samhälle efterhand utvecklades vid stationen. Etableringen av de tre kalkbruken Nolgården, Mellomgården och Lillegården, strax söder om nuvarande tätorten, mellan ca 1870 och 1890, bidrog både till järnvägsstationens och stationssamhällets utveckling. Kalkindustrin var ganska småskalig och med en låg mekaniseringsgrad. Nolgården lades ned 1937, de två andra 1946 och 1951.

I motsats till Skultorps by som legat väster om järnvägen, började stationssamhället att breda ut sig öster om stambanan. Utöver järnvägsstationen på järnvägens västsida var platsen även en knutpunkt där vägarna från Häggum och Sjögerstad löpte samman med vägar från Loringa by och Klagstorps säteri. Stationssamhället utvecklades till ett lokalt litet handelscentrum och redan vid sekelskiftet 1900

Bostads- och affärshuset Sveaborg från 1910 vid Skövdevägen är idag ett av Skultorps främsta minnesmärken från tiden som stationssamhälle. Foto troligen 1920-tal. Huset inrymde då Norlanders Speceriaffär. Ej angiven fotograf. VGM.

hade Skultorp handel, hantverk och industri. I 1900-talets början växte samhället ut kring Skövdevägen och stationen med en- och tvåvånings bostads- och affärshus i trä.

När befolkningen i socknen allt mer koncentrerades till Skultorp, byggdes på 1920-talet både sockenkyrka och prästgård i samhället. Då bodde drygt hälften av socknens ca 1200 invånare i stations-samhället. Norra Kyrketorps gamla medeltida kyrka, belägen norr om tätorten, övergavs, men fick stå kvar och restaurerades på 1930-talet. Några år efter det att den nya kyrkan uppförts i Skultorp byggdes även Kyrkskolan 1932 i närheten av kyrkplatsen. Tidigare hade man haft gemensam skola med Hagelbergs socken. Man hade dels en folkskola vid Klags-torps säteri, dels en småskola vid Altona på ägorna till Sjötorps gård

Kommersen och det sociala livet kring stationen drog efterhand till sig annan

Vy från Norra Kyrketorps kyrktorn över centrala Skultorp mot sydväst med Skövdevägen, det vill säga dåvarande landsvägen Skövde-Falköping. På vägens högra sida syns några av ortens 1920-30-talsvillor, t.ex. Villa Göta. Foto: Erik Lugn, troligen ca 1930-40-tal. VGM.

handelsverksamhet och även små verkstäder för olika hantverk. Olika småföretag etablerades. Samhällsinstitutioner såsom postkontor och telefonstation knöts till stations-samhället.

Stations-samhällets tidiga bebyggelse var oreglerad och växte upp på den mark som fanns att tillgå. Det dröjde till in på 1900-talet innan en byggnadsplan upprättades för att reglera användningen av mark och bebyggelse. Samhällets bebyggelse präglades fortfarande på 1920- och 30-talet mycket av den friliggande trähus-bebyggelsen från ca 1890-1910 i centrum kring Skövdevägen och järnvägsstationen. Här måste särskilt nämnas Sveaborg vid Skövdevägen, idag Skultorps främsta exempel på byggnader från tiden efter 1900. Egnahem med stora trädgårdstomter och panelade eller putsade små bostadshus i trä byggdes t.ex. vid 1900-talets början i samhällets södra och sydöstra del. Här och var byggdes lite större villabetonade bostadshus i trä i den tidens panelarkitektur t.ex. det stora Solbacken från 1915 och den nationalromantiska villan Säterkullen från 1916, båda vid Loringavägen. På 1920-talet hade stations-samhället vuxit ut avsevärt med fler egnahem, reparations-verkstäder och busshållplats.

I och med 1920-talet uppfördes både egnahem och lite större villor, präglade av den tidens lätt nationalromantiska villastil med ljusa putsfasader och tegeltäckta brutna tak, t.ex. Tuvan och Solgården i området kring Loringavägen samt även

flera villor vid Skövdevägen. På 1930- och 40-talet uppfördes flera villor och små flerbostadsvillor med drag av tidens funktisstil med ljusa putsfasader, stora fönstergrupper och flacka tegeltäckta tak. Exempelvis är Solliden vid Loringavägen samt Skultorp 1:99 och Skövde 2:36 vid Skövdevägen bra exempel på detta.

År 1941 upprättades en byggnadsplan för samhället i dess dåvarande omfattning. Centrum låg vid järnvägsstationen samt kring Skövdevägen vid kyrkplatsen med Prästgården och Kyrkskolan. I nordost begränsades planen av Skolvägen, i söder av Loringavägen, i sydost av Talgoxevägen. Den östligaste gatan i 1941 års plan kom att bli Skogsbovägen. Även området vid badplatsen vid sydänden av Sjötorpsjön införlivades i 1941 års byggnadsplan. Vid denna del av sjön hade under tidigt 1900-tal byggts även en pensions- och restaurangbyggnad, dels en villa för Kvinnornas Semesterhem i Skaraborg.

Sjötorps gård öster om sjön var fortfarande en tydligt avgränsad jordbruksenhet utanför tätorten. Skultorps gamla byplats uppe i slutningen i nordväst låg fortfarande utanför själva tätorten, även om tåbebyggelsen vid den blivande Fornbyn inte låg mycket mer än ett stenkast bort från järnvägsstationen.

Storkommuncentrum och villasamhälle
Stationssamhället vid järnvägen växte under loppet av 1900-talet samman med den agrara miljön i sockencentrum kring kyrkan.

Det var framför allt i mitten av 1900-talet, efter andra världskrigets slut 1945, som Skultorps tätort började expandera kraftigt, när den svenska folkhemsepokens samhällsvisioner började förverkligas och god samhällskonjunktur, bilismens utveckling och högre levnadsstandard bidrog till att drömmen om den egna villan kunde förverkligas. Denna utveckling fortsatte under industrialismens slutepok på 1960- och 70-talet och det moderna Skultorp tog form.

Skultorp blev 1952 centralort i den nya storkommunen Skultorp som kom att bestå till 1971.

Kommunsammanslagningen 1952 resulterade i att byggnader efterhand uppfördes för offentlig förvaltning och service, i form av kommunalhus, bibliotek, ålderdomshem m.fl. Under de följande decennierna planlades stora bostadsområden i tätorten, i viss mån genom flerbostadshus men framför allt i form av stora villaområden.

I Skultorps stationssamhälle fanns på 1950-talet även flera mindre industriföretag såsom t.ex. snickerier, cementgjuteri

Flygvy från 1960-talet över tätortens sydvästra del med Loringavägen och Billingsro äldreboende i förgrunden. I bildens övre vänstra del skimtar kommunalhuset. Foto: AB Flygtrafik, Dals-Långed. VGM.

Flygfoto från 1960-talets början åt nordost upp mot kyrkan och Skövdevägen som går som bilismens pulsåder genom samhället. I nedre vänstra hörnet syns järnvägsspåren och ute vid vägen funkishuset som senare fick kiosk och gatukök. Lamellhusen till höger var då nybyggda, idag är de relativt mycket ombyggda. Till höger mitt i bild syns kommunalhuset, byggt 1957-1958. Foto: AB Flygtrafik, Dals-Långed. VGM.

och metallgjuteri. Vid Vallmovägen och järnvägen strax norr om Skultorps tätort anlades en av Skövde trakts lättbetongindustrier 1946 av AB Silit och nedlades av dem 1955. I annan regi fortsattes verksamheten till 1958. 1953 fanns ca 30 anställda. Alunskiffer bröts i ett närliggande brott. Efter krossning och upphettning till 1200 grader i ringugn göts plattor och block.

1957 kan sägas vara det år som expansionen av det moderna Skultorp etablerades i en byggnadsplan. Då fastställdes byggnadsplanen för huvuddelen av småhus- och villaområdena på Billingsdal i östra Skultorp, mellan Kyrkskolan och Sjötorpssjön. Det motsvarar området kring Billingsdalsvägen, Sjövägen, Stallbacksvägen och Gärdhemsgatan, i norr begränsat av Industrigatan. Ut mot Skövdevägen planerades också det första moderna flerbostadsområdet, i slutningen kring Riksbyggenvägen. Här byggdes 1958-1960 sammanlagt sju putsade lamellhus i tre våningar under asymmetriska sadeltak.

I Skultorp fanns även ambitionen att skapa ett nytt centralt beläget tätortscentrum med utgångspunkt från det nya kommunhuset (byggt 1957-1958) som även inrymde bibliotek m.m. Några flerbostadshus samt mindre enheter med affärs- och verksamhetslokaler byggdes här vid 1960-talets början men centrumtanken fullföljdes inte.

Under 1960-talet och 70-talets början skedde en dramatisk befolkningsutveckling, där invånarantalet mer än fördubblades. Visserligen byggdes småindustrier i samhällets nordöstra del, men genom närheten till Skövde utvecklades Skultorp främst som en förstad till staden. Småhusområden växte vid denna tid främst fram öster om järnvägen, där expansionen skedde åt såväl norr med Hene och söder med Kanikerukan och Svärtagården som åt öster med förtätningar av Billingsdal.

1960 upprättades en ny byggnadsplan för utbyggnaden av stadsdelen Svärtagården i östra delen av Skultorp med villabebyggelsen kring Valthornsvägen samt angränsande delar av Bofinksvägen,

Hene längst i norr kom att få en genuin prägel av folkhemsbygge från tiden kring 1960 med friliggande 1- 1 1/2-plansvillor med källare och fasader i gult eller rött tegel under tegeltäckta sadeltak.

Svanvägen och Talgoxevägen. Även villakvarteren närmast Gitarrvägen och Trombonvägen planlades 1960. Den första expansionen i den lilla skalan på västsidan av sidan järnvägen inleddes 1961 när en byggnadsplan upprättades för radhusbebyggelse mellan Byvägen och Linvägen strax söder om stationen på järnvägens västra sida. 1961 och 1962 planerades även angränsande mindre villaområden vid Linvägen och Hästskovägen.

1962 antogs byggnadsplanen för Heneområdet längst i norr, i backarna mellan Skövdevägen och järnvägen uppe i Billingsslutningen. Här hade redan påbörjats byggnationen av vad som skulle bli ett av tätortens största sammanhängande villaområden. Området kom att få en genuin prägel av folkhemsbygge från sent 1950-tidigt 60-tal med friliggande en- 1 1/2-plansvillor med källare och fasad i gult eller rött tegel under tegeltäckt sadeltak.

1964 upprättades byggnadsplanen för Kanikerukan längst i sydost med ett stort bostadsområde med småhus och villor kring bl.a. Ringduvevägen och Morkullevägen. Samma år, 1964, planlades en del av Svärtagården i östra Skultorp, direkt nordost om Kanikerukan. Det var området kring den planerade Svärtagårdssko-

De första små villaområdena väster om järnvägen planlades 1961 och 1962. Bland annat byggdes då de första små villorna vid Linvägen.

lan (byggd 1964-1966) som försågs med byggnadsplan. 1964 blev också industriområdet planlagt mellan Industrigatan och Militärvägen i Hene i nordöstra Skultorp. 1966 planerades även ett litet flerbostadsområde med lamellhus vid Pilvägen strax söder om kyrkplatsen i centrala Skultorp. Området bebyggdes först 1969. År 1969 blev även Bussatorpsområdet längst i söder planlagt. Här uppfördes 1970 tätortens största flerbostadsområde med flera trevånings lamellhus, i tidens anda samkomponerat med låga radhuslängor, allt i gult tegel. Tidstypisk var också trafiksepareringen av området med p-platser och garagelängor koncentrerade vid infarten till området.

Dagens villaförstad tar form

Det var inte minst utbyggnaden av Skövde som en ny centralort i Skaraborg, framför allt tillkomsten av Kärnjukhuset 1973 samt förstärkningen av Skövde som försvarsort och industriort, som även i hög grad bidrog till en stor expansion också av de omgivande mindre tätorterna. Skultorp med sitt nära läge till staden kom i ännu högre grad än de andra tätorterna i kommunen att präglas av en mycket stor inpendling till Skövde. Skultorps roll som kommuncentrum ersattes med karaktären

Bissgårdsvägen längst i sydväst är ett av de senast bebyggda områdena i tätorten.

av en förstad till Skövde, efterhand nästan sammanvuxen med stadsområdet.

Även om mindre områden bebyggdes med småhus väster om järnvägen redan under 1960-talet, är det först under 1900-talets två sista decennier och 2000-talets början som denna del av Skultorp blivit bebyggt i större utsträckning. Det är även väster om stambanan som nyproduktion av villor sker idag i tätorten. Det sena 1900-talets expansion i Skultorp har på så vis nästan helt kommit att handla om västsidan av järnvägen, fransett mindre förtätningar av befintlig bebyggelse.

På 1980-, 90- och 2000-talet har villaområdena successivt byggts ut mot sydväst mellan Sjogerstadsvägen närmast järnvägen och Ljungvägen uppe på slutningen i väster. 1985 detaljplanerades området kring Rosenstigen. 1987 och 1989 planerades området mellan Sjogerstadsvägen, Platåvägen och Ljungvägen. 1992 planlades Ljungvägens sydvästra del. 2008 detaljplanerades området längst ut vid Bäckagården och fotbollsplanen. De yngsta områdena präglas av flera mer påkostade större villor i ”nyfunkis” på ofta ganska små villatomter.

Under de senaste årtionena har befolkningsutvecklingen planat ut, och idag uppgår invånarantalet till ca 3500. Skultorp är därmed kommunens näst största tätort efter centralorten Skövde. Den är alltså störst bland de nio mindre tätorterna.

Spåren av en lång historia – tätorten som kulturmiljö

Tätortens bakgrund i några helt olika samhällstyper är mycket tydlig - dels agrarsamhällets gamla kyrkby, dels det

Skultorp 47:1 innefattar både godsmagasinet och tåbebyggelsen i Fornbyn, samtliga är minnesmärken som är mycket djupt rotade i Skultorps lokalhistoria.

Skultorp 14:1 F.d. Silitfabriken från 1946-1958.

moderna villasamhälle som vuxit fram som en förstad till Skövde ur det sena 1800-talets stationssamhälle.

Flera kulturmiljöer och enskilda objekt återberättar tätortens historia, från by till villasamhälle. Skultorps gamla byplats är av mycket stort kulturhistoriskt och lokalhistoriskt värde, där kulturmiljön kring den gamla bytån med välbevarad bebyggelse, en stor fägata mellan stenmurar och ett småskaligt kulturlandskap förenar både äldre bystrukturer med laga skiftets 1800-talsmönster. Kulturmiljön ligger i direkt anslutning till det moderna villasamhället.

Röken från kalkugnarna var under 1900-talets första hälft en del av livet i samhället, när vinden låg på söderifrån. Kalkindustrin var verksam från 1870-talet till 1952 och var en pådrivande faktor bakom järnvägsstationens tillkomst 1875. I nuvarande tätortens södra utkant finns lämningar efter de tre bruken Nolgården, Mellomgården och Lillegården. Den f.d. silitfabriken i norr (Skultorp 14:1), verksam från 1946-1958, är av stort kulturhistoriskt intresse och av största betydelse lokalhistoriskt sett. Det industrihistoriskt intressanta området har haft olika användning i senare tid. Av stort lokalhistoriskt intresse är en liten 1950-talsvilla på Egnahemsvägen i Billingsdal, uppförd av silit från fabriken (Hene 18:27).

Tätorten av idag har flera småföretag men på 1950- och 60-talet fanns flera mindre industriföretag såsom t.ex. cementgjuteri och metallgjuteri. Vid Skultorps södra infart från gamla vägen mot Falköping finns fortfarande en välbevarad liten snickerimiljö med bl.a. faluröda byggnader från ca 1920-tal-70-tal (Regumatorp 7:1). Vid Skövdevägen ligger en låg indu-

Skultorp 1:33 Norra Kyrketorps nationalromantiska nya kyrkobyggnad från 1923 kom att bli centralpunkt i det sockencentrum med kyrkoprästgård-skola som byggdes upp på 1920-talet i det växande stationssamhället.

stribyggnad i tegel, från ca 1950-60, som inrymt AB Sand&Grus, med tillhörande bostad från 1961 (Hene 25:1).

Vad gäller karaktärsmiljöer från stationssamhällets expansiva tid i sent 1800- och tidigt 1900-tal har Skultorp förändrats kraftigt, särskilt på 1960- och 70-talen. Bebyggelseexpansionen och genomfartstrafiken i tätorten under 1900-talets senare del förvandlade det äldre bebyggelsemönstret drastiskt. Inte minst SJ:s rivning av det nedlagda stationshuset 1982 har påverkat samhällets karaktär. Av stationsmiljön återstår idag perrong och lastkaj samt det faluröda godsmagasinet som på 1980-talet flyttats upp från järnvägen något. Kring Loringavägen finns den enda idag sammanhängande större miljön med bebyggelse från stationssamhällepoken på 1910-30-talet, t.ex. det ståtliga Solbacken från 1915. Skultorp har även andra enstaka byggnader av stor betydelse från stationssamhällepoken. Framför allt måste nämnas det mycket välbevarade Sveaborg (Skultorp 2:9) vid Skövdevägen som byggdes 1910 och blev tillbyggt i samma stil redan 1924. Sveaborg är en

Skultorp 8:72 vid Skövdevägen i är ett bra exempel på hur man i Skultorp på 1930- och 40-talet uppförde flera villor och små flerbostadsvillor med drag av tidens funkisstil med ljusa putsfasader och flacka tegeltäckta tak.

märkesbyggnad för tätortens historiska förankring som stationssamhälle.

Tuvan och Solgården nära Loringavägen hör till Skövde kommuns bästa exempel på hur man på 1920-talet uppförde både egnahem och lite större villor, präglade av den tidens lätt nationalromantiska villastil med ljusa putsfasader och tegeltäckta brutna tak. De är i hög grad mycket bra representanter för den typen av villabebyggelse som byggdes i Skultorp från 1910-talet till in på 1930-talet. Exempelvis Solliden vid Loringavägen samt Skultorp 1:99, Skövde 2:36, Gärdevik och Olofsborg vid Skövdevägen, samt Skogsborg och Granhaga vid Klagstorpsvägen, är bra exempel på hur man i Skultorp på 1930- och 40-talet uppförde flera villor och små flerbostadsvillor med drag av tidens funkisstil med ljusa putsfasader, stora fönstergrupper och flacka tegeltäckta tak.

Det finns åtskilliga kulturmiljöer och byggnadsobjekt som på ett särskilt bra sätt återberättar tätortsutvecklingen fr.o.m. sent 1950-tal och framåt. Viljan att manifesteras centralortens roll som storkommuncentrum framträder tydligt

Regumatorp 7:1 är en liten snickerimiljö från 1900-talets första del vid Falköpingsvägen

Loringavägen är idag den enda sammanhängande större miljön i Skultorp med bebyggelse från stationssamhällepoken på 1910-30-talet.

i det representativa kommunalhus som uppfördes i Skultorp 1957-1958. Anläggningen är delvis byggd i souterräng och med fasader i rött tegel och puts. Arkitekt till kommunhuset var Sigurd Persson vid Neuendorf&Son Arkitektfirma i Skövde. Arkitektfirman kom genom Sigurd Persson att utforma mycket av den nya bebyggelse som uppfördes i Skultorp på 1950- och 60-talen. Intill det f.d. kommunhuset har på senare år anlagts en liten platsbildning med park.

I Skultorp byggdes även Billingsro äldreboende i rött tegel 1959, också ritat av Sigurd Persson, och senare successivt utbyggt fram till idag. (Skultorp 1:205, 1:115). Anläggningen är en god representant för sin tids arkitektur/planering av äldreomsorgsmiljöer.

Ur kommunikationshistorisk synpunkt är vägkrogen vid Skövdevägen betydelsefull eftersom den speglar dels bilismens betydelse för Skultorps utveckling som förstad, dels samhällets läge vid den stora genomfartsväg från Mariestad mot Jönköping respektive Falköping-Ulricehamn som Skövdevägen var ända in på 2000-talet. Däremot har vägkrogen som byggnad senare delvis genomgått förändringar

genom om- och tillbyggnader på 2000-talet

Som en konsekvens av Skultorps omvandling under de senaste 50-60 årens samhällsutveckling idag har orten idag åtskilliga mycket fina kulturmiljöer och byggnader från folkhemmets och modernismens epok. Exempelvis finns flera mycket bra exempel på villaområden och flerbostadsområden från 1960- och 70-talet.

Riksbyggenvägen nedanför Skövdevägen planlades redan 1957 och bebyggdes i två etapper 1958 och 1960. De sju lamellhusen har en egen utformning med ljusa slätputsade fasader, med indragna trapphus, under asymmetriska sadeltak. Pilvägen vid Norra Kyrketorps kyrka i centrala Skultorp är ett välbevarat litet flerbostadsområde i vit mexisten från 1969. Det jämnåriga Bussatorp, från 1969-70, i södra delen av tätorten är, jämte Storegården i Skövde, de kanske främsta exemplen idag på flerbostadsområden från 1960-talets folkhemsepok i Skövde kommun. Lamellhusen i gult tegel har sällsynt nog helt oförändrade exteriörer från 1970, så även i huvudsak radhusen.

En särställning har Skultorp genom sina många villaområden från 1950- och

Skultorp 1:63 är ett bra exempel på en modernistisk centrumbyggnad från 1960-talets början som dessutom antyder att man i Skultorp hade planer på att bygga upp ett nytt centrum i närheten av det nya kommunalhuset man låtit bygga 1958-1959.

Hene 18:65. Riksbyggenvägens lamellhus från 1958-1960 med sina ljusa putsfasader och karaktäristiska asymmetriska sadeltak var det första större flerbostadsområdet i Skultorp och inledde den moderna tätortens uppbyggnad.

tidigt 1960-tal när stationssamhället blivit storkommuncentrum och upplevde en mycket expansiv utbyggnadsperiod. Vid Siriusvägen-Stjärnvägen i Hene i norra delen av samhället finns ett av de äldre områdena. Det domineras av mindre villor från tiden kring 1960, ofta med sen 1950-talsprägel med fasad i gult eller rött tegel. Här finns även villor från hela 1960-talet och 1970-talets början. Några inslag finns av mer utpräglat modernistiska villor.

Vid Jon Måns väg -Källbäcksvägen är flertalet villor bra exempel på folkhemsbyggande och representerar olika typer av kataloghus, främst från sent 1950-tal, men även från 1960-talet och in på 1970-talet. Området är ett av de större sammanhängande villaområdena från den här tidsepooken i kommunen.

Även vad gäller 1960- och 70-talsvillor dominerar Skultorp mycket stort. Ett mycket påtagligt sådant område med välbevarad utformning är Kanikerukan i sydost som började bebyggas efter 1964. Generellt dominerar enplans- och souterängvillor med dels fasad i rött tegel, dels fasader i vit mexisten kombinerat med mörka panelpartier. Området ger uttryck för tidstypisk villabebyggelse samt speglar Skultorps intensiva tätortsutveckling ca 1965-75. Vid Slånvägen i söder finns ett mycket enhetligt villaområde med stark 1960-talsprägel, dock uppfört först byggdes 1970. Området består av nio friliggande villor som står så tätt att husen på håll ger intryck av kedjehus. Här användes den lokalt tillverkade lättbetongen från Skövde (Durox).

I Skultorp finns merparten av de modernistiska villor, utanför Skövde stad, som

Skultorp 1:207. Pilvägens flerbostadskvarter nära Norra Kyrketoprns kyrka färdigställdes 1969. Området har en karaktäristisk utformning typisk för den tiden med lamellhusens flacka tak och ljusa mexistensfasader.

byggts i en mer avancerad villaarkitektur främst på 1950- och 60-talet och även in på 1970-talet. Vid Sjövägen ligger tre modernistiska villor från ca 1960-73, på rad i strandnära läge vid Sjötorpssjön. Vid Valthornsvägen och Klagstorpssvägen i södra Skultorp ligger några mer exklusivt utformade modernistiska villor från 1965-70. I Billingens sluttning kring Källbäcksvägen finns mer exklusiva villor med en modernistisk arkitektur med sen 1950-talsprägel, av stort intresse. Särskilt märks t.ex. Skultorp 15:16 som är en gulputsad 1950-talsvilla. Skultorp 15:22 är en mer exklusivt utformad villa från ca sent 1960-tal.

Vid Basvägen i Svärtagårdsområdet, på en naturtomt finns en exklusiv 1960-talsvilla (Skultorp 1:201) med drag av en betydligt mer avancerad modernism än de flesta andra villor i Skövde kommun. Villans upphovsman var arkitekten Hans-Erland Heineman som ritade den 1965 som privatbostad till sig själv. Vid Loringavägen ligger en annan modernistisk 1960-talsvilla (Skultorp 1:196) som emellertid är utformad i en mer konventionell villaarkitektur än Heinemans.

Vad gäller villaområden från 1960- och 70-tal dominerar Skultorp stort bland de mindre tätorterna. Ett villaområde med välbevarad utformning är **Kanikerukan** i sydost som började bebyggas efter 1964.

SKULTORP KULTURMILJÖER

NORRA/NORDVÄSTRA SKULTORP: I HENE OCH SKULTORPS GAMLA BY

Siriusvägen-Stjärnvägen*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö av stort intresse, starkt präglad av folkhemsepokens villabebyggelse. Helhetsintrycket av området är gott och vittnar dels om tidstypisk villabebyggelse från den tidsperioden, dels om Skultorps expansiva tätortsutveckling från sent 1950-tal till fram på 1970-talet. Kulturmiljön karaktäriseras av ett villaområde, dominerat av mindre villor från tiden kring 1960, ofta med sen 1950-talsprägel med fasad i gult eller rött tegel, tidstypiska entréer, och tegeltäckt sadeltak. Här finns även villor från hela 1960-talet- 1970-talets början. Gemensamt är villor i 1-11/2 plan med tegelfasader, de äldre har alltid källare, i regel med garage i källaren, yngre har ofta vidbyggda garage. Några inslag finns

av mer modernistiska villor med annan fasadutformning.

Beskrivning

Området ligger kring Orionvägen, Siriusvägen och Stjärnvägen i Hene längst i norr i Skultorp. Hene bebyggdes med mindre villor från ca 1960 och framåt, vilket präglar berörda delar av Stjärnvägen och Orionvägen. Hustypen anknyter ofta till sent 1950-tal med fasad i gult eller rött tegel, ofta med tvådelad huskropp under tegeltäckt sadeltak. Här finns emellertid flera olika exempel på kataloghus från hela 1960-talet. Tegelfasader dominerar, flera har tidstypiska entréer i behåll, ofta med smidesräcken. Villatomterna är tidstypiskt öppna, de äldre har ofta stenpartier t.ex., och har anpassats till slutningens nivåskillnader. Längst upp i slutningen, vid Siriusvägen, ligger några mer uttalat modernistiska, exklusivt präglade villor från ca 1965-70. Dessa skiljer sig genom sin utformning från den övriga villabebyggelsens mer homogena folkhemskaraktär.

Flertalet villor i det uttagna området har en exteriör som bibehåller en ursprunglig karaktär, en del är mycket väl bibehållna. Några enstaka har genomgått en del förändringar på senare år. Helhetsintrycket av området är dock att det är karaktäristiskt för tidsperioden och att det som villaområde betraktat är välbevarat, både vad gäller helhet och detaljer.

Flertalet villor i det uttagna området har en exteriör som bibehåller en ursprunglig karaktär, en del är mycket väl bibehållna. Några enstaka har genomgått en del förändringar på senare år. Helhetsintrycket av området är dock att det är karaktäristiskt för tidsperioden och att det som villaområde betraktat är välbevarat, både vad gäller helhet och detaljer.

Husen vid Stjärnvägen är mestadels från tidigt 1960-tal men anknyter ofta till sent 1950-tal med fasad i gult eller rött tegel, ofta med tvådelad huskropp under tegeltäckt sadeltak. Karaktäristiska är även tomtens stödmurar i kalksten mot gatan.

Även om tiden kring 1960 dominerar finns flera olika hustyper från 1960-talet representerade i området. Rött eller gult fasadtegel och flacka sadeltak dominerar. **Orionvägen.**

Ingår också i
Detaljplan

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Gällande skydd

Rekommendationer

Det är viktigt att områdets välbevarade 1950- och 60-talskaraktär bevaras. Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas. Den bebyggelse som uppmärksammats först 2010 bör dokumenteras närmare.

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Hene 9:25*

Stjärnvägen 7

Villa från ca 1960 med tvådelad huskropp, fasad i gult tegel, entré med ursprungliga smidesräcken och ny typ av dörr samt sadeltak med betongpannor. Tidstypiskt smidesstaket mot gatan. Ligger intill den snarlika Hene 9:26

Hene 9:26*

Stjärnvägen 5

Villa från 1961 med tvådelad huskropp, fasad i gult tegel, perspektivfönster, entré med ursprungliga smidesräcken och ny typ av dörr. Byggherre var Nils Dahlstrand och byggnadsritningarna utfördes vid Hultsfreds-Industrierna, Hultsfred. Sadeltaket bibehåller tvåkupigt tegel. Tidstypiskt smidesstaket mot gatan. Garaget nybyggdes 1983. Ligger intill den snarlika Hene 9:25

Översikt av slätten ovanför Siriusvägen kring Hene 20 m.fl. i områdets östra del.

Hene 9:26 från 1961 vid Stjärnvägen.

Hene 9:37*

Siriusvägen 14

Mer exklusivt utformad villa från ca 1960-talets början med vitmålad stenfot och fasad av röd panel och perspektivfönster under flackt tak med plåtbeklädd takfotssarg. Villatomten avgränsas av smidesstaket och gjuten stödmur.

Hene 9:39*

Stjärnvägen 3

Villa från ca 1960 med tvådelad huskropp, fasad i rött tegel, entré med ursprungliga smidesräcken och ny typ av dörr samt sadeltak med tvåkupigt tegel. Häck mot gatan.

Hene 9:41*

Orionvägen 4

Tvåvånings villa med sen 1950-talsprägel, med fasad i gult tegel med vitgrå fasadpartier i puts, enlufts- och stora perspektivfönster, balkong i huslivet och sekundär täckning av mörka betongpannor.

Hene 9:39 från ca 1960 vid Stjärnvägen.

Hene 9:42*

Siriusvägen 12

Mer exklusiv villa från ca 1965-70 med fasad i rött tegel med vita fönster under flackt tak. Öppen tidstypisk villatomt med häck och gjuten stödmur mot gatan.

Hene 9:44*

Orionvägen 1

Mer exklusiv villa från 1963-64 uppförd efter ritningar av byggnadsingenjör Nils E. Sandén, Skultorp. Byggherrar var Hugo Hufvudsson och Roland Spetz. Villan har tidstypisk utformning med fasad i rött tegel och platt tak med brun takfotssarg samt bruna trädetaljer. Garaget tillbyggdes 1968. Öppen glesbevuxen hörntomt med stödmurar mot gatan.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Enligt Raä, Fornminnesregistret:

- Raä Norra Kyrketorp 3:1 Borttagen fornlämning. Denna var en grav, en eventuell hög, av förhistoriskt ursprung. På platsen finns numera villabyggelse.

Hene 9:42 vid Siriusvägen är en mer exklusiv villatyp från ca 1965-70..

Observeras måste att fädrevet som går från byn långt ner mot sydväst omfattas av områdesavgränsningen i hela sin längd, även om det inte framgår av denna karta!

Skultorps gamla by *

Motiv och uttryck för miljön

Området karaktäriseras av en hel och väl sammanhållen agrar kulturmiljö som omfattar Skultorps gamla by med bytå med vägskäl, välbevarad tåbebyggelse, hembygdsgård, bodbyggnad, stort vådräd på tån, gammalt vägnät bl.a. en stor stenmurskantad fädrev och omgivande småskaligt kulturlandskap. Allé av tuktade lövträd, stenmurar, skihag, kvarliggande bondgårdar på bytomten med bl.a. den välbevarade Jon-Månsgården. Naturreservat.

Trots läget i kanten av tätorten är den agrara kulturmiljön fortfarande väl bibehållen och återspeglar många drag av en småskalig gammal bymiljö som präglas både av äldre bymönster och av laga skiftets effekter. Bytån är kulturmiljöns kärna i kombination

med det stora fädrevet, en välbevarad bondgårdsmiljö och det omgivande kulturlandskapet, sammantaget en kulturmiljö med mycket stora kulturvärden. Godsmagasinet nere vid järnvågen är av mycket central betydelse för förståelsen av Skultorps historia som stations-samhälle. Området har en mycket stark lokalhistorisk förankring i Skultorp och är ur den aspekten en av tätortens kärnmiljöer.

Beskrivning

Området som ligger i tätortens nordvästra utkant omfattar Skultorps gamla byplats med kvar- och kringliggande bondgårdar, bytå med vägskäl och tåbebyggelse, gammalt vägnät med bl.a. stor stenmurskantad fädrev och angränsande småskaligt kulturlandskap med mera. Det karaktäriseras av läget i sluttningen mellan kalkstensplatå och skifferterrasser och omfattas, fränsett bebyggelsen, av Hene-Skul-

Skultorp 4:103 Sverkilsgården från 1860-talet i centralt läge vid byvägskälet på den f.d. bytån.

Kulturlandskap i Skultorps by, invid Skultorp 15:1 Jon-Månsgården, med undantagsstuga från 1850-talet och stenmurar kring tomt och ägor.

torps naturreservat. Tätortens sentida villabebyggelse avgränsar i söder och sydost och i väster av den branta övre sluttningens yppiga lövträdsvegetation upp mot Sydbillingen. I öster avgränsar västra stambanan och i norr vidtar odlings- och betesmarker upp mot den f.d. silifabriken.

I norr, väster och sydväst vidtar ett småskaligt kulturlandskap på byns tidigare inägomark, omfattande framför allt hagmark och öppna betesmarker, mindre åkrar, träddungar, solitärträd och inslag av stenmurar. Uppe på sluttningen med dess yppiga lövträddungar finns även inslag av gamla lövängsrester och mer småskaliga gamla hagmarker. I sydväst uppe i sluttningen finns bl.a. Kullabolets torräng som i likhet med det övriga kulturlandskapet ingår i naturreservatet. Kulturmiljön har avgränsats i norr och sydväst för att innefatta en del av den f.d. inägomarken, som i övrigt ingår i naturreservatet.

Skultorps by omnämns i skrift 1495 och bestod 1561 av sex hela hemman. Byn har omfattat gårdarna Bäckagården, Jon Månsgården, Kullabolet, Per Björsgården, Sverkelsgården och Svärtagården. Några gårdar flyttades helt ut från byn vid laga skiftet 1848-49, några flyttades inom bytomten och några fick ligga kvar på befintlig gårdstomt.

Själva den stora bytån, som bl.a. var uppsamlingsplats för kreaturen i den oskiftade byn, är fortfarande upplevelsemässigt mycket påtaglig. Tån brukade vara vattningsställe i västgötabyarna, men just nere på Skultorps tå hade man problem med tillgången på rinnande vatten. I Skultorp hade man bäcken i

kanten av utmarken strax norr om bykärnan. Bytån utgör den mycket väl bibehållna kärnmiljön i området med sin småskaliga faluröda stugbebyggelse i backen, trädgårdar och stenmurar, småvägarna och fädrebet som möts här och de omkringliggande bondgårdarna. I centralt läge på tån står ett stort gammalt lövträd med karaktär av vårdträd, betydelsefullt i kulturmiljön.

Kvar på bytån ligger några stugor på ursprunglig plats från före laga skiftet, kring dessa är Skultorps fornby (Skultorp 47:1) uppbyggd. Efter hand har andra byggnader från Norra Kyrketorps socken flyttats dit. Central är den välbevarade knuttimrade Sahlbergsstugan, troligen från 1700-talet med en ditflyttad ladugård i skiftesverk och sten, samt en gammal trädgård med brunn och kalkstensmur. ”Klagstorps fattigstuga”, ett timrat bostadshus, flyttades till Fornbyn på 1960-talet.

Längs vägen i backen ligger en småskalig grupp av små faluröda timmerhus. Jonasins stuga ligger överst i gruppen, snett emot Sahlbergsstugan. Den ålderdomliga Jonasins stuga är välbevarad och kan härstamma från 1700-talet. Längre ner i sluttningen står en ditflyttad smedja. De små faluröda grannhusen i backen nedanför (Skultorp 48:1) är fortfarande bostadshus och har genomgått viss modernisering i senare tid. De är dock viktiga för helhetsintrycket av bytåkaraktären.

Skultorp 4:103 Sverkilsgården (kallad Sverkilsgården) är av mycket stor betydelse för kulturmiljön med framför allt ett faluröd magasin på hög kalkstensfot, samt en faluröd enkelstuga med sidokammare, i centralt

*Tåbebyggelse i Fornbyn i Skultorps by, **Skultorp 47:1 Sahlbergsstugan**, från 1700-talet och ladugården i sten och trä.*

läge vid korsvägen med fädrepet uppe på tån. Skultorp 2:10 har ett falurött litet bostadshus, ursprungligen en ladugård från 1910-talet, ombyggd till bostadshus på 1940-talet.

Vad gäller bondgårdarna vid bytomten så ligger Kullabolet kvar på ursprunglig gårdstomt. Jon Månsgården, Sverkelsgården och Svärtagården är något flyttade och fick nya gårdstomter inom den gamla bytomten. Gårdarna har fortfarande bebyggelse från 1800-talets senare del och 1900-talet. Jons-Månsgården är den mest välbevarade äldre anläggningen. Svärtagården och Kullabolet präglas mer av modernisering i sen tid. Kullabolet har däremot fortfarande i behåll en

karaktäristisk uppdelning i mangårds- och ekonomibebyggelse och har den enda kvarvarande ladugården i byn. Ett väsentligt inslag i bymiljön är tillfartsvägens allé av tuktade lövträd.

Skultorp 15:1 Jon-Månsgården har flera välbevarade byggnader från 1800-talet, bl.a. undantagsstugan och flera uthus samt trädgård, ett skihag med trägrind mot bytån, samt även stenmurar. Det goda helhetsintrycket av den befintliga äldre gårdsbebyggelsen på Jon-Månsgården är av mycket stor betydelse för upplevelsen av Skultorps gamla byplats. Längre norrut ligger Skultorp 1:49 med egna hemmet Rosenberg med bostadshus i villastil

Skultorp 47:1. *Det faluröda godsmagasinet mittemot det f.d. stationshusets plats, är ur lokalhistorisk synpunkt ett omistligt minnesmärke över Skultorps utveckling som järnvägssamhälle.*

Skultorps fäddrev med mäktiga stenmurar från 1850-talet är av mycket stort agrar- och kulturhistoriskt värde.

(1910-tal). I kanten av tån ligger dels Solhem, dels en annan större villa med 1920-talsprägel men båda moderniserade i senare tid.

Av mycket stor betydelse och starkt karaktärsskapande är det småskaliga vägnätet som strålar samman på bytån, dels fäddrevet mellan stenmurar upp mot Nabben i väster, dels vägarna till gårdarna och längs fåbebyggelsen i backen. Enligt hembygdsföreningen kallades vägen genom nuvarande Fornbyn för ”Gategår’n” och var en av byns utfarter. En annan utfart var vägen som går genom Jon Månsgården (Skultorp 15:1) och som nog kan vara av mycket gammalt datum.

Det stora fäddrevet tillkom under årtiondena efter laga skiftet 1849, som ersättning för två äldre ängsvägar. Enligt uppgift från hembygdsföreningen verkar det som om benämningen Oxadrevet är ett sentida namn som börjat användas först i modern tid och inte varit förankrat bakåt i tiden. Drevet som är ca sex meter brett mellan murarna är ca en kilometer långt och går ner mot sydväst parallellt med bergsslutningen och den nyaste villabebyggelsen i samhällets sydvästra del. Skultorps fäddrev har stort kulturhistoriskt värde, det är ett mycket gott exempel på en fågata. Dess samband med den gamla bytån knyter även an till äldre tiders bystrukturer, samt åskådliggör också att samma principer för betesgång tillämpades även av enskilda gårdar efter skiftena under 1800-talets senare del.

Av mycket central betydelse är godsmagasinet (Skultorp 47:1) som på 1980-talet, i samband med rivningen av stationshuset, flyttades från järnvägen, ett kort stycke upp i

slutningen, i anslutning till Fornbyn. Det faluröda magasinet är ur lokalhistorisk synpunkt ett omistligt minnesmärke över Skultorps utveckling som järnvägssamhälle. Nedanför godsmagasinet finns den f.d. järnvägsstationen där det 1982 rivna stationshuset stod. Stenskodd perrong med murad lastkaj är ett annat minnesmärke över stationen.

Ingår också i

Naturreservat Hene-Skultorp i norr, väster och sydväst.

Område av riksintresse för naturvård

Natura 2000-område

Detaljplan

Molander, L. *Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Norra Kyrketorps pastorat*. Byggnadshistorisk rapport 2007. Västergötlands museum.

Skultorp 15:1 Jon-Månsgården och Skultorp 47:1 Fornbyn uppmärksammades som enstaka objekt i Carlquist, T. *Kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer i Skövde kommun*. 1988.

Gällande skydd

Naturreservat Hene-Skultorp för en stor del av området, fränsett bebyggelsen

Biotopskydd gäller för stenmurar, odlingsrösen och motsvarande i det öppna odlingslandskapet.

Detaljplan?

Av största betydelse är vägskälet på bytån där det stora fädrebet mot sydväst mynnar och små bygdevägar och andra f.d. fägator ansluter. Vid vägskälet ligger Sverkilsgården och inne vid fädrebet Kulabolets ladugård.

Rekommendationer

Området har en allmänt småskalig karaktär som är mycket viktig att bevara och som hör helt samman med områdets agrara karaktär. Överhuvudtaget är det viktigt att uppmärksamma och bevara strukturer såväl från den gamla byn som från laga skifteslandskapet såsom bebyggelsemönster, det småskaliga vägnätet, fädreven, allé och gammalt lövträd, omgivande småskaliga kulturlandskap, stenmurar med mera. Tåbebyggelsen (Fornbyn med omnejd) är en väl sammanhållen egen enhet med särskilda kulturvärden att värna om. Magasinet i sitt centrala läge vid vägskälet är mycket viktigt för upplevelsen av tåkaraktären. En välbevarad bondgårdsmiljö som spelar mycket stor roll för intrycket av bymiljön är Skultorp 15:1 Jon Månggården. Godsmagasinet är ur lokalhistorisk synpunkt en omistlig byggnad för förståelsen av Skultorps tätorts ursprung som stationssamhälle.

De karaktärsskiljande egenskaperna mellan å ena sidan den moderna tätorten i sydväst och den gamla byn bör man även fortsättningsvis eftersträva att bibehålla. Byns gårdar utgör en tydlig och traditionellt belägen enhet, i relation till den omgivande jordbruksmarken och bergsslutningens gamla ängs- och betesmarker, vilket är viktigt att bevara. I nuläget har avgränsningen av området utförts mot bakgrund att det mesta av kulturlandskapet i anslutning till den gamla byn ingår i naturreservatet. Det ur kulturhistorisk synpunkt ytterst viktiga fädrebet har i sin helhet innefattats i det uttagna området. Som fägata betraktad är Skultorps fädre en av de främsta

bevarade i Skövde kommun och har synnerligen högt agrarhistoriskt värde.

Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall ske med stor eftertanke och utformas och placeras med stor hänsyn till landskapsbild och befintlig bebyggelse.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. Bebyggelse som uppmärksammas först 2010 bör dokumenteras närmare. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet i de delar av området som särskilt utpekats skall kommunen undersöka behovet av att upprätta en bevarandeariktad detaljplan. I övriga delar av området förslås att fördjupade riktlinjer upprättas för att säkerställa hur kulturvärdena skall tagas till vara.

I händelse av behov av mer ingående avgränsningar i det småskaliga kulturlandskapet bör en fördjupad landskapsanalys göras för att få en förtydligad bild av vilka kulturvärden kulturlandskapet innehåller. Merparten av kulturlandskapet ingår i naturreservatet.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Skultorp 2:10 Detta lilla bostadshus i kanten av bytån har en intressant bakgrund. Det byggdes på 1910-talet som en liten ladugård/uthus och byggdes om till bostadshus med tre små lägenheter 1940-talet.

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Skultorp 1:49 Rosenberg*

Blåsippestigen 13

Ett stycke norr om bytån ligger, omgivet av slutningens lövskogsrika hagmarker, detta bostadshus uppfört i en tidstypisk villastil 1919 med spåntad panelfasad, öppen veranda och brutet tak med lätt rundad frontespis. Den numera gulmålade fasaden var ursprungligen faluröd och taket täckt av tegel, numera betongpannor. Huset omges av en trädgårdstomt med tillhörande uthus.

Skultorp 2:10*

Linvägen 3

Nära vägkorsningen vid bytån ligger Solhem med bostadshus i villastil från tidigt 1900-tal, senare moderniserat och förändrat. Framme vid byvägen står ett bostadshus. Det byggdes på 1910-talet som en liten ladugård/uthus och byggdes om till bostadshus med tre små lägenheter 1940-talet. Karaktären är dock mer av 1920-30-tal. Stengrunnen är delvis pågjuten, fasaden har faluröd locklistpanel, taket täcks av betongpannor. Huset har ursprungliga vita spröjsade fönster, samt gröna dörrar med liggande panel. På taket en sentida svart plåtskorsten.

Skultorp 15:1 Jon-Mångården. Detta mycket välbevarade bostadshus byggdes ca 1860 som undantagsstuga åt gårdens äldre generation.

Skultorp 4:103 Sverkilsgården Mycket betydelsefullt för upplevelsen av bybebyggelsen i Skultorp är detta lilla sädesmagasin från ca 1850 som står i ett framträdande läge vid den lilla vägkorsningen på den f.d. bytån.

Skultorp 4:103 Sverkilsgården

Carl von Linnés väg 3

På bytån, vid korsningen mellan byvägen och fädreven står ett litet sädesmagasin på hög stenfot av kalksten, byggt efter laga skiftet 1848-49. Trästommen har faluröd locklistpanel, magasinsloft med faluröda träluckor, taket täcks av sentida betongpannor. Den panelklädda lilla manbyggnaden, också från ca 1850, är en timrad enkelstuga med sidokammare samt en liten bakre köksutbyggnad på traditionellt vis. Ingång med lunettformigt överljus. Huset är renoverat på senare år, panelen var tidigare gulmålad, numera faluröd. Byggnaderna ger ett mycket fint helhetsintryck av äldre bybebyggelse, magasinet är med sitt centrala läge vid korsvägen på tån av särskild betydelse för kulturmiljön i stort.

Skultorp 15:1 Jon-Mångården

Carl von Linnés väg 2

Gården har flera välbevarade byggnader från 1800-talets mitt/senare del samt en förändrad manbyggnad. Välbevarad är ett bostadshus som byggdes ca 1860 som undantagsstuga åt gårdens äldre generation. Huset har fasad av terragul locklistpanel och brunröd dörr med ett lunettformigt överljus till ingången. Från 1910-11 är ett magasin med faluröd panel och vita krysslagda foder. Manbyggnad från 1860, ursprungligen utformad likt undantagsstugan, men senare starkt förändrat med påbyggda frontespiser, mexistensfasad och plåttak. Mangårdshuset omges av en trädgård, tomten avgränsas mot tåplatsen av ett skihag med en grön trägrind vid ingången. Gråputsat uthus med tvåkugigt tegel. Utanför mangården står lite avsidet ett uthus byggt som tvättstuga/brygghus på 1930-talet, med faluröd lockpanel, småspröjsade fönster med luckor på kortsidan och till ovanloftet. Ladugården som inventerades 1988 finns inte kvar 2010. Det goda helhetsintrycket av den befintliga äldre gårdsbebyggelsen på Jon-Mångården är av mycket stor betydelse för upplevelsen av Skultorps gamla byplats.

Skultorps bytå var i den gamla byn en samfällid yta, en del av markerna där vägar och fägator möttes, där kreaturen samlades in för natten. Där fanns på 1700- och 1800-talet även små stugor och bostadshus vars invånare inte ägde någon jord. På den f.d. bytån i Skultorp står förutom tåstugorna i Fornbyn även detta stora gamla lövträd vid ett av vägskälerna.

Skultorp 47:1 *

Byvägen 18

Godsmagasinet flyttades på 1980-talet, i samband med rivningen av stationshuset, från järnvägen, ett kort stycke upp i slutningen, i anslutning till Fornbyn. Magasinet står på gjuten sockel, har fasad av faluröd locklistpanel, småspröjsade fönster och tvåkupigt taktegel. Lastbrygga på sentida typ av stolpar. Byggnaden präglas av att ytskikten förnyats förmodligen i samband med flytten. Magasinet är värdefullt framför allt p.g.a. dess ursprungliga funktion och att det är ett viktigt minnesmärke över Skultorps utveckling som järnvägssamhälle.

Skultorp 47:1 Fornbyn

Byvägen 19-21

Kvar på Skultorps gamla bytå ligger några stugor på ursprunglig plats, kring vilka Skultorps fornby är uppbyggd. Efter hand har andra byggnader från Norra Kyrketorps socken flyttats dit. Central är Sahlbergsstugan, där medlemmar av släkten Sahlberg bodde fram till 1961. Det faluröda timmerhuset med utskjutande knutar anses vara byggt på 1700-talet. Stugan har en ålderdomlig utformning som är mycket väl bibehållen. Ladugård i skiftesverk och slammad sten med tröskvandring på baksidan, flyttad till Fornbyn från Mellombacken. "Klagstorps fattigstuga", ett timrat bostadshus, flyttades till Fornbyn på 1960-talet, ursprungligen byggt i mitten av 1800-talet som bostad för mjölkpigorna på Klagstorps gods. Stenmurar, en hävstångsbrunn, lövträd och gamla trädgårdsväxter, mycket blommande örter och perenner, omger de två bostadshusen, särskilt kring Sahlbergsstugan. Jonasinass stuga ligger i slutningen på andra sidan vägen från Sahlbergsstugan sett. Den ålderdomliga

Skultorp 47:1 Sahlbergsstugan i Fornbyn står på ursprunglig plats på den gamla bytomten.

stugan är en timrad enkelstuga som också kan härstamma från 1700-talet. Exteriören är välbevarad även i detaljer och bibehåller t.ex. gamla fönster och ytterdörr av bräder. Taket täcks av enkupigt tegel. Längre ner i slutningen står ett ditflyttat lågt grått timmerhus med spröjsade fönster och flacktegel på taket. Jonasinass stuga är jämte Sahlbergsstugan av mycket stort intresse, eftersom de båda bevarar en ålderdomlig, mer ursprunglig utformning. De små faluröda grannhusen i backen nedanför är fortfarande bostadshus och har genomgått viss modernisering i senare tid.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

- Norra Kyrketorp 55:1 hembygdsgård. Skultorps fornby. "Övrig kulturhistorisk lämning" enligt Raå Fornminnesregistret
- Fädrevet från bytån mot sydväst, ca 6 m brett mellan vällagda stenmurar och över en km långt.
- Övrigt gammalt vägnät
- Allén längs Kullabolets tillfartsväg
- Stort gammalt lövträd på bytån
- Stenmurar
- Nedanför godsmagasinet finns platsen för den f.d. järnvägsstationen där det 1982 rivna stationshuset stod.
- Stenskodd perrong med murad lastkaj

Speciell i området är den magnifika blommande trädgården i den branta sluttningen på 15:12, intill Skultorp 15:7 vid Källbäcksvägen/Banvägen.

Jon Måns väg vid Skultorp 15:5 m.fl.

talsprägel med ljus putsfasad och utpräglade sadeltak förekommer också. De lite yngre villorna ligger ofta en bit upp i sluttningen, t.ex. vid Norrgatan.

Inslag finns även av mer exklusivt utformade villor från 1950-talet (Skultorp 15:7 och framför allt 15:16 och 25:1) och även perioden 1960-65 (Skultorp 15:22). De utgör en liten grupp högst uppe i sluttningen kring västra delen av Källbäcksvägen. Det är enplans- och souterrängvillor, 1950-talsvillorna med ljus putsfasad, tidstypiska fönster och papptak, de yngre med bl.a. tegelfasad, putspartier och flackare tak (Skultorp. En asymmetrisk modernistisk villa från ca 1960 ligger längre ner mot Norrgatan (Skultorp 5:24).

Flertalet villor i det uttagna området har en exteriör som bibehåller en ursprunglig karaktär, en del är mycket väl bibehållna. Några

enstaka har genomgått en del förändringar på senare år.

Generellt för området är tidstypiska villatomter med terränganpassning till den branta sluttningen och bäckravinsens lopp som är ett viktigt inslag i miljön. Brogatan karaktäriseras av den branta norrsluttningen ner mot bäckravinen, vilket präglar en del tomter. Speciell i området är den magnifika blommande trädgården i den branta sluttningen på 15:12, intill Skultorp 15:7 vid Källbäcksvägen/Banvägen. Utmärkande för området är den sena 1950-talsprägel på många tomter, bl.a. med stenpartier och planteringar.

Ingår också i

Område av riksintresse för naturvård (bäckravinen)
Detaljplan

***Brogatan** karaktäriseras av den branta norrsluttningen ner mot bäckravinen, vilket präglar en del tomter, t.ex. den välbevarade 1950-talsvillan på Skultorp 5:29.*

Skultorp 5:24 En egen karaktär har denna villa från ca 1960 utformad i en mer avancerad modernism som tillför särskilda värden till kulturmiljöns 1950-60-talsprägel.

Gällande skydd

Bäckravinen ingår i naturreservat Hene-Skultorp

kulturmiljöns värden skall tillvaratas. Den bebyggelse som uppmärksammats 2010 bör dokumenteras ytterligare.

Rekommendationer

Det är viktigt att områdets välbevarade 1950- och 60-talskaraktär bevaras. Den kännetecknas bl.a. dels av de mer folkhemsbetonade katalogvillorna, dels de mer modernistiska villorna längre upp i sluttningen. Skultorp 15:7, 15:16, 15:22 och 25:1 har särskilda värden som modernistiska villor.

Bäckravinen är ett väsentligt inslag i kulturmiljön som är viktigt att framhålla, inklusive de många tidstypiska villatomterna.

Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur

Skultorp 2:44 En välbevarad, mer exklusivt utformad villa i modernism från ca 1960.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Skultorp 2:43 *

Jon Måns väg 13

Villa i ett plan med källare, med tidig 1960-talskaraktär, med fasad i rött tegel, vita ursprungliga fönster, sadeltak med tvåkupigt tegel. Yngre dörr.

Skultorp 2:44 *

Jon Måns väg 15

Mycket välbevarad mer exklusivt utformad enplansvilla vid Jon Måns väg från ca 1960. Villan har fasad i rött tegel, med glasning mot trädgårds-sidan, allt under pulpettak med takfot i kopparplåt. Mycket fint utformat entréparti. Vitputsad garage-del. Uteplats.

Skultorp 5:24 *

Norrkatan 1

Modernistiskt utformad souterrängvilla från ca 1960 nära Skövdevägen. Huset har fasad i rött tegel, under asymmetriskt sadeltak med svart shingelmönstrad papp. Vita perspektiv- och smalare enlufts-fönster. Garage i nedre planet. Intressant utformning, det fina helhetsintrycket av tidigt 1960-tal påverkas

Centralt placerad i en gatukorsning, med för området typiska stödmurar och höga thujor mot gatan, är den mycket välbevarade **Skultorp 15:4 Bresäter**, en av områdets äldsta villor, byggd redan 1951.

dock något av yngre tillbyggnader, dels bakåt, dels i rött trä vid ena gaveln.

Skultorp 5:25 *

Norrgatan 2

1950-talsvilla i gult tegel med yngre dörr. Sadeltak med tvåkupigt tegel. Vita fönsterbågar i mörkare karmar, ursprungliga fönster. 1950-talskaraktären förstärks av den öppna tomtens fina smidesstaket och låga kalkstensmur mot gatan.

Skultorp 5:26 *

Norrgatan 9

Villa från ca 1960 i gult tegel med ursprungliga fönster i vita bågar och mörka karmar. Något yngre räcken.

Skultorp 5:29 *

Norrgatan 6

Villa från ca 1950-talet i ett plan med källare, putsfasad i ljusst vitgult, fint bibehållen entré, bruna ursprungliga fönster, ursprunglig altan med sinuskorrugerad balkongfront. 1950-talsprägel förstärks av den öppna trädgården med uppvuxna tujor i slänten.

Skultorp 5:31 *

Norrgatan 7

Villa från ca 1960 i ett plan med källare, fasad i rött tegel med vita fönster, ursprunglig men ommålad dörr. Garage under huset med ursprunglig dörr.

Skultorp 5:41 *

Brogatan 2

1960-talsvilla i mörkrött tegel under sadeltak med tvåkupigt tegel. Ursprungliga vita fönster. Fint

***Skultorp 5:25** en av områdets välbevarade, tidstypiska 1950-talsvillor.*

smide till altan och entré. Garage i källaren under huset. Öppen tomt med låga barrträd, tidstypisk låg mur beklädd med kluvna kalkstensskivor, (vanligt i Skultorp) mot gatan.

Skultorp 5:42 *

Brogatan 3

Enfamiljvilla som erhöll bygglov 1961. Byggherre var Knut Idberg och för ritningarna svarade Hultsfreds-Industrierna, Hultsfred. Villan har en påtaglig sen 1950-talskaraktär, även om den byggs först in på 60-talet. Exteriören är välbevarad med tvådelad huskropp, fasad i gult tegel, samt entré i originalutförande med lackad dörr och smidesräcken samt en ursprunglig altan med smidesräcken. Sadeltaket täcks av rödbruna cementpannor. Det tidstypiska garaget vidbyggdes huset efter några år, 1965, och är exteriört väl bibehållet. Villatomt med stenparti i slänten mot gatan.

Skultorp 15:4 Bresäter *

Jon Måns väg 9

Villa från 1951 med ljusputsad fasad, tvåluftsfönster med vita bågar med mörkgrön karm, balkongfront i grön sinuskorrugerad plåt. Röda betongpannor, ny entrédörr. Från början fanns här två lägenheter, en större och en lite mindre.

En av de viktigaste och mest intressanta arkitektritade villorna i 1950-talsmodernism i Skövde kommun är **Skulptorp 15:16** vid Källbäcksvägen. Exteriören är mycket väl bevarad sedan byggnadsåret 1957.

Skulptorp 15:5*

Jon Måns väg 11

Byggherre till denna enfamiljvilla i gasbetong var L.H. Hörnefält och villan ritades av Sigurd Persson vid F.A. Neuendorf&Son Arkitektfirma, Skövde. Bygglov beviljades 1950. 1953 erhöles bygglov för terrass med altan samt ett cykelförråd (också av Sigurd Persson). Den tidstypiska villaexteriören från 1950-talets början är mycket väl bibehållen sedan 1950 med ljusputsad fasad, tvåkupigt taktegel, ursprunglig altan med smidesräcken och front i sinuskorrugerad plåt, placerad ovanpå garaget. Ett litet förråd vidbyggdes senare.

entré med omfattning i rött tegel, brun dörr och smidesräcken samt putsad skorsten. Flackt sadeltak med tvåkupigt tegel. Omges av en stor tomt i en starkt kuperad slänt (15:12) med en fantastisk trädgård med växthus, vattenflöden, stenpartier och mängder av blommande perenner och örter. Liten trädgårdsbod.

Skulptorp 15:14*

Banvägen 5/Jon Måns väg

Villa med sen 1950-talsprägel i gult tegel under sadeltak med tvåkupigt tegel. Vita två- och tre-lufts-fönster. Garage i gult tegel.

Skulptorp 15:15*

Jon Måns väg 24

Villa med sen 1950-talsprägel i gult tegel under sadeltak med tvåkupigt tegel. Stor trädgård.

Skulptorp 15:16*

Källbäcksvägen 11

Av stort kulturhistoriskt intresse är denna 1950-talsmodernistiska villa med en mer ovanlig arkitektonisk utformning. Den ritades som enfamiljvilla av Olofsson, Andersson Arkitektkontor, Skövde, byggherre var Evert Nilsson och bygglov beviljades 1957. Huset har lättbetongstomme, en tidstypisk villaplanlösning och är byggt i ett plan med källare. Villan har ljusgrå målad hög sten-fot, fasad med gul ädelputs, vita släta hörnlisener och lister samt karosseripanelad dörr och svart smide vid entré. Ursprungliga tvådelade fönster med fönsterluckor, allt i vitt. Svart papptäckt tak, vit plåtklädd skorsten. Garage under huset med ursprungliga, panelklädda dörrar. Huset har en välbevarad utpräglad 1950-talskaraktär som förstärks ytterligare av den öppna omgivande tomten med prydnadsbuskar och i slänten mot gatan stenpartier.

Skulptorp 15:15 vid Jon Måns väg med väl bibehållen 1950-talsexteriör.

Skulptorp 15:7 Villan har en välbevarad 1950-talsexteriör.

Skulptorp 15:7 och 15:12*

Banvägen 1

Enplansvilla med källare under huset (15:7) med välbevarad prägel av 1950-tal med fyrdelade rödbruna fönster och ljusbeige slät putsfasad samt

Skultorp 15:22 År 1963 byggdes denna förnämliga modernistiska tidiga 1960-talsvilla.

Skultorp 15:22 *

Källbäcksvägen 18
Mer exklusivt utformad tidig 1960-talsvilla sammanbyggd med garage i vinkel. Huset ritades vid Hultsfreds-Industrierna, Hultsfred, 1962. Byggherre var Bengt Ekberg och bygglov erhöles 1963. Enplansvilla i rött tegel med partier i vit liggande panel och med röd panelad taksarg till platt tak. Garage i rött tegel med röda ursprungliga dörrar. En vitputsad mur (bygglov 1964) avgränsar innergården närmast husen.

Skultorp 22:1 *

Källbäcksvägen 12
Tvådelad 1950-talsvilla i ett plan med källare och vind samt med fasad i gult tegel, kort taksprång och sadeltak med enkupigt tegel. Ursprunglig entré med tidstypisk dörr och smide. Tvålufts- och perspektivfönster. Tegelskorsten. Öppen tomt.

Skultorp 24:1 *

Källbäcksvägen 14
Enplans villa från ca 1965-70 i mörkrött tegel med putsade fasadpartier och vita fönster, ursprungligt entréparti och vidbyggt garage. Taket täcks av svarta glaserade betongpannor. Öppen tomt.

Skultorp 25:1 *

Källbäcksvägen 16
John Jarvik var byggherre till denna enfamiljvilla som ritades av Sigurd Persson vid F.A. Neuendorf&Son Arkitektfirma, Skövde, och erhöles bygglov 1956. Enplansvillan har en tvådelad, vinkelbyggd huskropp och har överhuvudtaget en tidstypisk utformning med fasad av vitgul spritputs under svart papptäckt tak, stora perspektivfönster. Fönster och entrédörr är rödmålade. Vit plåtbeklädd skorsten med kopparplåtsarg. Öppen tomt som avgränsas mot gatan av senare tillkommen putsad mur som avtäcks med glaserat tegel.

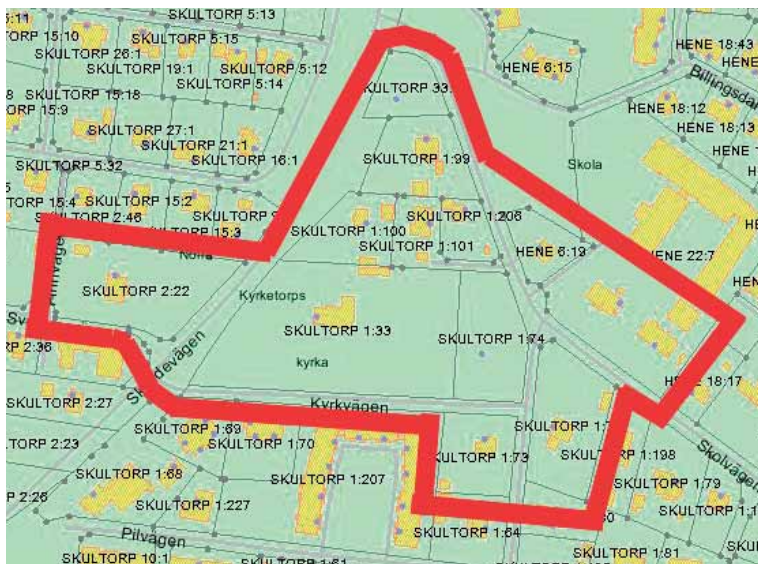
Skultorp 27:1 *

Jon Måns väg 16
Villa i en våning med källare och vind från ca 1960 med fasad i rött tegel under sadeltak med tvåkupigt tegel. Ursprunglig entré med smidesräcken, sinuskorrugerad balkongfront.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Skultorp 22:1 vid Källbäcksvägen är en tidstypisk 1950-talspräglad villa med tvådelad huskropp och fasad i gult tegel. Villan är karaktäristisk för villaområdena i norra och centrala Skultorp.

Norra Kyrketorps kyrkomiljö*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö av central betydelse i Skultorp med Norra Kyrketorps välbevarade kyrkomiljö från 1920-talet. Den är också av stort kulturhistoriskt intresse som det kanske yngsta traditionellt präglade sockencentrum i Skaraborg, helt tillkommet så sent som 1920-30. Här finns typiska sockencentrumfunktioner koncentrerade med sockenkyrka, prästgård, kyrkskola och kyrkvaktmästarbostad. Utformningen av kyrka och prästgård har stark prägel av nationalromantisk arkitektur, skolbyggnaderna även av 1920-talets klassicism. Även villabebyggelse från 1900-talet ingår. Viktiga miljöinslag är bl.a. kyrkogår-

dens trädkrans med höga lövträd samt bogårdsmuren.

Beskrivning

Området omfattar kyrkomiljön i vid mening i centrala Skultorp, i anslutning till Skövdevägen, Skolvägen och Kyrkvägen. Det har en tydlig karaktär av sockencentrum och har också utgjort centralpunkten i stationsområdets tidiga utveckling, vid sidan av stationsområdet. Eftersom sockencentrum

tillkom först i och med kyrkobygget på 1920-talet har det en något yngre karaktär än flertalet andra sockencentrum, vilket ger Skultorp/Norra Kyrketorp en särprägel.

Sockenkyrkans (Skultorp 1:33) starkt nationalromantiska utformning från 1923-25 med nakna kalkstensmurar och röda tegeltak, den omgivande kyrkogården med trädkrans och bogårdsmur, dominerar området. Av stor betydelse är Kyrkskolans (Hene 6:13) och lärarbostadens välbevarade exteriörer från 1932, med drag av tidstypisk nationalromantik/1920-talsklassicism. Kyrkvaktmästarbostaden Kyrkebos småskaliga faluröda byggnader utanför bogårdsmuren är från 1927, men bär en lite äldre prägel (Skultorp 1:100).

Skultorp 1:33 Norra Kyrketorps kyrka med kyrkomiljön från 1920-talet domineras helt av den monumentalt utformade nationalromantiska sockenkyrkan i kalksten.

Hene 6:13 Kyrkskolan är en mycket förnämlig, välbevarad skolmiljö från 1932, med drag av tidstypisk nationalromantik/1920-talsklassicism.

1920-tal och nationalromantik präglar även Prästgården från 1922 (Skulptorp 2:22) som ligger indragen på den parkliknande trädgårdstomten på andra sidan Skövdevägen. Eftersom Skövdevägen under årtionden varit genomfartsväg för riksvägarna 26 och 48 har gatan breddats och förändrats, vilket medfört att kontakten mellan kyrkplats och prästgård påverkats. Intill prästgården ligger det nya församlingshemmet från 1994. Prästgården var tidigare församlingshem, numera använd bl.a. för kyrkans barnverksamhet.

I området ingår även mindre villor, några enstaka mer förändrade från 1910- och 20-talet, några 1930-40-talsvillor och några modernistiska villor med 1960-talsprägel (främst Skulptorp 1:101). Av 1930-40-talsvillorna måste särskilt omnämnas den centralt belägna, mycket välbevarade Skulptorp 1:99. Hene 6:19 är en liten flerbostadsvilla från ca 1935-45 som på 1970-talet erhållit fasadsten på putsfasaden, men i övrigt är exteriören helt oförändrad sedan huset byggdes.

Ingår också i

Prästgården, Kyrkskolan och Kyrkebo uppmärksammas som enstaka objekt i Carlquist, T. *Kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer i Skövde kommun*. 1988.

Bebyggelseregistret (kyrka och kyrkogård) Raä.

Molander, L. *Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Norra Kyrketorp. Norra Kyrketorps nya kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport 2008:23*. Västergötlands museum.

Detaljplan???

Gällande skydd

Kyrkobyggnad och kyrkogårdar är skyddade enligt 4 kap. KML.

Församlingen har låtit ta fram en bevarandeplan för kyrkogården som underlag för vård- och underhållsplan.

Rekommendationer

Området är av central betydelse i Skulptorp och har stora kulturvärden. Överhuvudtaget är det viktigt att uppmärksamma att kyrkomiljön, med kyrkplats-prästgård å ena sidan och kyrkplats-skola å den andra, är enheter med särskilda kultur- och miljömässiga värden som måste bevaras.

Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall främst avse mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Skövdevägens breddning m.m. under loppet av 1900-talet har medfört att den ursprungliga, upplevelsemässiga kontakten mellan kyrka och prästgård påverkats. Det är angeläget att planeringsåtgärder kan göras för att förstärka de befintliga samband som finns mellan sockenkyrkan och prästgården; byggnaderna är uppförda samtidigt och präglas av historiska, funktionella och arkitekturhistoriska sammanhang. Det obrutna förhållandet mellan kyrkplatsen och skolmiljön är också viktigt att bibehålla.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kom-

Skultorp 1:100 Kyrkebo den f.d. kyrkvaktmästarbostaden från 1927 är en välbevarad småskalig miljö med karaktär av 1900-talets början, belägen precis intill kyrkogårdsmuren.

munen undersöka möjligheten att upprätta en bevarandeariktad detaljplan.

Den bebyggelse som uppmärksammats 2010 bör dokumenteras närmare.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Hene 22:7 Kyrkskolan/Billingsdalsskolan

Skolvägen 3-5

År 1932 uppfördes folkskola och en separat lärarbostad strax öster om den nya kyrkplatsen. Båda husen utformades med drag av små herrgårdsbyggnader, i enlighet med tidens rådande stildrag av nationalromantik och 1920-talsklassicism. Lärarbostaden med fyra lägenheter inreddes senare till skolhus. Husen med sina ljusgula panelfasader, vita lätt klassicerande listverk, frontespiser och tegeltäckta brutna, valmade tak är fortfarande exteriört välbevarade sedan 1932. Ursprungligen var husen faluröda vilket understryker det nationalromantiska stildraget i utformningen. Husen ingår numera i den större skolanläggningen med Billingsdalsskolan från 1960-talet. Den äldre skolmiljön med folkskola och f.d. lärarbostad är en av Skövde kommuns främsta bevarade skolmiljöer från 1920-30-talen och som sådan av mycket stort värde. Den är av största betydelse för kyrkomiljön och dess karaktär av sockencentrum från tidigt 1900-tal.

Skultorp 1:33 Norra Kyrketorps kyrka *

Skövdevägen 21

Norra Kyrketorps nya kyrkplats tillkom så sent som 1923-25 när tätorten börjat växa fram och behovet av en ny och större kyrkobyggnad aktualiserats. Den medeltida sockenkyrkan fick stå kvar på den gamla kyrkplatsen, vid Kyrketorps gamla bytomt, norr om tätorten och renoverades sedermera.

Norra Kyrketorps nya kyrka har ett mycket framträdande läge i tätorten och flankeras av samtida prästgård, kyrkvaktmästarbostad och skolbyggnader. Kyrkobyggnaden utformades av arkitekt Fredrik Falkenberg, Överintendentämbe- tet och uppfördes som en salskyrka med ett absid- formigt utbygge i öster, sakristia i nordost och ett bastant västtorn med vapenhus. 1972-73 tillbyggdes en ny sakristia invid den gamla, efter ritningar av arkitekt Anders Ekman och under ledning av arkitekt Edgar Haasum. Kyrkobyggnadens välbevarade nationalromantiska exteriör präglas av den robusta kraftiga byggnadskroppen, fasadens röda kalksten med fönsteromfattningar i flisad kalksten och de stora takfallen med enkupigt tegel, inklusive tornets brant avtrappade, långt neddragna huv.

Kyrkogården utformades av arkitekterna Fredrik Falkenberg och Edgar Haasum. Ett förrådshus i trä byggdes 1925, tillbyggt 1972-73. Kyrkogården är idag en väl sammanhållen enhet med till stora delar enhetligt utformade gravvårdar från årtiondena kring 1950, inslag av ett fåtal äldre gravvårdar med en mer individuell utformning, samt ett eventuellt f.d. allmänt område med enklare utformade vårdar. Gravvårdarnas gårds- och platsnamn och titlar återberättar såväl socknens som tätortens utveckling med övergången från äldre tiders agrara näringar till tätortens framväxt som industri- och järnvägssamhälle och starka

expansion efter 1900-talets mitt som storkommuncentrum och villaförort. Kyrkogården präglas mycket av den nationalromantiska inramningen från 1920-talet. Viktiga karaktärsdrag är t.ex. den välbevarade nationalromantiska kyrkobyggnaden, bogårdsmuren i kalksten och gråsten, entréerna med smidesgrindar, trädkransen av höga lövträd, kvartersindelningen, grusgångarna och de låga rygghäckarna.

Skulptorp 1:99*

Skolvägen 4

Stor hörntomt vid Skövdevägen/Skolvägen med ett tvåvånings bostadshus med källare och vind. Huset har en mycket välbevarad 1940-talsexteriör med fasad i gult tegel, vita perspektivfönster och tvåkupigt taktegel. Även detaljer, såsom smidesbalkong på järnkolonner, originaldörr i glasat, lackat trä och altan med smide, är välbevarade. Garaget i källaren har ursprungliga ljusgrå slagportar. Den tidstypiska öppna villatomten, bl.a. med inslag av barr- och lövträd avgränsas mot gatan av häckar.

Skulptorp 1:100 Kyrkebo

Skövdevägen 19

1927 uppfördes bostadshuset på Kyrkebo som kyrkvaktmästarbostad. Kyrkebo ligger precis intill kyrkogårdsmuren. Huset uppfördes i en agrar byggnadstradition med faluröd locklistpanel, spröjsade fönster, små vindfönster och tegeltak och är mycket väl bibehållet sedan 1920-talet. Det inramas av en traditionell trädgård med fruktträd, bärbuskar, planteringar, grusgångar och gräsmatta. Ett falurött litet gårdshus var ursprungligen stall men byggdes om till bostad, med spröjsade fönster och bibehållen äldre prägel. Det faluröda garaget är nog relativt nytt. Kyrkebo med de faluröda husen i den genuina äldre trädgården är en mycket viktig del av kyrkomiljön.

Skulptorp 1:101*

Skolvägen 8

Modernistisk villa belägen intill Norra Kyrketorps kyrka och f.d. kyrkvaktmästarbostaden Kyrkebo. Villan som består av ett par husdelar i ett och två plan har 1960-talsprägel men byggdes så sent som 1972 efter ritningar från AB Åsedahus, Vet-

Ovan: **Skulptorp 1:101** har en väl bibehållen 1960-talsmodernistisk villastil.

Till vänster: **Skulptorp 1:99** har en mycket väl bibehållen 1940-talspräglad exteriör i funkisstil.

landa. Byggherre var Carl-Gustaf Frejdh. Villan har fasad och skorsten i vit mexisten och ljusbrun fjällpanelad taksarg till pulpettak, samt enlufts- och perspektivfönster och entré med smidesräcke. Garaget från 1974 har liggande panel och ändrades något 1978-79. Liten villaträdgård.

Skulptorp 2:22 Skulptorps f.d. prästgård

Svaréns väg 2

År 1922 byggdes prästgården på norra sidan av Skövdevägen, indragen ett stycke på den dåvarande trädgårdstomten. Den uppfördes som en tidstypisk stor nationalromantisk präglad villa med vit spritputsad fasad, brunlaserad panel i gavelrösten och tegeltäckt brutet tak med små takkupor i båda fallen. Byggnaden bär typiska drag av arkitektfirman F.A. Neuendorfs verksamhet, de utformade en snarlik prästgård även i Värsås exempelvis. Prästgården inrymde sju rum och kök samt pastorexpedition. Byggnaden användes senare som församlingshem. Efter 1994 inryms här lokaler för kyrkans barnverksamhet. Exteriören är fortfarande väl bibehållen. . Vad som hänt sedan 1988 är att en balkong av brunt trä och en brun trätrappa till andra våningen tillkommit. Prästgården är även mycket betydelsefull i relation med den nationalromantiska sockenkyrkan som byggdes vid samma tid. Ur kulturmiljösynpunkt är prästgården en ytterst väsentlig del av kyrkomiljön/sockencentrum.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Skulptorp 2:22 Skulptorps f.d. prästgård uppfördes 1922 i en nationalromantisk villastil med F.A. Neuendorf som arkitekt.

Skulptorp 1:207 har mycket välbevarade exteriörer sedan 1960-talet, även när det gäller detaljer.

bebyggelse som uppmärksammats 2010 bör dokumenteras närmare.

Ingående enskilda objekt i miljön **Fornlämningar**

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Skulptorp 1:207*

Pilvägen 3A-J

Fastigheten omfattar ett litet flerbostadsområde som täcker större delen av kvarteret som ligger söder om kyrkplatsen. Området blev planlagt 1966 och bebyggdes 1969, byggherre till bostadsområdet var byggmästare Carl Tesdorpf, Skövde. Arkitekt till husen, som ritades 1966-69, var arkitekt SAR Sven Löfström, Stockholm. Flerbostadshusen består av tre längor med karaktär av 1960-talets mitt, med två något förskjutna huskroppar per länga, med källare, två-tre våningar och vind. De ritades från början med ett lägenhetsbestånd

som omfattade såväl enrumms- och tvårumms-, som trerums och fyrrumslägenheter. Längorna som delvis ligger i slänt fogas samman i hörnen med överbyggnader på plan två och tre. Husen har fasad av vit mexisten, gråmålad sockel, blekt blågrön plåt på överbyggnader och takfotssarger. Balkongfronter är målade i blekt blågrönt eller brunt. Fönstren är vita enlufts med vädringsfönster. Även entréerna är ursprungliga med ljus grå vindfång och lackade trädörrar. Soprum nybyggdes 1994.

På gårdsplanen som vetter mot Pilvägen finns bl.a. lekplats, piskställningar, gräsmatta, planteringar och lövträd. Från Kyrkvägen leder gångtrappor ner kring husen, partier med kalksten finns i slänten. Såväl området som helhet som de enskilda husen är mycket välbevarade exteriört sedan 1960-talet och av stort kulturhistoriskt intresse.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Entrépartierna är ovanligt nog de ursprungliga med ljus grå vindfång och lackade trädörrar. Samma gäller balkongfronterna i blekt blågrönt eller ljus brun korrugerad plåt. De välbevarade fasaddetaljerna och det goda helhetsintrycket medför att Pilvägen har stort kulturhistoriskt värde som ett tidstypiskt flerbostadskvarter från 1960-talets senare del.

Riksbyggvägen*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö av stort intresse som karaktäriseras av ett välbevarat flerbostadsområde från 1958-60 med sju lamellhus med karaktäristisk byggnadsgruppering, disponering av omgivande mark och med tidstypisk utformning av bebyggelsens exteriörer. Området har en väl bibehållen helhet av sent 1950-tal, flera av husen har även i detalj en välbevarad exteriör som tillför särskilda värden, specifika är de asymmetriska sadeltaken som ger särskild karaktär. Grönytor, lövträd m.m. Området har en särskild kulturhistorisk förankring i Skultorps expansiva utveckling som stadsnära storkommuncentrum på 1960-talet, eftersom detta var ortens första moderna flerbostadsområde.

Beskrivning

Flerbostadsområde i centrala Skultorps där sju lamellhus ligger samlade i sluttningen nedanför Skövdevägen. Husen är grupperade i två enheter i kring en gårdsplan med gräsmatta, lövträd, gångar och lekplats. Mot slänten finns stödmurar i kalksten.

Husen har en tidstypisk rätvinklig placering för ett flerbostadsområde från mitten av 1960-talet, där terrängens nivåskillnader är tänkta att mjuka upp den lite stereotypa placeringen. Området ingår i den första moderna byggnadsplan som lades ut över centrala delen av den nuvarande tätorten 1957.

Lamellhusen, med ljusa slätputsade fasader, med indragna trapphus, under asymmetriska sadeltak, ger området dess huvudkaraktär. De tillhör två separata fastigheter, varav 18:65 har det ursprungliga utseendet till mycket stor del i behåll, t.ex. de karaktäristiska ursprungliga entrépartierna. 18:65 tillför kulturmiljön särskilda värden eftersom den sena 1950-talsutformningen är såpass välbevarad (se nedan). 18:42 har förändrats lite mer, t.ex. förändrade entréer m.m.

Helhetsintrycket av flerbostadsområde från sent 1950-tal, med tidstypisk planering och byggnadsutformning, är väl bibehållet som helhet.

Ingår också i Detaljplan

Hene 18:42 byggdes 1958. Hene 18:65 byggdes 1960 men ritningarna utfördes samtidigt med Hene 18:42, det vill säga, åren 1956-57, därför är husen mycket likartat utformad med ljusa putsfasader och tidstypiska fasaddetaljer, mest ursprungligt bevarat på Hene 18:65. Flerbostadsområdet är det äldsta i Skultorps och det enda i Skövde med de karaktäristiska asymmetriska sadeltaken. Karaktären av 1950-talets flerbostadsområde är mycket väl bibehållen.

Gällande skydd

Rekommendationer

Det är mycket viktigt att flerbostadsområdets välbevarade sena 1950-talsutformning kan bevaras. Även helheten med grönytor och lövträd med mera är viktig att uppmärksamma. Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3: e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas. Den bebyggelse som uppmärksammats 2010 bör dokumenteras närmare.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Hene 18:42 *

Riksbyggnadsvägen 2A-D, Stallbacksgatan 3A-E
Den södra, äldsta delen av flerbostadsområdet omfattar fyra av de totalt sju lamellhus som är ligger nere i slänten på sydsidan av Skövdevägen i centrala Skulptorp. Området blev planlagt 1957.

Vy från **Hene 18:42** mot **Hene 18:65**.

Hene 18:65 byggt 1960 har fler ursprungliga fasaddetaljer i behåll, t.ex. de fina entrépartierna med skärmtak, sidoljus och lackade trädörrar.

Byggherre var Riksbyggens Brf Skulptorpshus nr 1. Ritningarna till husen utfördes 1956-57 vid Svenska Riksbyggens Arkitektkontor i Stockholm. Arkitekt var Eino Talomaa, granskning utfördes av arkitekt Henning Orlando som även ritade situationsplanen för området. Bygglov beviljades i januari 1958. Husen inrymde från början lägenheter med mellan ett och fyra rum och kök.

Denna del av bostadsområdet är något mer förändrad än den andra delen (18:65, se nedan). Lamellhusen har lättbetongstommen slätputsad i ljus blekgult respektive vitgult under asymmetriska sadeltak med sentida svart shingelmönstrad

De ljusputsade lamellhusen har en mer stram och sluten karaktär utåt men öppnar sig inåt mot de gröna, luftiga, tidstypiska gårdsrum som skapas mellan huskropparna. De två bilderna på denna sida visar Hene 18:65 som byggdes 1960 och idag är den mest ursprungligt bevarade enheten inom helhetsmiljön vid Riksbyggenvägen.

papp. Vita släta fönsteromfattningar inramar de i sen tid inplåtade fönstren. Trapphusen markeras av en indragning i fasadlivet. Entrépartier bevarar skärmtak i svart plåt, men har ny typ av dörrar. Balkonger med nya räcken och fronter i rödbrun sinuskorrugerad plåt (nya). Uteplatser har tillkommit vid ena kortsidan. Ursprungliga smidesräcken till källartrappor, källarfönstren dock utbytta i sen tid. Helheten av flerbostadshus från det sena 1950-talet finns ännu i behåll, trots vissa förändringar. Gårdsplan med gräsmatta, gångar, lövträd, kalkstensmur i slänten etc. Hene 18:42 och 18:65 måste betraktas som en helhet ur kulturmiljösynpunkt. (Se även nedan).

Hene 18:65 *

Riksbyggenvägen 1A-B, Industrigatan 2A-B,4A-B Den norra, några år yngre delen av flerbostadsområdet omfattar tre av de totalt sju lamellhus som är ligger nere i slänten på sydsidan av Skövdevägen i centrala Skultorp. Området blev planlagt 1957. Byggherre var Riksbyggens Brf Skultorpshus nr 1. Ritningarna till de tre husen utfördes 1956-57 vid Svenska Riksbyggens Arkitektkontor i Stockholm. Arkitekt var Eino Talomaa som även ritade

Hene 18:65 från 1960.

situationsplanen 1958 för denna del av området. Bygglov beviljades 1960. Husen inrymde från början trerumslägenheter.

Denna norra enhet är mycket lik Hene 18:42, se ovan, men är överlag mer ursprunglig, sentida förändringar har varit färre. Lamellhusen har ljus slätputsfasad under asymmetriska sadeltak med ursprunglig shingeltäckning. Vita släta fönsteromfattningar inramar i sen tid inplåtade fönster. Trapphusen markeras av en indragning i fasadlivet. Entrépartier är intakta med marmorimiterande stenskivor, lackade trädörrar med sidoljus, tidstypisk glaslykta med gatunummer, samt små skärmtak. Balkonger har dock fått ny typ av orange plåtfronter. Ursprungliga smidesräcken till källartrappor, ursprungliga källardörrar finns ännu på några hus. Helhetsintrycket av flerbostadshus från det sena 1950-talet är mycket väl bibehållet. Gårdsplan med gräsmatta, gångar, lövträd etc. 18:65 och 18:42 måste betraktas som en helhet ur kulturmiljösynpunkt.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

SYDVÄSTRA SKULTORP:

BILLINGSRO, BUSSATORP OCH KANIKERUKAN

Billingsro*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö karakteriserad av äldreboende i tidstypisk social institutionsarkitektur från 1950-talet, senare successivt kompletterat med väl anslutande tillbyggnader och nybyggnader fram till 2000-talet. I direkt anslutning ligger den tidstypiska villan Skoghall från 1930. Kvarteren närmast Billingsro omfattar friliggande 11/2-plansvillor med fasad i gult tegel och allmän prägel av sent 1950-tal. Kulturmiljön har en mycket fin helhet av 1950-tal med välbevarad, tidstypisk institutions- och bostadsbebyggelse i god samverkan såväl vad gäller planering som husens utformning.

teren närmast Billingsro omfattar friliggande 11/2-plansvillor vid Solvägen/Westers väg främst med fasad i gult tegel och allmän prägel av sent 1950-tal. Flera har en ursprunglig exteriör i behåll.

Bebyggelsen vetter i sydost ut mot en liten tidstypisk platsbildning med grönytor och höga lövträd. Platsbildningen, som gränsar mot den småkuperade lövskogsparken ner mot bäcken, har stor betydelse för 1950-talsprägel i området.

Ingår också i Detaljplan

Gällande skydd

Rekommendationer

Det är mycket viktigt att områdets välbevarade 1950-talskaraktär kan bibehållas. Billingsro har särskilda värden som en tidstypisk institutionsmiljö som senare kompletterats.

Skultorp 1:205, 1:115 Billingsro är en mycket fin helhet av institutionsmiljö från 1950-talet, senare till- och utbyggd, men där de yngre tillbyggnaderna kompletterar den äldre anläggningen, som dominerar helhetsintrycket.

Skultorp 1:205, 1:115 Billingsro. Kärnan i anläggningen från 1959 är ett mycket gott exempel på den tidens sociala institutionsarkitektur, som gavs en lika omsorgsfull utformning oavsett om den byggdes i större eller mindre tätorter.

Även parkinslag med grönytor, lövträd med mera är viktiga att uppmärksamma. Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas.

Den bebyggelse som uppmärksammats 2010 bör dokumenteras närmare.

Ingående enskilda objekt i miljön Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Skultorp 1:109 Skoghall

Westers väg 2

Villa byggd 1930 med drag av 1920-talets lätta klassicism, och som fortfarande i huvudsak ger ett bra helhetsintryck av 1920-tal. Trästommen är reveterad med fasad i gul spritputs med kontrasterande slätputsade listverk i vitt. Huset är renoverat. Exteriören är i stort sett densamma som vid inventeringen 1988. Intill Skoghall byggdes 1959 Billingsro äldreboende som senare vuxit ut ytterligare.

Skultorp 1:136 *

Solvägen 11

Villa belägen invid Billingsro, i en grupp av tidsmässigt ganska enhetliga villor från tiden strax före och efter 1960. Husets exteriör anknyter till sent 1950-tal. Villan har ett plan med vind och källare under huset. 1950-talsexteriören är mycket välbevarad, frånsett ett senare tillbyggt uterum vid södra gavelfasaden. Huset har fasad i gult tegel, ursprungliga fönster med tidstypisk färgsättning med bågar i vitt i blå karmar. Entrén har kvar
Skultorp 1:109 Skoghall är en villa byggd 1930 med drag av 1920-talets lätta klassicism, och som fortfarande i huvudsak ger ett bra helhetsintryck av 1920-tal.

Skultorp 1:136 och 1:142 är två mycket välbevarade villor från ca 1955-1960 som är kärnan i den fina villamiljö som kompletterar Billingsro och ger helhetsmiljön en mycket genuin karaktär av sent 1950-tal.

karosseripanelad dörr, samt karaktäristiska småfönster för den tidsperioden. Taket täcks av tvåkupigt tegel. Villatomt med karaktäristiskt smidesstaket mot gatan.

Skultorp 1:142*

Westers väg 3

Villa belägen invid Billingsro, i en grupp av tidsmässigt ganska enhetliga villor från tiden strax före och efter 1960. Husets exteriör anknyter till sent 1950-tal. Villan har ett plan med vind och källare under huset. Frånsett en ny ytterdörr och uteplats vid ena kortsidan är 1950-talsexteriören intakt. Huset har fasad i gult tegel, ursprungliga fönster med tidstypisk färgsättning med bågar i vitt i röda karmar. Entrén har karaktäristiska småfönster för den tidsperioden. Taket täcks av tvåkupigt tegel. Villatomt med karaktäristiskt smidesstaket mot gatan.

Skultorp 1:205, 1:115 Billingsro*

Westers väg 4/Solvägen 15

I södra delen av Skultorp byggdes Billingsro äldreboende 1959, senare successivt utbyggt fram till ca 2000-talet. Arkitekt var Sigurd Persson vid Neuendorf&Son Arkitektfirma i Skövde. Från början fanns plats för 24 pensionärer i enkel- eller dubbelrum, samt matsal, kök, dagrum, hobbyrum, bad, expedition, personalrum m.m. Den ursprungliga anläggningen med två längor i två plan, förenade av en tvärställd lägre envåningslänga har en karaktäristisk utformning med röda tegelfasader, med tidstypiska fönster med fasadfält i grön karosseripanel samt grönmålat falsat plåttak. I övrigt dominerar tvåkupiga tegeltak. Entrédör-

Skultorp 1:205, 1:115 Billingsro. Äldreboendet har byggts ut i etapper på 1970-, 80- och 90-talen.

ren är utbytt i senare tid, men smidesräckena är ursprungliga. 1950-talsanläggningen formar en innegård på baksidan med kalkstensmur, på framsidan huvudentré flankerad av tuktade ekar.

En tillbyggnad mot norr, också i två våningar, tillkom 1971 efter ritningar utförda av arkitekt Stig Morud, Moruds Arkitektkontor, Falköping, 1970. Åren 1985 och 1995 skedde två om- och tillbyggnader. 1995 beviljades bygglov för Björkebo äldreboende (Skultorp 1:115) med Skanska Väst som byggherre. Ritningar utfördes av Arkitektgruppen Heineman. Som exempel på de yngre anläggningarna kan nämnas en anslutande yngre envåningslänga med fasad i vit locklistpanel. Här finns även en tvåvåningslänga med fasad i betongelement i blekrött och blekgult.

Billingsro är en mycket fin helhet av institutionsmiljö från 1950-talet, senare till- och utbyggd, men där de yngre tillbyggnaderna kompletterar den äldre anläggningen, som dominerar helhetsintrycket. Billingsro är jämte Sörbacka i Vårsås och Billingsdal i Timmersdala bra representanter för sin tids arkitektur och planering av äldreomsorgsmiljöer.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Bussatorp*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö av mycket stort intresse omfattande ett mycket väl bibehållet bostadsområde med prägel av sent 1960-tal med karaktäristisk planering och placering av flerbostadshus och radhus i trafikseparerad miljö. Området är ovanligt välbevarat, flerbostadshusen har sällsynt nog helt oförändrade exteriörer från 1970, så även i huvudsak radhusen. Lamellhus i tre våningar med fasad i gult tegel, vita fönster, ursprungliga entréer i ljust trä och glas. Radhus i souterräng med liknande fasadutformning. Separata garagelängor samlade vid områdets gemensamma p-platser.

Bussatorp är jämte Storegården i Skövde de kanske främsta exemplen idag på flerbostadsområden från 1960-talets folkhemsepok i Skövde kommun. Eftersom detta var en stor expansionsperiod för såväl Skövde som Skultorp har Bussatorp en viktig samhällshistorisk betydelse i kommunen och är av mycket stort kulturhistoriskt värde.

Beskrivning

I sydvästra delen av Skultorp, i slutningen nedanför Skövdevägen, anlades Bussatorpsområdet åren 1969-70. Byggmästare var skövdefirman Edgars Byggnads AB och arkitekt var firman Sven Aspemyr, Byggnadsingenjör, Katrineholm, en kombination som var verksam även på andra håll i Skövde på 1960-talet. Området bebyggdes med sex flerbostadshus och fem radhus i souterräng. Det har en karaktäristisk utformning med bland-

Bussatorp är jämte Storegården i Skövde de kanske främsta exemplen idag på flerbostadsområden från 1960-talets folkhemsepok i Skövde kommun. Kulturmiljön är av mycket stort kulturhistoriskt värde.

ningen av flerbostadshus och radhus för att i den tidens anda motverka ekonomisk och social segregering. Trafiksepareringen, med separata garagelängor vid p-platserna utanför området, är karaktäristisk för sent 1960-tal. Tidstypisk för 1960-talet är även den rätlinjiga, lite stereotypa byggnadsplaceringen, som här motverkas av nivåskillnaderna i slutningen som mjukar upp helhetsintrycket och ger en god variation. Gräsmattor och gångar omger husen i slutningen och området avgränsas av förgårdar samt ut mot gatan av gräsbårder och låga lövträd.

Området är ovanligt välbevarat, flerbostadshusen har sällsynt nog helt oförändrade exteriörer från 1970, så även radhusen, där endast någon enstaka entrédörr bytts ut på senare år. Detta är av särskilt stor betydelse att tänka på i områdets fortsatta utveckling.

Ingår också i Detaljplan

Gällande skydd

Rekommendationer

Det är mycket viktigt att flerbostadsområdets välbevarade sena 1960-talsutformning kan bevaras såväl i planstruktur som i husens exteriörers detaljer. Även grönytor, lövträd med mera är viktig att uppmärksamma. Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas.

Bebyggelse som uppmärksammats 2010 bör dokumenteras närmare.

Ingående enskilda objekt i miljön Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Bussatorp 1:51.1, 1:51.2, 1:51.3*

Bussatorpsvägen 5, 9, 13, 17, 23, 25

Byggherre till hela området med lamellhus och radhus (se nedan) var skövdefirman Edgars Byggnads AB som anlidade firman Byggnadsingenjör Sven Aspemyr, Katrineholm. Arkitekt till husen blev Berth Eriksson vid firman. Lamellhusen byggdes framför allt med trerumslägenheter men **Bussatorps flerbostadshus är idag ovanligt välbevarade exteriört sedan 1970 och har även de ursprungliga fasaddetaljerna i behåll, t.ex. de omsorgsfullt utformade entrépartierna med skärmtak, klinkers, glasrutor och lackat ljusst trä.**

Bussatorp. Lamellhusen är genom sina välbevarade exteriörer från 1970 av ett mycket stort kulturhistoriskt värde.

inslag av två-, fyra- och femrumslägenheter förekommer också. De sex oförändrade lamellhusen från 1970 är byggda i tre våningar med källare och har en utformning som är typisk för 1960-talets senare del. De har fasad i gult tegel, vita enlufts-fönster med vädringsfönster, samt dubbla fönster med vädringsfönster i mitten. Ursprungliga entréer med gula klinkers och nedtill plåtbeslaget ljusst lackat trä med dörr och sidoljus. Ovan entréerna sitter ljusbeige plåt. Vit glasad källardörr, smides-räcken. De platta taken har takfotssarg i ljus plåt. Lamellhusen är genom sina välbevarade exteriörer av ett mycket stort kulturhistoriskt värde.

Bussatorp 1:94-1:97, 1:98-1:101, 1:102-1:105, 1:106-1:110, 1:112-1:115*

Bussatorpsvägen 7, 11, 15, 19, 21

De fem radhuslängorna från 1970 ritades också av Berth Eriksson, firma Byggnadsingenjör Sven Aspemyr, Katrineholm, på uppdrag av Edgars Byggnads AB (se ovan) och inrymde femrumslägenheter. De ligger i souterräng mot baksidan och täcks av pulpettak med vit plåtsarg längs takfoten. Längorna har fasad i gult tegel, vita enlufts-fönster med vädringsfönster, samt i nästan alla fall ursprungliga entréer med trädörr i tidstypiskt 1960-talsutförande. Vid varje entré finns ett litet förråd i brun eller grå panel.

Garagelängorna vid parkeringen uppe i väster är byggda i en våning med pulpettak. De har brunmålad putsfasad och stora nya vita aluminiumportar.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Bussatorp. Även radhuslängorna är mycket väl bibehållna sedan 1970.

Kanikerukan*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljön karaktäriseras av ett väl bibehållet villaområde från 1965-75 med välbevarade tidstypiska exempel på den tidens villor, både enklare kataloghus och något mer exklusivt modernistiska villor. Området vittnar både om tidstypisk villabebyggelse och Skultorps intensiva tätortsutveckling under tidsperioden.

Generellt dominerar enplans- och souterängvillor, med fasad i rött tegel eller vit mexisten, kombinerat med antingen ljusa puts- eller mörka panelpartier. Mörka betongpannor är mycket vanliga. Många fina exempel på ursprungliga entrépartier ger också karaktär åt området.

Beskrivning

Villaområdet Kanikerukan i södra delen av Skultorp blev planlagt 1964 och bebyggdes därefter till in mot 1970-talets mitt. Här har uppmärksammats ett ganska stort sammanhängande område, där villorna i mycket stor utsträckning fått behålla en ursprunglig karaktär.

Inre delen av Rödhakevägen har inslag av enklare utformade, genuina katalogvillor i ett plan med källare, fasad i rött tegel och flacka sadeltak. Ringduvevägen är till delar också lite enklare utformad. Här finns gott om enplansvillor med källare och flackt sadeltak samt även exempel på indragna entrépartier. Ringduvevägen 10 är exempel på ett välbevarat lättbetonghus.

Ringduvevägens inre del är något mer påkostad i husens utformning, dock inte i lika hög grad som vid Morkullevägen. Delvis

Inre delar av Rödhakevägen och Ringduvevägen har många välbevarade inslag av folkhemmets genuina katalogvillor från 1960-talet i ett plan med källare, fasad i rött tegel, ofta indragna entréer med ljusputsade fasadpartier och flacka sadeltak med mörka betongpannor.

präglas Morkullevägen av villor med en något mer påkostad, modernistisk utformning, t.ex. Kanikerukan 1:118, 1:119 och 1:120. Yttre delen av Rödhakevägen karaktäriseras också av motsvarande typ av villor, t.ex. med pulpettak, hög takfotssarg och fasad i vit mexisten.

Generellt dominerar enplans- och souterängvillor, dels med fasad i rött tegel (ofta med mörka fogar), ibland i kombination med slammade/putsade ljusa fasadpartier, dels fasader i vit mexisten kombinerat med mörka panelpartier. Flackt sadeltak med matta mörka betongpannor dominerar de äldre villorna och är vanliga även på 1970-talshusen, men i övrigt förekommer såväl pulpettak som platta tak och sadeltak med mer ordinär taklutning. Här förekommer många fina ursprungliga entrépartier med dörrar i trä med sidoljus i gul- eller grönfärgat glas och smidesräcken.

Området har tidstypiska öppna villatomter, avgränsade mot gatan av t.ex. låga staket

Kanikerukan kännetecknas även av villor med en något mer påkostad utformning i 1960-talsmodernism med flacka tak och fasad i ljus mexisten och/eller tegel, i regel med omsorgsfullt utformade entrépartier i glas, mörkt trä och smide. Stödmurar i kalksten eller mexisten är vanliga i området.

i trä eller smide. Stödmurar i kalksten förekommer också i området.

Här uppmärksammas inte några enskilda byggnadsobjekt, det är områdets helhet som är mest betydelsefull.

Ingår också i

Detaljplan

Gällande skydd

Rekommendationer

Det är mycket viktigt att villaområdets välbevarade 1960- och 70-talskaraktär kan bibehållas. Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Kanikerukans villaområde ger många välbevarade och tidstypiska exempel på villabebyggelse från tidsperioden ca 1965-1975. I de inre delarna av området finns flera fina enklare utformade katalogvillor i rött tegel med träpanel i gavelspetsar och taktäckning av mörka betongpannor.

Åtgärder

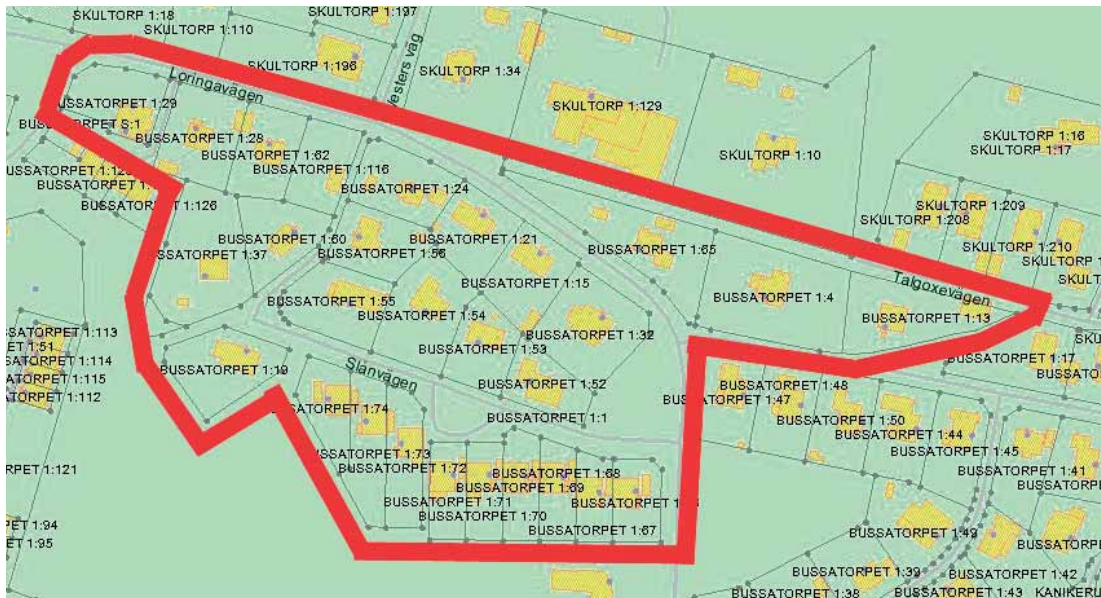
Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas.

Ingående enskilda objekt i miljön Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Se ovan

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Loringavägen*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö av central betydelse för Skultorp, eftersom den innefattar ett av de mycket få kvarvarande sammanhängande stråken med bebyggelse från det tidiga 1900-talets Skultorp, inklusive tätortens två mest intakta villamiljöer från 1920-talet, båda av stort kulturhistoriskt värde. Välbevarad tidstypisk villabebyggelse från 1950- och 60-talet. Bebyggelsemönster med äldre vägnät bevarat, och med äldre och yngre bebyggelse som samverkar. Detta, i kombination med de olika tidsskikten som återspeglar viktiga tidsperioder med utbyggnadsskeden i tätortens utveckling, medför att området har en mycket central lokalhistorisk betydelse. Kulturmiljön är även intressant som stationssamhällesbebyggelse med kärna från tidigt 1900-tal.

Beskrivning

Loringavägens äldre bebyggelse är idag den enda lite större sammanhängande, mer välbevarade bebyggelsemiljön från stationssamhällets epok i Skultorp, vilket medför att den är av största lokalhistoriska betydelse för Skultorp. Kulturmiljön här är av mycket stort kulturhistoriskt värde.

Det uttagna området omfattar dels egna- och villabebyggelse från ca 1900-35 utmed Loringavägen, dels villabebyggelse från 1950- och 60-talet längs Fläderstigen och Slånvägen, dels ett stråk av tätt liggande enplansvillor från 1960-talet vid Slånvägen, som ytligt sett påminner om kedjehus men är friliggande.

I början av 1900-talet nådde stationssamhällets bebyggelse från järnvägsstationen i nordväst ner längs landsvägen till Loringa i sydväst. Även om området naggats i kanten genom rivningar och nybyggnader under 1900-talets senare del finns här fortfarande ett sammanhängande stråk av tidig 1900-talsbebyggelse, som vittnar om Skultorps tidiga byggnadshistoria. Framhållas bör t.ex. den lilla f.d. slakteriladugården (Bussatorpet 1:16) vid Fläderstigen, slakteriet är dock borta sedan 1960-talsvillorna byggdes.

Trots att flera av bostadshusen senare förändrats i olika mån finns här fortfarande en

***Bussatorpet 1:13 Tuvan** är en av de mest välbevarade 1920-talsmiljöerna i sitt slag i Skövde kommun och är av mycket stort kulturhistoriskt värde.*

helhet av 1910-30-tal som är representativ för hur stationssamhällets bebyggelse tedde sig. Området karaktäriseras bl.a. av den branta sluttningen kring Loringavägen med egnhems/villabebyggelse, med friliggande bostadshus i trä med panel- eller putsfasad, ofta med små gårdshus/uthus i trä och omgivande trädgårdstomter.

Mest framträdande i norr är det stora bostadshuset Solbacken (Bussatorpet 1:29) från 1915 som trots vissa sentida förändringar bibehåller mycket av den tidstypiska panelarkitekturen. I sydost vid Bofinksvägen, den gamla vägen mot Sjötorpssjön, ligger några villor, med ljusa spritputsfasader, på Tuvan och Solgården (Bussatorpet 1:13 och 1:65), båda i en mycket väl bibehållen villastil från 1920-talet, med faluröda uthuslängor, omgivna av större trädgårdstomter. Särskilt Tuvan är en ovanligt välbevarad 1920-talsmiljö. I öster angränsar det stora, kuperade, lövskogpräglade parkområdet som avskiljer sydvästra Skultorps från Billingsdal och Svärtagården.

Den befintliga tidiga 1900-talsbebyggelsen, vid landsvägen mot Loringa, kompletterades 1963 med planläggning av områdets västra del kring Slånvägen och Fläderstigen.

Här byggdes först enplansvillor med källare, främst med tegelfasad under flacka sadeltak med tegel eller matta mörka betongpannor. Några villor med sen 1950-talskaraktär har putsfasader och tegeltak. Tidstypiska villatomter, ofta med stenpartier, stentrappor, stödmur mot gatan etc., omger flera hus i de brantare partierna mot Slånvägen.

Nere vid Slånvägen ligger nio villor på rad, så tätt att de ger intryck av kedjehus, men de är friliggande souterrängvillor med vidbyggt garage och ger ett mycket bra helhetsintryck av 1960-talets villabyggande (Bussatorpet 1:66-1:74). 1960-talsprägnen är påtaglig även om bygglov beviljades så sent som i december 1969 och byggandet av husen kom igång 1970. Exteriört är husen mycket välbevarade, Husen ritades vid AB Ytong, Stockholm med fasad i vit lättbetong, panel i gavlar, tidstypiska entrépartier och sadeltak med mörka betongpannor. Husen inramas av öppna förgårdar och gräsmatta mot gatan. Användningen av den lokalt tillverkade lättbetongen (Durox) till stomme och fasad förstärker husens lokalhistoriska förankring. Husgruppen utgör en sammanhållen helhetsmiljö inom det större området kring Loringavägen.

*Karaktäristiskt för sluttningarna kring Loringavägen/Fläderstigen/Slånvägen idag är att den tidiga 1900-talsbebyggelsen ligger invid villabebyggelse från främst 1960-tal. Området ger en bra återspeglning av två stora expansionsperioder i Skultorps byggnadshistoria. I förgrunden syns den modernistiska villan på **Bussatorpet 1:52***

Ingår också i Detaljplan

Gällande skydd

Rekommendationer

Kulturmiljön är mycket viktig att slå vakt om eftersom detta är den enda sammanhängande miljön med tidig 1900-talsbebyggelse i Skultorp, alltså från stationssamhällets framväxtperiod. I övrigt bör man särskilt ta vara på att kulturmiljön präglas av de tre tidsskikten med egnahem/villor från 1900-30-tal, småhus från 1950-60-tal och Slånvägens nio 1960-talsvillor.

Det ståtliga Solbacken och de enhetliga 1920-talsmiljöerna på Tuvan och Solgården bör särskilt lyftas fram som viktiga företrädare för Skultorps tidiga byggnadshistoria. Tuvan är en av de mest välbevarade 1920-talsmiljöerna i sitt slag i Skövde kommun och är av särskilt intresse. Slakteriladugården vid Fläderstigen har ett starkt lokalhistoriskt intresse som en numera sällsynt representant för den tidiga stationssamhällsbebyggelsen i Skultorp. Småhusen har med sina omgivande villatomter och sin tidstypiska exteriöra utformning gemensamma karaktärsdrag. En särskild enhet att uppmärksamma är de nio duroxvillorna från 1960-talet vid Slånvägen, med sin homogena utformning och starka lokalhistoriska förankring.

Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Bussatorpet 1:13 Tuvan är av stort kulturhistoriskt värde såsom en av de främsta villamiljöerna med mycket välbevarade byggnader från 1920-talet.

Bussatorpet 1:29 Solbacken med sin tidstypiska arkitektur är av stort kulturhistoriskt värde såsom en karaktäristisk byggnad för ett stationssamhälle.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen undersöka behovet av att upprätta en bevarandeariktad detaljplan enligt 5 kap. PBL.

Den bebyggelse som uppmärksammas 2010 bör dokumenteras närmare.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Bussatorpet 1:13 Tuvan

Bofinksvägen 3

Bostadshus i tidstypisk villastil från 1926, med namnet skrivet i putsen på frontspisen ut mot gatan. Huset har plankstomme med revetering av vit spritputs med vita slätputsade omfattningar, under tegeltäckt brutet tak. Exteriören, inklusive entréparti och de jugendinspirerade fönstren, torde vara helt intakt sedan 1920-talet. Från samma tid är en stor uthuslänga med faluröd panel och tegeltak. Trädgårdstomten inramas av spjälstaket med smidesgrindar. Tuvan är av stort kulturhistoriskt värde med sin ursprungliga 1920-talskaraktär bevarad. Detta är, jämte Solgården nedan, även den kanske främsta bostadsmiljön från 1920-talet i Skultorp och som sådan av ett mycket stort lokalhistoriskt intresse. Tuvan är överhuvudtaget av ett mycket stort kulturhistoriskt värde såsom en av de främsta villamiljöerna med mycket välbevarade byggnader från 1920-talet.

Bussatorpet 1:28*

Loringavägen 10

Bostadshus i enkel villastil från ca 1915-30. Huset har ett indraget läge från gatan. Huset har kalkstenssockel, fasad av ursprunglig locklistpanel, numera vitmålad. Nuvarande tvåluftsfönster är vitmålade, förstukvist med troligen sentida snickerier i vitt. Foder och lister är ommålade i ljust blått. Välbevarad uthuslänga med vitmålad liggande spontad panel, ljust blågrå dörrar och tvåkupigt taktegel. Två portträd och en häck avgränsar mot gatan. Fortfarande finns ett fint helhetsintryck av ett egnahem från det tidiga 1900-talet, trots vissa sentida förändringar.

Bussatorpet 1:29 Solbacken

Loringavägen 8A

Stort bostadshus, uppfört 1915 i en originell villastil med torn och stora konsolburna taksprång. Under 1900-talets senare del genomgick huset vissa förändringar, bl.a. då fönstren byttes ut mot en helt ny fönstertyp. I stort har dock Solbacken mycket av en tidstypisk panelarkitektur från 1910-talet i behåll. Jämfört med inventeringstillfället 1988 har fasaden numera fått en bättre färgsättning med ljust grå fasspånpanel,, vita fönster och grågröna fönsteromfattningar. Taket täcks av ett rödmålat plåttak. Eventuella äldre uthus som funnits inne på gården har ersatts med en radhuslänga i trä i sent 1900-tal. Solbacken med sin tidstypiska arkitektur är av stort kulturhistoriskt värde såsom en karaktäristisk byggnad för ett stationssamhälle. Den är en av Skultorps karaktärsbyggnader ur kulturhistorisk synpunkt.

Bussatorpet 1:37*

Fläderstigen 6

Från 1960-talets början är en villa i ett plan med källare, fasad i rött tegel och vita fönsterbågar i blå karmar. Huset har en något mer ovanlig utformning med en indragen ingång i hörnet som vilar på en tegelpelare. Tidstypisk smidesbalkong. För 1960-talet karaktäristisk villatomt med frukt- och kövträd, belägen i slänt.

Bussatorpet 1:53 är en villa vars 1950-talspräglade exteriör är väl bibehållen. Helhetsintrycket av 1950-tal vilar över hela tomten med dess tidstypiska utformning med gång och stödmur i kalksten.

Bussatorpet 1:52*

Slånvägen 7

Modernistisk villa, troligen från ca 1965-70, i ett plan med tvådelad huskropp och ett vidbyggt garage. Hörnet är genombrutet och stöds av hörnpelare. Välbevarad exteriör med vit mexistensfasad, stort glasat parti med fönsterrad med brun fjällpanel under, bruna fönsterluckor. Garaget har fasad i brun fjällpanel i tidstypisk kontrast mot husets vita fasad.

Bussatorpet 1:53*

Slånvägen 5

1950-talsvilla i ett plan med källare. Exteriören är mycket välbevarad med grön terrasitputs, samt indragen entré med ursprunglig dörr och omfattning i rött tegel. Ursprungliga är de bruna flerdelade fönstren. Taket täcks av tvåkupigt tegel. Villatomten ligger i den branta slänten och har en tidstypisk utformning med stenparti, gång av kalkstensplattor och en kalkstentrappa ner mot gatan. Stödmur av gjutna block ner mot gatan.

Bussatorpet 1:60*

Fläderstigen 4

Villa i ett plan med källare och vind, byggt 1963 med gavelplacerad entré och sadeltak med kort taksprång. Exteriören är mycket välbevarad med fasad i rött tegel, murade fönster- och dörromfattningar, vita fönster, ursprunglig entré med trädörr och smidesräcke samt tvåkupigt taktegel. Öppen tomt med gång av kalkstensplattor

Bussatorpet 1:65 Solgården

Loringavägen 15

Villa från 1932 med trästommen reveterad med spritputs och kontrasterande slätputsat listverk, allt i vitt. I likhet med inventeringstillfället 1988 verkar Solgården även 2010 vara helt oförändrat sedan det byggdes. Den tidstypiska 1920-talspräglade villaexteriören är alltså intakt. Helheten av 1920-tal förstärks ännu mer av den jämnåriga

Bussatorpet 1:65 Solgården byggdes 1932 och är av stort kulturhistoriskt intresse med sin 1920-talspräglade villastil. I likhet med det närbelägna Tuvan är Solgården av största betydelse för Skultorp ur byggnadshistorisk synpunkt.

faluröda uthuslängan samt den omgivande villaträdgården. Solgården ligger i kanten av det stora parkområdet kring bäcken i södra Skultorp. Solgården är av stort kulturhistoriskt intresse och i likhet med Tuvan (se ovan) av största betydelse för Skultorp ur byggnadshistorisk synpunkt.

Bussatorpet 1:66-1:74 *

Slånvägen 4-20

Nere vid Slånvägen ligger nio enhetligt utformade villor på rad, så tätt att de ger intryck av kedjehus, men de är friliggande villor som mot söder har souterängläge i slänten. De är byggda i ett plan med källare och med garage vidbyggt på ena kortsidan. 1960-talskaraktären är mycket påtaglig även om bygglov beviljades så sent som i december 1969 och byggandet av husen kom igång först 1970. Enfamiljshusen ritades vid AB Ytong, Stockholm. Exteriört är husen mycket välbevarade: Fasaden är vit lättbetong (Durox) med röd, brun, eller grön panel i gavlar (endast något enstaka har fått panelen ommålad i en nutida kulör som bryter helheten). Husen har ursprungliga, tidstypiska entrépartier. De flacka sadeltaken täcks av mörka betongpannor. Närmast framför husen är förgårdar mot gatan med gräsmatta och låga fruktträd. Framför husgruppen finns även en långsträckt gräsbård mot gatan med en rad av lövträd. Helhetsintrycket av välbevarat 1960-tal är mycket fint. Användningen

Bussatorpet 1:66-1:74 Helhetsintrycket av välbevarat 1960-tal är mycket fint. Användningen av den lokalt tillverkade lättbetongen (Durox) bidrar till att husgruppen har ett stort kulturhistoriskt värde.

Bussatorpet 1:116 är lokalhistoriskt intressant som en f.d. slakteriladugård. Byggnaden minner om stationssamhällets tidiga bebyggelse.

av den lokalt tillverkade lättbetongen (Durox) förstärker lokalhistorisk förankring och bidrar till att husgruppen har ett stort kulturhistoriskt värde. Husgruppen bildar en sammanhållen helhetsmiljö inom det större området kring Loringavägen.

Bussatorpet 1:116 *

Fläderstigen 2

Ensam ladugård i den gräsbevuxna slänten vid Fläderstigen strax nedanför Loringavägen. Den lilla ladugården hörde till Tibergs slakteri som låg nere vid nuvarande Slånvägen, berättar en granne. Slakteriet försvann när villorna vid Fläderstigen byggdes på 1960-talet. Ladugården var slakteriladugård där djuren förvarades i väntan på slakt. Det ursprungliga utseendet från 1910-talet är välbevarat, trästommen med urblekt röd slammfärgad liggande fasspåtpanel, vilar på en sockel av kalksten. Byggnaden har små gröna kvadratiska fyrspröjsade fönster med vita foder samt två bräddörrar. Taket täcks av flacktegel. Ladugården som är av lokalhistoriskt intresse hör numera till grannvillan i väster.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

SYDÖSTRA SKULTORP:

BILLINGSDAL OCH SVÄRTAGÅRDEN

Sjövägen*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö som helt präglas av tre modernistiska villor från ca 1960-73, på rad i strandnära läge vid Sjötorpssjön. Volymer, takformer, exteriormaterial och -utformning är mycket typiskt för mer exklusiv villabebyggelse från 1960- tidigt 1970-tal. Två villor har oförändrade exteriörer. Karaktäristiska naturinspire-rade villatomter. Helhetsintrycket av de tre villorna ovanför sjön är mycket gott. I Skövde kommuns modernistiska bebyggelsehistoria är den här lilla kulturmiljön en viktig del.

Beskrivning

I Billingsdalsområdet, vid norra delen av Sjövägen, ligger tre villor från 1960- och tidigt 1970-tal, ovanför den branta sluttningen ned mot Sjötorpssjön. Enplansvillorna är samtliga utförda i en mer exklusiv modernism. jämfört med det mer folkhemsbetonade villaområdet närmare Billingsdalsskolan. Ovanligt nog går tomterna ner till sjökanten. Detta beror på att de tre villorna ersatte tre sommarstugor från ca 1920-30-talet på sjötomter som bonden på Billingsdals gård arrenderade ut till sommar-gäster. Detta enligt en sageskvinna som bott länge i området.

Husen kännetecknas av volymerna, de flacka taken och att de tre villorna utgör en tydlig, separat enhet i förhållande till villabebyggelsen längre söderut längs gatan. Detta i och med deras mycket medvetet utformade modernistiska arkitektur, som vad gäller två av dem bör vara oförändrad sedan husen byggdes (Hene 28:1 och 29:19. Den tredje villan, som har träfasad, har förändrats något på senare år, främst med avseende på exteriörens färgsättning.

Ingår också i
Detaljplan

Gällande skydd

Hene 28:1 Den äldsta av de modernistiska villorna vid sjökanten byggdes 1960 med en för den tiden karaktäristisk utformning.

Sjövägens tre modernistiska villor är placerade i rad ovanför Sjötorpssjön.

Rekommendationer

Det är mycket viktigt att villaområdets välbevarade 1960- och 70-talskaraktär kan bevaras. Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3: e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas. Den bebyggelse som uppmärksammats 2010 bör dokumenteras närmare.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Hene 28:1 *

Sjövägen 3

Modernistisk enplansvilla vid Sjötorpssjön, uppförd 1960 efter ritningar av Olofsson, Anderssons Arkitektkontor AB, Skövde. Villan har en tvådelad huskropp med vidbyggt garage och täcks av ett mycket flackt sadeltak. Huset har fasad av rött tegel med mörka fogar, vita enluftsfönster och tidstypisk entré med plåtavtäckt skärmtak, vitputsat vindfång och lackad trädörr med sidoljus. Exteriören är oförändrad sedan 1960 och huset är en mycket bra och tidig representant för en något mer exklusiv villabebyggelse från 1960-talets början.

Hene 29:1 *

Sjövägen 1

Modernistisk villa med souterräng mot sjösidan av Sjötorpssjön, uppförd 1971, med mycket flackt pulpettak och takfall neddraget över altanen. Byggherre var Lars Åsander och arkitekt till villan var Olofsson, Anderssons Arkitektkontor AB, Skövde. Huset gavs en karaktäristisk, för den tiden modern planlösning med flera sovrum, vardagsrum, matplats, gillestuga etc. Villan har vit mexistensfasad, bruna fönster, mörkbrun takfotsarg och entré med mörk trädörr och sidoljus. Det vidbyggda garaget har mörk panel, i tidstypisk kontrast mot bostadshusets vita fasad. Exteriören är mycket väl bibehållen sedan 1970-talet.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Hene 29:1 bebyggdes 1971 med denna tidstypiska modernistiska villa.

Svärtagårdsskolan och Valthornsvägen*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö av stort intresse som karaktäriseras av en liten men väl bibehållen bebyggelsemiljö från perioden tidigt 1960-tal-tidigt 1970-tal, dels omfattande tidstypiska villor varav både kataloghus och mer exklusivt modernistiska villor, dels en sammanhållen skolmiljö med välbevarad kärna från 1963. Kulturmiljön har en fint sammanhållen helhet som även återspeglar Skultorps expansiva bebyggelseutveckling under den tidsperioden.

Beskrivning

Områdets topografi karaktäriseras av att Valthornsvägen följer ett utpräglat randläge vid kanten av en terrass i den branta sluttningen. Det blev planlagt i sammanhang med övriga Svärtagårdsområdet 1963. Ca 1960-70 bygg-

des här längs Valthornsvägen och angränsande del av Fagottvägen några villor med mer prägel av folkhemsepokens kataloghus från 1960-talet; enplanshus med källare och tegelfasad under ett tegeltäckt flackt sadeltak. Några mer exklusiva, modernistiska villor från ca 1965-70 byggdes som souterrängvillor i sluttningen, med förskjutna byggnadskroppar, fasad i vit mexisten eller tegel, under platta tak.

Svärtagårdsskolan byggdes som låg- och mellanstadieskola 1964-66 och har senare kompletterats med fler byggnader och paviljonger efterhand. Det är genomgående låga längor och paviljonger som förenas via täckta passager. Anläggningen öppnar upp sig mot skolgården i väster.

Kulturmiljön har en bra helhet av tidsperioden 1960-70, dels beroende på att den ursprungliga skolbyggnaden bibehållit sin 1960-talskaraktär, dels även flertalet villor.

Kulturmiljön präglas dels av mer genuina småhusbetonade villor i rött tegel, dels av mer påkostat utformade modernistiska villor från samma tidsperiod, samliga från tidigt 1960-tal - tidigt 1970-tal.

Skultorp 1:24 är en välbevarad modernistisk villa från 1972 som ligger i souterräng i slutningen mot Klagstorpsvägen

Ingår också i
Detaljplan

Gällande skydd

Rekommendationer

Det är mycket viktigt att områdets välbevarade 1960-talsutformning kan bibehållas. Skolmiljöns ursprungliga kärna måste framhållas särskilt.

Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas.

Den bebyggelse som uppmärksammats 2010 bör dokumenteras närmare.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Skultorp 1:24 *

Fagottvägen 3

Souterrängvilla belägen i markant sluttningsläge i villaområdet intill Svärtagårdsskolan. Huset har en tydlig karaktär från tiden runt 1970, utformad i en tidstypisk modernism med två förskjutna byggnadskroppar, garage på sidan och fasad av vit mexisten under platt tak. Tomten avgränsas på ena sidan av en vit mexistensmur, ner mot Klagstorpsvägen i norr stupar tomten kraftigt. Byggherre till villan, som uppfördes 1972, var direktör Gunnar Thunberg och arkitekt var byggnadsingenjör Lars Hagebratt.

Skultorp 1:149 *

Valthornsvägen 5

Villa vid Svärtagårdsskolan i 1 1/2 plan med källare och fasad i rött tegel, vita tvåluftsfönster, ursprunglig entré med svart smidesräcke och sadeltak med tvåkupigt taktegel. Garage med uteplats.

Skultorp 1:158 *

Valthornsvägen 9

Villa vid Svärtagårdsskolan. Tvådelad modernistisk villa med vidbyggt garage. Fasad av rött tegel, vitslammat tegel och brun panel, samt perspektivfönster och en hög vitslammad skorsten i fasadlivet. Takfötssarg i ärgad kopparplåt. Tidstypisk villatomt med höga tujor.

Skultorp 1:171 är en mycket välbevarad villa i karaktäristisk modernism från ca 1960.

Skultorp 1:171 *

Valthornsvägen 13

Villa vid Svärtagårdsskolan. Enplansvilla med källare och tvådelad huskropp. Huset har fasad i tegel, ursprungliga vita tvålufts-fönster och entréparti samt flackt sadeltak med enkupigt taktegel. Exteriören från ca 1960 är mycket väl bevarad och förstärks av den tidstypiska villatomten som avgränsas med trådnätstaket och häck mot gatan.

Skultorp 1:234 Svärtagårdsskolan *

Fagottvägen 7

Svärtagårdsskolan i södra Skultorp byggdes som låg- och mellanstadieskola 1966 och har senare kompletterats med fler byggnader och paviljonger efterhand. Den äldsta anläggningen utformades med AB Götene Träindustri som arkitekt. Denna omfattade en låg- och mellanstadieskola, en förskola i egen byggnad samt en särskild byggnad för matsal och gymnastiksal. En mindre ombyggnad skedde 1981. 1993 genomfördes en om- och tillbyggnad varvid en paviljong uppfördes efter

ritningar av Byproj AB, Skövde. År 1994 ombyggdes den södra längan mellan befintlig skola och förskolan, efter ritningar av arkitekt Ingvar Blixt. Förskolan ombyggdes 2004 efter ritningar av Contekton Heineman.

Skolanläggningen består idag genomgående av låga längor och paviljonger som förenas via täckta passager och i stora drag formar en tresidig anläggning som öppnar upp sig mot skolgården i väster. Den ursprungliga anläggningen har fasad av ljus blekgul lockpanel och rött tegel samt har vita fyrdelade fönster. Yngre paviljonger har faluröd stående panel. Till anläggningen hör även en liten villa av tidig 1960-talstyp, med fasad i rött tegel och med ett flackt sadeltak. Kanske byggdes den som personalbostad till skolan? Skolmiljön präglas mycket av att den äldre anläggningen bibehållit en ursprunglig karaktär, vilken är viktigt att bibehålla.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Skultorp 1:234 Svärtagårdsskolan är i sin kärna en väl bibehållen 1960-talsanläggning.

SKULTORP BYGGNADSOBJEKT

Skultorp 6:26 är en modernistisk villa med en väl bibehållen exteriör från ca 1965-70.

Hene 6:25 *

Sjövägen 9

Modernistisk enplansvilla i Billingsdal vid Sjötorpssjön. Villan har tvådelad huskropp under flackt sadeltak. Exteriören är i stort väl bibehållen med fasad i vit mexisten, bruna fönster, brunt panelparti och ursprunglig entré. Garaget har ny dörr.

Hene 6:26 *

Sjövägen 13

Modernistisk enplansvilla i Billingsdal vid Sjötorpssjön. Villan har tvådelad huskropp under pulpettak. Exteriören är i stort väl bibehållen med bl.a. fasad i vit mexisten, brun takfotssarg och ursprunglig entré. Garaget har ny dörr.

Hene 6:27 *

Sjövägen 15

Modernistisk enplansvilla med vidbyggt garage, belägen vid Sjötorpssjön i Billingsdal. Villan som har prägel av sent 1960-tal har tredelad huskropp, fasad i gult tegel, bruna fönster och en helt ursprunglig entré, under ett flackt pulpettak. Exteriören till villa och garage är oförändrad och ett mycket fint prov på den tidens villabyggande.

Hene 6:30 F.d.Kvinnornas Semesterhem *

Sjövägen 11

Bostadshus i utkanten av Billingsdal i östra Skultorp, byggt i en tidstypisk villastil med prägel av 1910-20-tal. Det uppfördes från början som semesterhem av Kvinnornas Semesterhemsförening.

Hene 8:60 har en välbevarad småhusexteriör från ca 1945-55

ing i Skaraborg. Numera är det privatvilla. Beläget i brant slänt med lövskogsdungar och vitsippsmattor ovanför Sjötorpssjön. Huset är uppfört på en delvis hög kalkstenssockel, med en utbyggd öppen veranda med vitmålade snickerier mot sjösidan. Det har fasad av gulmålad panel, småspröjsade gröna fönster med vita fönsterluckor, samt tvåkupigt taktegel på det avvalmade sadeltaket.

Hene 8:60 *

Polstjärnevägen 4

Villa i Hene i norra Skultorp. Huset har prägel av perioden 1945-55, uppfört i ett plan med källare. Fasad av blekgul locklistpanel, vita fönster under flackt sadeltak med röda betongpannor. Ligger i slänt, tomten avgränsad av gjuten stödmur.

Hene 8:71 Gärdevik *

Skövdevägen 7

Tvåvånings flerbostadsvilla nere vid Skövdevägen i Hene, uppförd 1947 med två lägenheter. Husets trästomme är eveterad med ljust vitgul puts, enluftsfönstren har vita bågar med bruna karmar, det valmade taket täcks av tvåkupigt tegel. 1940-talskaraktären mycket väl bibehållen, endast med undantag för en moderniserad balkong.

Hene 8:72 Olofsborg *

Skövdevägen 11

Tvåvånings flerbostadsvilla nere vid Skövdevägen i Hene i norra Skultorp, uppförd 1947 med två lägenheter. Huset som enligt Sveriges Bebyggelse är uppfört av sten (troligen betong) har fasad med ljust vitgul puts, ursprungliga ljusbruna tvåluftsfönster under valmat tak. 1940-talskaraktären är överlag mycket väl bibehållen, endast med undantag för sentida mörka betongpannor.

Hene 8:87 *

Stjärnvägen 21

Villa uppe i sluttningen nära järnvägen, i Hene i norra Skultorp. Huset är från ca 1965-70 med fasad

Hene 8:72 Olofsborg från 1947 är en av Skultorps flera fina funkisbetonade villor och flerbostadsvillor från 1930- och 40-talen.

Hene 18:24 har en välbevarad exteriör från ca 1945-55.

i rött tegel under platt tak med markerad, bred takfotssarg. Ursprunglig entré. Vidbyggt garage.

Hene 8:91 *

Stjärnvägen 23

Villa uppe i slutningen nära järnvägen, i Hene i norra Skultorp. Enplans villa från ca 1965-70 med fasad i rött tegel med mörka fogar under flackt sadeltak. Entré överbyggd med bruna stolpar. Vidbyggt garage.

Hene 8:98 *

Stjärnvägen 33

Villa uppe i slutningen nära järnvägen, i Hene i norra Skultorp. 1960-talsvilla med flerdelad huskropp, fasad i rött tegel, panelad takfotssarg.

Hene 13:4 *

Castorvägen 5

Nere vid Skövdevägen, i Hene, längst i norr i samhället, ligger på rad tre enplans tegelhus med källare och garage under huset. Husen är snarlika, men inte identiskt utformade med fasad i rött tegel under flackt sadeltak, alla med prägel av tiden runt 1960. Detta är det mest välbevarade, byggt med tvådelad huskropp, har ursprungliga vita fönster och entré med smidesräcken samt tvåkupigt taktegel. Garageporten är sentida. Villaträdgården, med bl.a. barrbuskar avgränsas mot gatan av häckar.

Hene 18:23 *

Billingsdalsvägen 12

Villa på Billingsdal i östra Skultorp. Enplansvillan, med källare under, uppfördes 1956 efter typritning från Svenska Stenhus AB i Skövde. Gasbetongstommen har fasad i rött tegel och ursprunglig entré med tidstypisk dörr, omfattning av rött tegel och svart smidesräcke. Tvåluftsfönster av yngre datum. Det flacka sadeltaket täcks av mer sentida svarta betongpannor. Skorstenen är av rött tegel. Tillbyggd uteplats. Husen kan vara det äldsta i denna del av Billingsdal, de andra kom något senare, enligt uppgift från ägaren. Villatomten avgränsas mot gatan av en plattbeklädd stödmur.

Hene 18:27 byggdes från början 1956 med silitstomme vilket gör huset teknikhistoriskt intressant. Det byggdes senare om utvändigt 1967 eller 1973 till nuvarande utseende.

Hene 18:24 *

Sjövägen 2

Villa på Billingsdal i östra Skultorp. Enplansvillan, med källare under, bär sen 1950-talsprägel med burspråk på gavel och "glasat hörn", entré i glas och trä samt sadeltak med tvåkupigt tegel. Fasad i ljusgrön locklistpanel, ursprungliga vita fönster, vita lister. Garage med ursprunglig slagport. Hörntomten är en tidstypisk villatomt med stenparti och stödmur av sten i slänten mot gatan. Det bidrar mycket till den fina helhet av 1950-tal som vilar över den välbevarade villan.

Hene 18:26 *

Billingsdalsvägen 18

Villa med 1950-talsprägel på Billingsdal i östra Skultorp. Enplansvillan med källare under har fasad av grå slät puts, vita fönster, tidstypisk entré med smidesräcken och flackt sadeltak med tvåkupigt tegel. Garaget har ursprungliga slagportar i behåll. En tillbyggnad mot baksidan bär 1960-talsprägel med vit stående panel och platt tak med mörk takfotssarg.

Hene 18:27 *

Egnahemsvägen 3

Villa på Billingsdal i östra Skultorp. Enplansvillan som hade Bengt Hedlund som byggherre erhöll bygglov 1956 och uppfördes med murstomme av silit. Arkitekt var Sigurd Persson från skövdeföretaget F.A. Neuendorf&Son Arkitektfirma, men även en byggnadsritning från AB Silit användes. Silit som var ett slags lättbetong användes på så sätt att huset byggdes kring en murad silitpelare. Det hade ursprungligen en annan exteriör utformning, men förändrades i samband med ombyggnader 1967 och 1973 till nuvarande fasadutformning i vit mexisten. Garaget är utbyggt i vinkel. Villatomten har stödmur i kalksten mot gatan. Villan är av ett betydande lokal- och teknikhistoriskt intresse eftersom den byggdes av lokalproducerad silit från Silitfabriken i Skultorp (nedlagd 1958).

Hene 18:38 *

Egnahemsvägen 5

Villa på Billingsdal i östra Skultorp. Enplansvilla med källare under, fasad av vit locklistpanel samt

Hene 18:38 från ca 1960 har en något äldre karaktär.

brun karosseripanel i gavlar, tvåluftsfönster med vita bågar i bruna karmar, sadeltak med tvåkupigt tegel, neddraget över entrén. Exteriören från ca 1960 är väl bibehållen. Tidstypisk trädgårdstomt med smidesstaket mot gatan.

Hene 18:55 *

Gärdhemsgratan 6

Villa på Billingsdal i östra Skultorp. Enplansvilla med garage på sidan från ca 1960. Huset har fasad i rött tegel, ursprunglig entré med dörr i lackat trä och etsat glas, vita fönster och skorsten i rött tegel. Karaktäristisk är det kontrasterande garaget i ljus puts, samt fasadparti av brun panel. Det har ursprungliga slagportar i grön karosseripanel. Villatomten avgränsas mot gatan av ett tidstypiskt svart smidesstaket.

Hene 18:58 *

Stallbacksvägen 6

Villa på Billingsdal i östra Skultorp. Enplansvillan med garage på sidan har 1950-talsprägel. Huset har fasad i vitgrå puts, tvåluftsfönster med vita bågar i mörka karmar, grönputsad lägre utbyggnad och skorsten i rött tegel. Entré med röd tegelomfattning och nyare dörr. Garaget är oförändrat exteriört och har slagportar i brunt Liten villatomt.

Hene 18:59 *

Stallbacksvägen 8

Villa på Billingsdal i östra Skultorp. Enplansvillan med garage på sidan har 1950-talsprägel. Exteriören är väl bibehållen med gul putsfasad, röda enluftsfönster, ursprunglig entré med röd tegelomfattning och en glasad, lackad trädörr. Sadeltaket

Hene 18:59 har en karaktäristisk 1950-talskaraktär.

Hene 8:72 är en av Skultorps många villor med en fin sen 1950-talsprägel.

är omtäckt med betongpannor, skorstenen inplådad. I likhet med grannhuset 18:58 har huset en lägre sidoutbyggnad med garage. Tidstypisk villatomt med fint smidesstaket mot gatan.

Hene 18:61 *

Gärdhemsgratan 2

Villa på Billingsdal i östra Skultorp. Enplansvilla med vidbyggt garage med sen 1950-talsprägel: Fasad i ljus slätputs och rött tegel, tvåluftsfönster och flackt sadeltak med tvåkupigt tegel. Entrén är något förändrad, i övrigt är 1950-talsexteriören välbevarad. Garaget är oförändrat exteriört. Till helhetsintrycket bidrar även den tidstypiska villatomten.

Hene 24:1 *

Orionvägen 7

Upp i sluttningen nära järnvägen, i Hene i norra Skultorp, ligger denna mer exklusivt utformade enplansvilla. Huset, som sannolikt uppförts ca 1965-70, är byggt i vinkel med förskjutna huskroppar under platt tak. Fasad i rödbrunt tegel, putsat garage.

Hene 25:1 *

Skövdevägen 23A-B

Enplans industribyggnad från ca 1950-60 vid Skövdevägen i Hene i norra delen av Skultorp. Byggnaden som inrymt Skultorps Sand&Grus har fasad i blekrött tegel, ursprungliga en- och treluftsfönster, ingång med karosseripanelad dörr under pulpettak. Intill ligger en tidstypisk tidig 1960-talsvilla i rött tegel, byggd i ett plan med tvådelad huskropp, vita fönster, skorsten i rött tegel. Villan

Hene 25:1 från ca 1950-60-tal har inrymt AB Sand&Grus.

som erhöill bygglov 1961 ritades troligen av byggnadsingenjör Gunnar Johansson, Skultorp. Gunnar Johansson var även byggherre. En häck avgränsar mot gatan. Detta bör ha varit någon form av personalbostad. Anläggningen ligger precis ovanför ett stort täktområde i slutningen, numera soptipp.

Kanikerukan 1:13 *

Svanvägen 7

I kanten av Kanikerukan i södra Skultorp ligger denna 1950-talsvilla med källare under. Exteriören är välbevarad med fasad i gult tegel, både fönstren med vita fönsterbågar i mörka karmar, och entrén med smidesräcken är ursprungliga, det flacka sadeltaket täckt med tvåkupigt tegel. Mot gatan stödmur och en tidstypisk smidesgrind.

Kanikerukan 1:39 *

Rödhakevägen 3

På Kanikerukan i södra Skultorp ligger en enplansvilla med en något äldre karaktär jämfört med övrig omgivande 1960-talsbebyggelse. Huset har källare under, gråmålad sockel, gul locklistpanel, vita tvåluftsfönster och flackt sadeltak med tvåkupigt tegel. Altan med sinuskorrugerad plåtfront. Husets exteriör är välbevarad. Garage med fjällpanel med 1960-talsprägel.

Kanikerukan 1:52 *

Morkullevägen 10

På villaområdet Kanikerukan i söder ligger ett bostadshus och ett mindre bostadshus som bör vara en rest av äldre agrar bebyggelse i området. Husen har karaktär av sent 1800-tal-ca 1910 och har båda fasad av ljust gul locklistpanel samt röda spröjsade fönster. De har tvåkupigt taktegel och röda profilerade tegelskorstenar. Det större huset ligger i slänt och har en delvis hög stenföt av kalk-

Kanikerukan 1:52 omfattar ett bostadshus med en mindre bostadsflygel med karaktär av sent 1800-tal. De är en återstod av en tidigare bondgård på platsen.

sten. Huset har verandan påbyggd med en yngre balkong. Husen inramas av trädgårdstomt och höga lövträd.

Kanikerukan 1:108-109 *

Rödhakevägen 26-28

Friliggande villa som ligger i grupp med tätliggande villor som för tankarna till grupper av kedjehus. Detta är det mest ursprungliga av grannskapets likadana villor som förändrats betydligt mer än detta. Det har fasad i rött tegel, vita fönster, ursprunglig entré som är gavelplicerad och sadeltak med mörka betongpannor. Öppen gles villatomt med lövträd och buskage.

Regumatorp 1:20 *

Loringavägen 34

Bostadshus som troligen är från 1910-20-talet, beläget vid bostadsområdet Kanikerukan. Det har fasad av ljus spritputs, ljusbruna spröjsade fönster, en frontespis på var långsida och brutet takfall. Yngre uteplats tillbyggd.

Regumatorp 2:13 *

Skövdevägen 49

Utmed södra infarten från Falköpingshället ligger ett stråk av bebyggelse som ändå hänger ihop med tätorten som en slags gles förstadsbebyggelse. Här ligger blandat villor, småindustri och agrar bebyggelse. Ett f.d. småbruk eller torpställe har ett litet timrat bostadshus av enkelstugutyp. Huset har faluröd locklistpanel, flertalet fönster spröjsade och vid ingången en grön pardörr. Det har genomgått mindre förändringar under 1900-talet men har i stort en karaktär av sent 1800-tal i behåll. I slutningen ligger en faluröd ladugård på gjuten sockel troligen från ca 1930-talet.

Regumatorp 2:13 omfattar ett f.d. småbruk eller torpställe som ligger längs infarten från Falköpingshället.

Sjötorp 3:1 m.fl. Sjötorps gård på östsidan av Sjötorpssjön har anor från ett nybygge på kronomark på 1500-talet. Gårdsmiljön omfattar idag främst byggnader från 1800-talets senare del och 1900-talet.

Regumatorp 2:19 *

Ringduvevägen 47

Modernistisk villa vid Kanikerukans villaområde. Villan har platt tak, fasad av brun stående panel samt ett vidbyggt garage. Huset har en väl bibehållen 1960-talsutformning.

Regumatorp 3:21 *

Skövdevägen 43

I samma bebyggelsestråk längs södra infarten, se ovan, ligger denna exteriört välbevarade stora 11/2plans villa, kanske från tidigt 1950-tal. Huset omges av en trädgårdstomt med löv- och barrträd. Det har fasad av vitgrå slät puts, öppen veranda på stolpar framför entrén, markerat burspråk och vita fyrdelade fönster. Det ganska branta sadeltaket täcks av enkupigt tegel. På sidan ett vidbyggt garage.

Regumatorp 7:1 *

Skövdevägen 42-48

I samma bebyggelsestråk längs södra infarten, se ovan, ligger ett snickeri med byggnader från perioden ca 1920-tal-70-tal. Det inrymmer lokaler för Snickeri och Trävaror. Huvudbyggnaden har en välbevarad exteriör med faluröd locklistpanel, vita småspröjsade fönster under sadeltak med tvåkupigt tegel. Från ca 1960-talet är en vid ena kortsidan tillbyggd del i två våningar med platt tak. Tillbyggnaden är välbevarad exteriört. Den har en skylt med Byggarvaror, fasad av brun fjäll-

Skultorp 1:8 Säterkullen från 1916 har en väl bibehållen nationalromantisk villastil. Säterkullen är idag en av Skultorps mest karaktäristiska äldre byggnader.

panel, glasat parti, perspektivfönster och stor lastport med karosseripanel. Vidare finns ett falurött garage med småspröjsade fönster, samt en faluröd garage/förrådsbyggnad som har ett skadat tak. Till anläggningen hör ett ombyggt bostadshus. Ur kulturhistorisk synpunkt är anläggningen en intressant helhet och ett gott exempel på tätortsnära småindustri.

Sjötorp 3:1, 3:5, 3:6, 3:7, 3:9 Sjötorp

Sjötorps gård

Sjötorps gård, som ligger i ett exponerat läge på sjöns östra sida, var på 1500-talet ett kronatorp vid namn Sjön, gården var alltså ett nybygge på kronans mark. Gården utvecklades senare till en större egendom. Från gården leder en alléväg till Norra Kyrketorps gamla, medeltida kyrka. Gårdsanläggningen omfattar dels en stor park med ädellövträd, näckrosdamm, lusthus m.m., dels ett större byggnadsbestånd, som i senare tid delvis delats upp på fler fastigheter.

Den timrade huvudbyggnaden kan möjligen ha uppförts kring 1800-talets mitt men har senare renoverats och förändrats. Nuvarande utformning i italiensk villastil, sammanbyggd med en större flygel, med fasad i vit sprit- och slätputs, härrör från en ombyggnad ca 1920. Interiört finns inredningar från 1900-talets början. Ett f.d. stall står nära huvudbyggnaden och vid sjön ett välbevarat badhus i tidstypisk panelarkitektur. Från 1870-talet är merparten av byggnadsbeståndet, t.ex. de många f.d. personalbostäderna såsom t.ex. Tripolis, Marocko och Boaledet. En del av dem hör numera till annan fastighet än huvudbyggnaden. Gårdsmiljön med huvudbyggnad-badhus-f.d. stall m.fl. med angränsande park är viktig att uppmärksamma.

Skultorp 1:18 Säterkullen

Loringavägen 7

Säterkullen ligger vid Loringavägen i tätortens sydvästra del. Villan byggdes 1916 och exteriören präglas av en tidstypisk nationalromantisk utformning, bl.a. med fasad av faluröd förvandringspanel och tegeltäckt, delvis valmat, brutet tak. Huset har genomgått mindre förändringar, men karaktären

Skultorp 1:32 Badhuset vid sjön bör vara från ca 1920-30-tal av utformningen att döma.

av 1910-tal är bibehållen. Till den tidstypiska villakaraktären bidrar även läget på en stor trädgårdstomt med stödmur mot gatan. Säterkullen med sin välbevarade utformning är av stor betydelse för Skultorp ur byggnadshistorisk synpunkt

Skultorp 1:22 Svärtagården*

Svanvägen 1

Denna del av Svanvägen, i södra Skultorp, är enligt uppgift från en Skultorpsbo en del av en gammal vägsträckning mot Sjötorpssjön. Bostadshuset är den f.d. manbyggnaden på Svärtagården uppfört 1915-16. Det har senare genomgått flera förändringar, bl.a. med eternitfasad och tillbyggnader. Det som tilldrar sig främsta intresset är gårdens f.d. ekonomibyggnader. Här finns en vinkelbyggd ladugårdslänga med krysstagade dörrar, spröjsade fönster, bl.a. spetsbågigt gavelfönster och tvåkupigt taktegel. Ladugården har längre fram på 1900-talet inrymt bildhuggarverkstad för bildhuggaren Sven Josefsson. En liten faluröd bod har vita foder och pulpettak. Vägslingan ner över slänten ringlar mellan höga lövträd. Svärtagården uppmärksammas dels för att den är en av ganska få kvarvarande exempel på bondgårdsbebyggelse som funnits i området, dels för att helhetsintrycket av ekonomibyggnaderna och vägslingan är gott. Som enskilda byggnader uppmärksammas endast ekonomibyggnaderna.

Skultorp 1:32*

Sjövägen

Vid Sjötorpssjön, nära badplatsen, finns ett litet badhus som nog kan förknippas med 1920-30-talets framväxande utveckling av fritid/rekreation. Byggnaden som är renoverad har fasad av rödmålad liggande fasspântpanel, vita foder och gavelplacerad ingång med en ursprunglig, vitmålad, skivbeklädd dörr.

Skultorp 1:53*

Vibogatan 7

Eventuellt är detta en verkstad och/eller stall från tiden kring 1900 som fått en annan funktion i sen tid. Huset har en vit, spritputsad fasad, ursprungliga bruna spröjsade fönster. Karosseripanelad

Skultorp 1:53 Troligen en f.d. verkstad och/eller stall från ca 1900, en av mycket få äldre verksamhetsbyggnader som finns kvar i dagens centrala Skultorp.

slagport samt fyra ursprungliga bruna dörrar. Taket täcks numera av korrugerad plåt, skorsten i rött tegel. trädgårdstomt med fruktträd.

Skultorp 1:57*

Vibogatan 6

Litet bostadshus från 1928. 1953 användes det som personalbostad till Carlanders Väveri, enligt Sveriges Bebyggelse. Det är något förändrat på senare år men helheten av tidigt 1900-tal är fortfarande påtaglig. Det ligger indraget på tomten och har stommen beklädd med faluröd locklistpanel, samt vita spröjsade fönster och sadeltak med cementpannor. Senare tillbyggd farstu med nyare dörr. Välbevarad uthuslänga från samma tid med faluröd panel samt en lite yngre faluröd bod. En häck avgränsar tomten mot gatan. Detta är trots några förändringar ett av de bästa exemplen på den lite blandade småskaliga egnahems- och villabebyggelse från perioden 1910-40 som kännetecknar kvarteren kring Vibogatan/Klagstorpsvägen, men som i övrigt blivit ganska mycket ombyggd i sen tid.

Skultorp 1:63*

Pilvägen 10

Denna tidstypiska lilla centrumbyggnad från 1965 återspeglar 1960-talets samhällsutveckling då ambitionen var att anlägga ett nytt, modernt centrum i det snabbväxande Skultorp. Byggnaden, som är planerad som ett kombinerat flerbostadshus och affärsbyggnad, har en tvådelad huskropp **Skultorp 1:57** från 1928 har varit väveribostad.

Skulptorp 1:81 troligen från ca 1965.

och är uppförd i två våningar. Byggherre var trädgårdsmästare Carl Gustavsson. Huset ritades med tre etagelägenheter samt en butik med kylrum, avsedd som blomsteraffär. 1977 tillbyggdes byggnaden mot baksidan med kontorsrum, uteplats och en butikslokal. Framsidan erhöjld en baldakin.

Fasaden är i rött tegel, de vita fönstren med pivothängning är ursprungliga, bottenvåningens skyltfönster är ursprungliga. Sadeltaket täcks av bruna betongpannor. Dörrar är nya, en arkad av vita järnstolpar mot gatan är sekundära liksom en utbyggnad mot gården. Helhetsintrycket av en centrumbyggnad från 1960-talet är dock fortfarande påtagligt. Den kuperade tomten nås via en liten trappa.

Skulptorp 1:81 *

Pilvägen 11

Enplansvilla i rött tegel, med murad skärmvägg och flackt sadeltak med mörka betongpannor (original). Ursprungliga vita fönster och entré med lackad trädörr. Vidbyggt garage med vit mexistensfasad och ursprungliga slagportar. Villan med garaget är ett välbevarat och mycket gott exempel på en hustyp som inte var ovanlig vid 1960-talets mitt.

Skulptorp 1:87 *

Pilvägen 14

Villa med prägel av tiden 1955-60, i en våning med källare och vind. Huset har fasad i gult tegel, vita fönster, ursprunglig entré med lackad trädörr, skärmtak och smidesräcken. Ursprunglig takkupa, sentida balkong och uteplats på kortsidan, taket är omtäckt med röda betongpannor. Garage i källaren med ursprungliga slagportar. Villatomten avgränsas mot gatan av stolpar i gult tegel och trådnätstängsel, in mot garaget även en rad av gjutna stolpar. En fin helhet av 1950-tal vilar över villan och den omgivande tomten.

Skulptorp 1:124 Granhaga är ett väl bibehållet bostadshus i funkisstil från ca 1940-talet.

Skulptorp 1:112 Skogsborg

Tallvägen 15

Hörntomt vid Klagstorpsvägen/Tallvägen med tvåfamiljvilla från 1941 i funkisstil. Exteriören är i stort väl bibehållen. Tvåvåningshuset har gul slätputsfasad, ursprungliga vita tvåluftsfönster. Entréparti med skärmtak avtäckt med röd plåt, omfattning i rött tegel och en av två dörrar ursprungliga. Det avvalmade taket är omtäckt med mörka betongpannor. Uthus från samma tid som bostadshuset med vitgul locklistpanel och tvåkuppigt taktegel.

Skulptorp 1:124 Granhaga *

Klagstorpsvägen 22

Bostadshus byggt med två lägenheter ca 1940-45 med exteriör i en enkel funkisstil som, frånsett den nya entrédörren, ger ett ursprungligt intryck. Huset har gul putsfasad, ursprungliga tvåluftsfönster och ett genomgående trapphusfönster samt taktäckning med tvåkuppigt tegel. Huset som omges av en öppen tomt med gräsmatta och buskage ligger invid en lövskogsbacke i slutningen.

Skulptorp 1:126 *

Klagstorpsvägen 26

Bygglov utfärdades i januari 1967 för detta flerbostadshus med tre våningar och källare, framför allt inrymmande tre- och fyrrumslägenheter. Frånsett ny typ av entrédörr och några mindre förändringar är helhetsintrycket av 1960-tal väl bibehållet. Byggherre var skövdebyggmästaren Edgar Johansson. Arkitekt var Berth Eriksson som arbetade vid den firma som drevs av byggnadsingenjören Sven Aspemyr, Katrineholm. Huset har en tidstypiskt utformad fasad i rött tegel och ljusgul puts, med orange fasadfält under de vita originalfönstren. Entréer med gröna klinkers. Pulpettak har takfotssarg i vit plåt. Framför huset löper en tidstypisk gräsbård med rad av lövträd mot gatan.

Skulptorp 1:127 är ett f.d. hönseri och är värdefullt eftersom det idag finns så lite kvar av äldre nyttobyggnader i centrala Skulptorp.

Skulptorp 1:139 bär prägel av ca 1910-20-tal.

Skulptorp 1:127*

Klagstorpsvägen 23

Liten envåningsbyggnad under pulpettak, som har inrymt ett hönseri, troligen byggd ca 1915-35. Skulptorp har inte många kvar av den här typen av nyttobyggnader som var vanlig i det tidiga 1900-talets stationssamhällen, därför är det extra viktigt att ta väl vara på det lilla fåtal som ännu finns kvar. Längan har sockel av tuktad kalksten, rödmålad stående panel, vita foder och svarta slagportar. Byggnaden är renoverad på senare år efter att ha blivit brandskadad. Den står ensam inne i tomtgräns och bör ha fungerat som ett litet gårdshus.

Skulptorp 1:131*

Klagstorpsvägen 20

Litet tvåfamiljshus byggt 1956 med Valdemar Johansson som byggherre och som arkitekt Sigurd Persson vid F.A. Neuendorf&Son Arkitektfirma, Skövde. Huset har fasad i gult tegel med en markant profilerad taklist och ett åttakantigt trapphusfönster. Ursprungliga tvåluftsfönster frånsett yngre pivotfönster mot gatan, gröna fönsterluckor. Entrén har senare förändrats något, bl.a. har ett skärmtak på vita pelare tillkommit. Sadeltaget är omtäckt med betongpannor. Tomt med höga thujor, mot gatan avgränsad med kedjor och granitpollare.

Skulptorp 1:184 bär en tydlig prägel av 1950-tal.

Skulptorp 1:139*

Mandolinvägen 4

I en björkbacke ovanför en bäckravin i utkanten av sydöstra Skulptorp ligger detta lilla bostadshus som kan ha hört samman med Svärtagården. Huset har prägel av 1910-20-tal med fasad av rödmålad lig-gande fasspåtpanel samt spröjsade fönster med fönsterluckor i grågrönt och ett brutet takfall som täcks av grön pannplåt.

Skulptorp 1:176-1:179*

Trumpetvägen 5, 7, 9, 11

På rad längs Trumpetvägen, inte långt från Svärta-gårdsskolan, ligger fyra souterrängvillor i rad. Huset som är enhetligt utformade har samtliga välbevarade exteriörer från 1960-talets början. De har en tidstypisk snedställd placering i förhållande till gatan. Huset omges av tidstypiska små villatomter. Byggherre var AB Svenska Trähus, Stockholm, som själva stod för byggnadsritningarna. Huset som uppfördes 1960-61 har gråmålad gjuten sockel, fasad i rött tegel, brun balkong på vita kolonner (stålrör) över entrén, vita tvåluftsfönster och fina tidstypiskt utformade entréer med etsat glas och lackat trä. Sadel-taken täcks av tvåkupigt tegel, i något fall omtäckt med röda betongpannor. Garaget är inbyggt i botten-våningen, samtliga bevarar ursprungliga slagportar med vitmålad panel. De fyra husen har sin största betydelse tillsammans, betraktade som en helhet.

Skulptorp 1:176-1:179 omfattar fyra välbevarade souterrängvillor från 1960-1961 i rad längs Trumpetvägen.

Skultorp 1:201 Hans-Erland Heineman ritade 1965 denna villa som sin privatbostad. Villan med sin karaktäristiska exteriör är idag en av de mest arkitektoniskt intressanta modernistiska villorna i Skaraborg.

Skultorp 1:184*

Svanvägen 2

I kanten av Kanikerukan i södra Skultorp ligger denna 1950-talsvilla med källare under. Exteriören är välbevarad med fasad och skorsten i gult tegel, både de vita fönstren och entrén är ursprungliga, det flacka sadeltaket täckt med tvåkupigt tegel. Hörntomten har stödmur mot gatan.

Skultorp 1:195*

Basvägen 19

I Svärtagårdsområdet, i kanten av en lövskogsbäck mot en bäckravin, finns denna modernistiska tvåvåningsvilla från sent 1960-tal. Huset har fasad i puts och brun panel, tidstypisk lång balkong samt yngre taktäckning av svart glaserat tegel. Villatomt med stenparti och stödmur av kalksten.

Skultorp 1:196*

Loringavägen 11

Villa vid Loringavägen, uppförd 1964-65, med en utpräglad modernistisk utformning. Byggherre var Ranstadsverken, det vill säga AB Atomenergi. För byggnadsritningar svarade AB Svenska Stenhus, Skövde. Huset som har tvådelad byggnadskropp med garage i del av bottenvåningen täcks av pulpettak. Fasad i rött tegel med inslag av putsade partier, röd tegelskorsten i fasadlivet, vita fönster. Utkragande övervåning med hellång balkong med räcken med bräder. Utbyggd altan på kalksten. Garaget har fina ursprungliga slagportar med karosseripanel.

En stor tidstypisk öppen villatomt med inslag av lövträd och buskage, samt en stödmur av kalksten mot gatan, förstärker det goda helhetsintrycket av modernistisk 1960-talsvilla.

Skultorp 1:197*

Solvägen 10

Villa från 1960-talet, nära Billingsro, med en utpräglad modernistisk utformning. Enplanshuset som har tvådelad byggnadskropp, med fasad i vit

mexisten och vita originalfönster, täcks av ett pulpettak med brun takfotssarg. Ursprungligt entréparti i behåll, inramat av brun panel. Tidstypisk villatomt med gång av kalkstensplattor och en låg stödmur i kalksten mot gatan.

Skultorp 1:198*

Klagstorpsvägen 15

Villa med en i stort välbevarad exteriör som för tankarna till perioden 1915-30. Huset har fasad av vit spritputs och vitmålade spröjsade fönster och glasad veranda påbyggd med en yngre balkong. Fasadparti med fjällpanel från 1960-talet, blåmålat. Det brutna takfallet täcks idag av röda betongpannor. Omges av gräsmatta, grusplan och lövhäck mot gatan. Detta är trots några förändringar ett av de bästa exemplen på den lite blandade småskaliga egnahems- och villabebyggelse från perioden 1910-40 som kännetecknar kvarteren kring Klagstorpsvägen och Vibogatan, men som i övrigt blivit ganska mycket ombyggd i sen tid.

Skultorp 1:201*

Basvägen 21

I Svärtagårdsområdet, på en naturtomt i kanten av en lövskogsbäck med vitsippsmattor mot en bäckravin, finns denna mer exklusiva 1960-talsvilla med drag av en betydligt mer avancerad modernism än de flesta andra villor i Skövde kommun. Villans upphovsman var arkitekten Hans-Erland Heineman som ritade den 1965 som privatbostad till sig själv. Den består av flera sammanfogade huskroppar, som även förenas av mursträckningar. Planlösningen utformades karaktäristiskt med fem sovrum, bibliotek, arbetsrum, matplats, hobbyrum, garage etc. Huset har regelstomme med fasad i slammat tegel (halvstens-) samt en- och tvåluftsfönster jämte fönsterrader som glasade partier. Det täcks av pulpettak med både papp och enkupigt tegel. Garaget ombyggdes till ateljé i samband med att en carport uppfördes 1986. Mindre tillbyggnad av garage utfördes 2005. Villan är av stort intresse som ett av de främsta exemplen på 1960-talsmodernistiska villor i Skaraborg.

Skultorp 2:9 Sveaborg är ett av stationssamhället Skultorps äldsta hus och är av mycket stort kulturhistoriskt värde.

Skultorp 2:9 Sveaborg

Skövdevägen 34

Sveaborg vid Skövdevägen byggdes 1910 och består av två parallellställda, sammanbyggda huskroppar, ett resultat av en tillbyggnad 1924. Huset har hela tiden inrymt bostad på övervåningen och affärslokaler i bottenvåningen; t.ex. charkuteri- och speceriaffär, café, bageri, klädesaffär m.m. Sveaborg har en välbevarad exteriör sedan 1920-talet, 1948 insattes befintliga skyltfönster i gatufasaden, vilket också är av intresse. Huset har fasad av omväxlande liggande och stående fasspånpanel, numera med en tidstypisk färgsättning i blekgult med fönstersnickerier i engelskt rött, takfallen är tegeltäckta. Huset omges fortfarande av en liten fruktträdgård.

Sveaborg är ett av Skultorps äldsta hus idag, ett av de få typiska bostads- och affärshus som finns kvar från stationssamhället i början av 1900-talet. Huset låg dessutom granne med den på 1980-talet nedrivna järnvägsstationen. Sveaborg är i egenkap av en tidstypisk stationsamhällesbyggnad av ett mycket stort kulturhistoriskt värde. För Skultorps lokalhistoria är Sveaborg idag i hög grad en märkesbyggnad, ett av de mest betydelsefulla byggnadsobjekten ur kulturhistorisk synpunkt

Skultorp 2:34 Filadelfia

Banvägen 15

Frikyrkobyggnad i två våningar byggd i vinkel mot envånings bostadsdel. Byggnaden uppfördes 1934-36 och inrymde 1953 två samlingslokaler (en för 250 och en för 60 personer) och en bostadslägenhet om ett rum och kök. Ursprungligen hade byggnaden en putsfasad men fick fasad av rundhuggen vit mexisten på 1960-70-talet samt ytterdörr med sidoljus. På gavelfasaden sitter ett kors. I övrigt är exteriören ursprunglig med tvåkupigt taktegel på sadeltaket, ljus gröna fönster. Gult tegel som omfattning till entré.

Skultorp 2:36

Svaréns väg 3

Bostadshus med tillbyggd f.d. kiosk/gatukök, beläget vid Skövdevägen i centrala Skultorp. Huset har funkisprägel från ca 1940-tal med tvåkupigt taktegel, fasad i gult tegel, enlufts pivotfönster med vita fönsterbågar i röda karmar, balkonger i sinuskorrugerad plåt och svart smide. Kioskbyggnad med ljusgul locklistpanel och bruna snickerier. Exteriören är välbevarad. Fristående garage från samma tid som bostadshuset med ljusgul spritputs och ursprungliga bruna fönster och dörrar med brun panel. Liten trädgård med tidstypiskt smidesstaket mot gatan. Skultorp 2:36 är av stort kulturhistoriskt intresse som ett mycket gott exempel på centrumbyggnad från 1930-1940-talet i en mindre tätort. (Bild se nästa sida).

Skultorp 4:27

Byvägen 1

Villa i 11/2 plan med källare som har en betydligt mer avancerad villastil än kataloghusen från samma tid, 1950-tal. Byggnaden har en tvådelad huskropp med en bakre utbyggnad och ligger i en brant sluttning. Huset har en tidig 1950-talskaraktär som i mångt och mycket är ursprunglig. Fasa-

Skultorp 4:27 är en ståtligt utformad 1950-talsvilla med ett nyligen omlagt tak.

Skulptorp 2:36 är av stort kulturhistoriskt intresse som ett gott exempel på en välbevarad centrumbyggnad från 1930-1940-talet i en mindre tätort

den är i gult tegel, perspektivfönstren grönmålade, entrépartiet tidstypiskt utformat. Huset har en stor 1960-talstillbyggnad, in mot trädgården, i trä med platt tak och panelad takfotssarg. Sadeltaket är nyligen omtäckt med röda betongpannor istället för det ursprungliga takteget. Huset inramas av en stor tomt med bl.a. höga lövträd och planteringar.

Skulptorp 4:35 *

Linvägen 18

Ovanför järnvägen i väster ligger denna tidstypiska enplansvilla med garage på sidan, ett av 1960-talets fina exempel på gediget utförda kataloghus. Exteriören är mycket välbevarad med fasad i brunt tegel, fin entré med trädörr och smidesräcken samt garage i vit mexisten .

Skulptorp 4:61 *

Linvägen 28

Ovanför järnvägen i väster ligger denna modernistiska enplansvilla med vidbyggt garage på sidan. Fasaden är vitputsad men har även partier med blå fjällpanel.

Skulptorp 4:64 *

Linvägen 25

Ovanför järnvägen i väster ligger denna modernistiskt utformade 1960-talsvilla med L-formad plan, hopbyggt med garaget. Villan har fasad med vit mexisten och en tidstypisk entré med mörk trädörr. Platt tak med panelad takfotssarg målad i blått.

Skulptorp 4:66 *

Linvägen 23

Ovanför järnvägen i väster ligger denna enplansvilla med gulputsad fasad och vidbyggt garage.

Skulptorp 4:74 *

Linvägen 29

Ovanför järnvägen i väster ligger denna enplansvilla med källare under. Fasad i rött tegel samt ljusa putspartier. Välbevarat entréparti. Det flacka sadeltaket täcks av mörka betongpannor.

Skulptorp 4:80, 4:81, 4:82 *

Gullvivevägen 7,9,11

Tre villor ligger på rad och har alla en väl bibehållen karaktär av 1960-talets mitt. De är de mest välbevarade exemplen av flera likadant utformade villor i övre delen av villaområdet väster om järnvägen. Mest ursprunglig är Skulptorp 4:81 som har kvar originaldörren och troligen har en helt oförändrad exteriör. Det är enplansvillor med källare under, gavelplacerad ingång, fasad i vit fjällpanel samt på kortsidor rött tegel, fränsett brun locklistpanel i gavelrösten. Vita tvåluftsfönster med grå foder. Garage i vit fjällpanel, i något fall finns ett likadant förråd vidbyggt garaget.

Skulptorp 4:88 *

Linvägen 22

Enplansvilla från 1960-talets första del med relativt lite förändrad exteriör. Fasad med gråmålad sockel, gul stående panel på långsidorna, på gavelfasader rött tegel, samt vita perspektiv- och enluftsfönster, entré med teakdörr och smidesräcken. Taket med rödbruna betongpannor.

Skulptorp 4:64 är ett fint exempel på en modernistiskt utformad 1960-talsvilla.

Skultorp 4:97 Välbevarad modernistisk villa från ca 1963-65. Villan ligger intill den stora fädreven från Skultorps gamla byplats.

Skultorp 4:94 *

Mandelblomsvägen 12

Välbevarad 1960-talsvilla, belägen i övre delen av villaområdet väster om järnvägen. Området planades 1963 och villan byggdes troligen några år senare. Huset har mörkgrå gjuten sockel, fasad i rött tegel, fränsett vit mexisten i entrén och garaget, samt vit locklistpanel i gavelrösten. Fint exempel på ett bevarat entréparti från 1960-talet med överbyggd, indragen entré i vinkeln med teakdörr med sidoljus med betongglas. Garaget har ursprungliga slagportar med karosseripanel..

Skultorp 4:97 *

Gullvivevägen 19

Området vid Gullvivevägen erhöll en byggnadsplan 1963, i likhet med en stor del av det övriga villaområdet väster om järnvägen. Tvåvåningsvillan har en tidstypisk utformning som är välbevarad. På framsidan kragar övervåningen lätt ut över bottenvåningen. Fasad i svart stående panel och vit puts. Huset har en bakre utbyggnad i brunt tegel. Den lilla villatomten ligger intill den välbevarade fädreven från Skultorps gamla byplats och väster om villan tar det lövskogspräglad, lundartade kulturlandskapet vid på Billingslutningen.

Skultorp 4:101 Ovanför järnvägen i väster ligger denna modernistiskt utformade enplansvilla med sen 1960-talsprägel.

Skultorp 16:10 Bergshamra Villastilen från 1950-talets början är väl bibehållen.

Skultorp 4:101 *

Linvägen 12

Ovanför järnvägen i väster ligger denna modernistiskt utformade enplansvilla med sen 1960-talsprägel med tvådelad huskropp och vidbyggt garage. Fasad i vitmålat tegel, gröna fönster, taksarg i vit liggande panel. Det flacka taket är papptäckt.

Skultorp 4:106 *

Linvägen 8

Ovanför järnvägen i väster ligger denna modernistiskt utformade enplansvilla med två-tredelad huskropp och vidbyggt garage. Fasad, dels i vit mexisten, dels i vit liggande panel.

Skultorp 6:10 Bergshamra *

Sjogerstadsvägen 2

Villa i 11/2 plan byggd 1951 med källare och garage under huset i en brant sluttning ovanför järnvägens västra sida. Husets tidstypiska exteriör är i mångt och mycket väl bibehållen. Den gråmålade gjutna sockeln är delvis hög, fasaden är vitputsad, två- och treluftsfönstren och den ursprungliga, karosseripanelade ytterdörren är målade i ljus blågrått. Ursprunglig takkupa på framsidan, altan mot baksidan, sekundär uteplats. Sadeltaket täcks av tvåkupigt tegel. Huset inramas av en stor tomt med trädgård med bl.a. höga träd och planteringar.

Skultorp 9:1 *Villa Ramona* *

Jon Måns väg 1

Liten villa från 1941, byggd med tre rum och kök, invid Skövdevägen nära kyrkan. Huset har bandplåttäckt tälttak, trästomme reveterad med vit puts, samt blekgröna tvåluftsfönster. Fin entré med smidesräcken och ursprunglig dörr. Tillbyggnad på ena sidan. Trädgårdstomt.

Skultorp 10:1 *Kommunalhuset* *

Kommunalhusplatsen 3

I sent 1950-tal byggdes storkommunen Skultorps moderna kommunalhus. Bygglov utfärdades i augusti 1957, arkitekt var Sigurd Persson, F.A. Neuendorf&Son Arkitektfirma, Skövde. Möjligen återanvändes en befintlig källarbyggnad i den nya anläggningen.

I kommunalhuset inrymdes en mängd offentliga verksamheter i tidens anda: På bottenplanet inrymdes kommunfullmäktigesal, expeditioner för bank och post, sköterskemottagning och en stor vestibul. Det övre planet inrättades för kommunalnämnd, sammanträdesrum, åhörarläktare, kommunalkamrer, tekniker, expedition och skrivrum, lunchrum samt en bostadslägenhet om två rum och kök. I källaren inrymdes bibliotek med entré från baksidan, utlåningsrum, läsrum, arbetsrum, arkiv/skyddsrum, samt pannrum, tvättstuga och förråd.

1971 skedde en omDispositionering av lokaler när kommun och bibliotek flyttade till övervåningen och apotek ersatte banklokalen. Torsten Thorén var arkitekt. Garageportar mot norr omvandlades till fönster i en motionsanläggning. 2009 gjordes en utvändig förändring när huvudentrén förenklades.

Byggnaden är uppförd i souterräng och inrymmer två våningar samt källarvåning. Frånsett det sentida glaspartiet vid huvudentrén är exteriören

Skultorp 10:1 Kommunalhuset Byggnaden har en mycket stor betydelse för Skultorp och vittnar om 1960-talets nya centrumbildning i samhället och ortens roll som storkommuncentrum åren 1952-1974. Den har stort kulturhistoriskt värde som ett gott exempel på ett tidstypiskt kommunhus

i det närmaste ursprunglig. Byggnaden har fasad i grå ädelputs och rött tegel, vita ursprungliga fönster i olika utförande, sidoentréer med originaldörrar och smidesbalkong, sadeltak med ljusgrå bandplåt. Vid huvudentrén finns ursprunglig väggarmatur i gult glas. Byggnaden inrymmer numera bibliotek samt barn- och ungdomsverksamhet.

Kommunalhuset är ett mycket gott exempel på en tidstypisk offentlig förvaltningsbyggnad i ett litet kommuncentrum under 1950- och 60-talets folkhemsepok. Den är en kulturhistorisk märkesbyggnad i Skultorp med sin starka förankring i den expansiva samhällsutvecklingen under 1900-talets mitt och senare del.

Kommunalhusplatsen har dock tillkommit först på senare år. Den harmonierar dock mycket väl med kommunhusets representativa karaktär, utformad som en liten park med gräsmatta, höga tallar, björkar, planteringar och en bronsstaty på stensockel.

Byggnaden har en mycket stor betydelse för Skultorp och vittnar om 1960-talets nya centrumbildning i samhället och ortens roll som storkommuncentrum åren 1952-1974. Den har stort kulturhistoriskt värde som ett gott exempel på ett tidstypiskt kommunhus i en av det dåtida Skaraborgs större storkommuner.

Skultorp 11:3 *Villa Solliden*

Loringavägen 3

Solliden som ligger exponerat på en hörntomt i korsningen mot Skövdevägen är en lite större tvåfamiljvilla från 1947. Exteriören är så gott som intakt sedan 1940-talet vilket medför att Solliden är av stort kulturhistoriskt intresse. Huset har en fin detaljutformning med fasad i ljust gulbeige ädelputs, fönster med vita bågar i gröna karmar, entré med skärmtak och smidesräcken, tidstypisk bal-

Skultorp 11:3 Villa Solliden har en exteriör som i stort sett är intakt sedan huset byggdes 1947.

kong med indragen hörnplacering och enkupigt tegeltak. Till den genuina villakaraktern hör även omgivande villatomt med bl.a. fruktträd, solur och stödmur.

Skultorp 11:4 *

Högländavägen 3A-B

Tvåvåningsbyggnad med källare och vind uppförd 1951-53 som pensionärshem. Arkitekt

var Sigurd Persson, F.A. Neuendorf&Son Arkitektfirma, Skövde. Planbestämmelser för bebyggandet av denna del av centrala Skultorp upprättades dock först 1963. Huset har en mindre vanlig arkitektonisk utformning i Skultorp med framskjutande mittparti och tydligt markerade burspråk. Fasaden är ursprunglig och utförd i gult tegel. 1996 gjordes interiöra förändringar när enrummare slogs ihop till tvårumslägenheter och hiss installerades. De rödmålade fönstren är troligen nya, så även balkongfronternas och altanräckets sinuskorrugerade plåt och entréns aluminiumplåtdörr. Vita balkongdörrar, eventuellt nya. Sadeltaket täcks av tvåkupigt tegel (?). Förgård mot gatan med gräsmatta, små lövträd och en ny typ av staket.

Skultorp 14:1 Silitfabriken, f.d. AB Silit *

Vallmovägen 11

Norr om samhället, på järnvägens västsida, ligger den f.d. Silitfabriken som var en av Skövde traktes lättbetongindustrier. Verksamheten igångsattes 1946 av AB Silit och nedlades av dem 1955. I annan regi fortsattes verksamheten till 1958. Då omfattade den totala golvytan ca 2000 kvadratme-

Skultorp 11:4 F.d. pensionärshemmet byggdes 1951-1953 och har i senare tid byggts om till ett vanligt flerbostadshus,

ter, enligt Sveriges Bebyggelse. 1953 fanns ca 30 anställda. Alunskiffer bröts i ett närliggande brott. efter krossning och upphettning till 1200 grader i ringugn göts plattor och block. Området har sedan haft olika användning. Dominerande är ett stort silotorn, i övrigt består fabriksbyggnaderna av längor och hallar i betong och trä. Numera bär den f.d. fabriken prägel av att vissa byggnader inte haft någon funktion eller har underhållits på länge. Vid inventeringstillfället 2010 finns några olika verksamheter inrymda i de centrala byggnaderna, bl.a. ett företag som producerar skorstensfoder.

Skultorp 14:1 Silitfabriken, f.d. AB Silit var i drift 1946-1958.

Skulptorp 35:1 byggdes 1961 och är ett gott exempel på den tidens flerbostadshus med affärslokaler i bottenvåningen.

Skulptorp 35:1 *

Skövdevägen 39A-B

Flerbostadshus med verksamheter i bottenvåningen, uppfört 1961 (bygglov november 1960) i hörnet av Skövdevägen/Loringavägen. Byggherre var Sven Johansson och arkitekt var Sigurd Persson vid F.A. Neuendorf&Son Arkitektfirma, Skövde. Lamellhuset består av två förskjutna byggnadskroppar. I bottenvåningen ursprungliga skyltfönster med en ny dörr till pizzeria Capri som är inrymd där sedan 1986. Nya garageportar i källaren. Smidesräcken till källartrappa. Frånsett garagedörrarna är exteriören mycket välbevarad. Fasad i grå terrasitputs, gavelfasader i rött tegel. Vita perspektivfönster, både med och utan väd-ringsfönster, även ursprungliga balkonger i plåt med fina tunna svarta smidesräcken. Bevarade entréer med fina dörrar i mörkt träslag. Det flacka taket är papptäckt.

Skulptorp 36:1 *

Linvägen 30

Liten centrumbyggnad från 1960 beläget i det tänkta 1960-talscentrum som man ämnade skapa nära Kommunhuset. Byggnaden utformades av Olofsson, Andersson Arkitektkontor, Skövde, i

Skulptorp 36:1 byggdes 1960 och är ett fint exempel på den tidens små centrumbyggnader.

likhet med omgivande, senare starkt förändrade flerbostadshus, Enplansbyggnaden som har ett tidstypiskt pulpettak inrymde från början butiks- och verksamhetslokaler för damfrisör, herrfrisör, och Sparbankens expedition. Längan har en tidstypisk fasad i rött tegel med mörka fogar och vita fönster med röda plåtpartier under fönstren. Exteriören är i stort väl bibehållen, de tre entréerna är i sig välbevarade men dörrarna är utbytta mot nya dörrtyper. Byggnaden är vidbyggd ett större lamellhus som uppfördes samtidigt, 1960, men som dock blivit ombyggt på senare år.

Skulptorp 37:1 *

Linvägen 30

I villaområdet väster om järnvägen ligger detta fina exempel på en sen (?) 1960-talsvilla. Huset har en våning med vind, fasad i brunt tegel, vita fönster och ett flackt sadeltak med mörka betongpannor. Välbevarad entré med tidstypisk dörr. Mot trädgården en indragen uteplats med hörmpelare samt skärmvägg i rött tegel.

Skulptorp 50:2 *

Klagstorpsvägen 29

Bostadshus i Skulptorps utkant, strax sydväst om Sjötorpsjön. Enligt uppgifter från hembygdsföreningen var bakgrunden till husets tillkomst tragisk, en anställd på Sjötorps gård omkom i samband med skogsarbete. Gårdsägaren lät då uppföra huset som bostad för änkan. Huset bär prägel av ca 1910-20-tal. Det har fasad av stående fasspantpanel, vita spröjsade fönster och sadeltak med tvåkupigt taktegel. Huset är senare tillbyggt med ett yngre entréparti. Färgsättningen med rödmålad panel och svarta foder är inte ursprunglig. Tomten inramas av barr- och lövträd.

STÖPENS TÄTORT

Binnebergsvägen är huvudstråket genom tätorten och den äldre bebyggelsen följer vägen.

Agrarsamhället ger bakgrunden

Stöpen ligger ca 15 kilometer norr om Skövde, på gränsen mellan socknarna Frösve och Säter, där Vadsboslätten i norr avgränsas av Stöpaskogens skogsbygd i söder. Där landsvägen från Sörbylund i öster möter gamla vägen mellan Skövde och Mariestad är gränsmarker till den gamla häradsallmanningen Östra Stöpen, en del av den vidsträckta Stöpaskogen. Något hundratal meter söder om vägskälet möter landsvägen den mindre landsvägen mot Säter. Binnebergsvägen bildar här sockengräns mellan Frösve och Säter. Kring vägskälen och upp längs vägen norrut mot Binneberg, Frösve och Mariestad fanns fortfarande i slutet av 1800-talet en samling torp och backstugor, samt

Frösves fattigstuga, en typisk utkantsbebyggelse belägen på ömse sidor av sockengränsen i ett gammalt utmarksområde. Något längre söderut låg komministerbostället Dunshult. Vid vägskälen växte på 1930-talet fram en liten husgrupp som fick namnet Stöpen.

Utveckling och drivkrafter - Snickeri och frikyrka

Ursprunget till Stöpens tätort är en snickerifabrik som byggdes vid vägskälet och det blivande samhället 1923. Fabriken brann emellertid ned och ersattes av en ny fabriksbyggnad på annan plats 1930. Likaså blev goda bussförbindelser med Skövde och Mariestad gynnsamma för

Häradskartan från 1877-1882 visar den glesa klunga av småställen som följer Binnebergsvägen norrut ovanför Dunshult. Vägskorsningen mot Sörbylunds gård i öster och Säter i väster kom att bli utgångspunkten för tätortens framväxt under 1900-talet. Mycket av det som idag är tätortsområde var då odlings-, betes- och skogsmarker.

Stöpens bebyggelseutveckling. År 1931 började den första villabebyggelsen uppföras, bl.a. av Axel Blom, en av snickerifabriken grundare. Flera medlemmar av släkten Blom byggde hus åt sig i Stöpen, och det lilla samhället kom att kallas "Blommastaden". Redan på 1950-talet fanns flera tidstypiska egnahem på trädgårdstomter uppförda under 1930- och 40-talet. Det lilla samhället hade då vuxit till ca 150 invånare och hade tre affärer. Samhället var koncentrerat kring de två vägskälerna och nådde i en snibb ner längs Binnebergsvägen söderut till nuvarande skolan.

Vid sidan av snickerifabriken hade pingströrelsen en stark förankring i samhället och hade även en viss betydelse för att människor sökte sig till Stöpen. Ny pingstkyrka uppfördes på sydsidan av Sättersvägen på 1960-talet.

Expansionsperioden - Skolorter och villasamhälle

Det är framför allt på 1950-talet, efter andra världskrigets slut 1945, som det moderna villasamhället formas, när den svenska folkhemsepokens samhällsvisioner börjar realiseras och god samhällskonjunktur, bilismens utveckling och högre levnadsstandard bidrar till att drömmen om den egna moderna villan kan förverkligas. Det innebär att det är i industrialis-

mens 1950-, 60- och 70-tal som det den moderna tätorten Stöpen tar form.

Under 1960-talet fortsatte tillväxten av samhället. I och med storkommunreformen 1952 blev Stöpen införlivat med Binnebergs storkommun. Som en följd av den nya storkommunens bildande fick Stöpen och Väring de två nya centralskolor som byggdes i kommunen under 1950-talet. Det var 1959 som Frösve centralskola byggdes i Stöpen. På tomten intill skolan planerades på 1960-talet Klåvastens vårdhem, ritat 1968 och uppfört 1970. Vårdhemmet bytte senare namn till Skogsäter. På 1960-talet planlades villaområden, dels i anslutning till befintlig småhus- och egnahemsbebyggelse i norr och nordost, men även väster om Binnebergsvägen. Satsningen på Stöpen gav resultat. I slutet av 1960-talet översteg Stöpens invånarantal 200 och därmed kom samhället att räknas som en tätort.

Tätortens stora expansionsperiod inträffar emellertid först i och med 1970-talet. Binnebergs storkommun upphörde när nuvarande Skövde kommun bildades 1971. Detta sammanföll med en stor expansionsperiod för Skövde, bl.a. som en ny centralort i Skaraborg, framför allt i och med tillkomsten av Kärnsjukhuset (KSS) 1973, samt förstärkningen av Skövde som försvarsort och industriort. Stadens expansion gynnade även de omgivande mindre tätorterna. Stöpen blev i likhet med flera

Kring Allén m.fl. gator i nordost finns den äldre tätortsbebyggelsen med egnahem och villor från 1930-40-talet.

Stöpens skolan och affären är samhällets centrum idag. Den stora p-platsen mellan dem fungerar som något av ett torg eller öppen plats.

andra tätorter i kommunen en liten förstad med stor inpendling till Skövde. Samhället hör dock till de tätorter som blivit ett levande kommundelscentrum kring skola och service.

Under 1970-talet skedde en närmast explosiv ökning av antalet invånare i Stöpens tätort; från 360 invånare 1970 till 1455 invånare 1980. Invånarantalet blev under 1970-talet allt som allt fyra gånger så stort, vilket även avspeglas i bebyggelseutvecklingen. Under 1970-talet planlades flera stora villaområden i Stöpen och 1977-78 byggdes även den helt nya Stöpens skolan som högstadieskola för Frösve rektorsområde med upptagningsområde för hela den norra delen av Skövde kommun. Tätortens expansion sammanfaller med skolans tillkomst och utbyggnaden av KSS i Skövde. Närheten och möjligheten att pendla dit är en av förklaringarna till Stöpens snabba tillväxt under 1970-talet.

Stommen i det långsträckt bebyggelsemönstret i samhället är liksom tidigare Binnebergsvägen som styrkt den närmast organiska, spontana framväxt av bebyggelsen som skedde under 1900-talets första del, inklusive utbredningen kring de viktiga vägskalen. Det gamla bebyg-

gelsemönstret har delvis styrts även mer sentida kompletteringar. Det är främst på 1970- och 80-talen som mer tydligt planlagda villaområden tillkommit. Tätortens centrumbildning, på östsidan av Binnebergsvägen, markeras mycket tydligt av Stöpens skolan och livsmedelsaffären med den stora p-platsen däremellan som något av ett torg.

Villaområdena från 1960-, 70- och 80-talen är i stor utsträckning centrerade kring de två skolorna samt kring Tallstigen i öster och Rödegårdsgatan i väster. Något mer påkostade villor kännetecknar det högre belägna villaområdet kring Backatomtsvägen nordväst om Frösve skola.

Söder om Stöpens skolan byggdes på 1980-talet typiska bostadsområden med villor och parhus som små enklaver länkade till en större matargata. Det innebar bl.a. att den gamla komministergården Dunshult kringbyggdes med villor och numera ingår i tätortens södra del.

Under 2000-talet har framför allt samhällets sydvästligaste del, kring Björkbacken m.fl. gator, byggts ut, bl.a. med tidstypiska villor i ”nyfunkis”, en utbyggnad som pågår i nuläget. Under senare år har folkökningen dämpats och folkmäng-

Kring Dunshultsvägen söder om Stöpens skolan har samhället expanderat kraftigt på 1980-talet.

Kring Björkbacken i sydväst har samhället vuxit ut med villor under 2000-talet.

den i samhället ligger idag på knappt 1300 invånare. Stöpen är därmed, efter Skultorp, den näst största mindre tätorten i kommunen.

Spåren av historien – tätorten som kulturmiljö

Den moderna tätortens bakgrund i 1900-talets mitt och senare del är mycket tydlig. Men spåren av tidigare bebyggelse och markanvändning i det gamla agrarsamhället på platsen är också påtagliga.

Flera kulturmiljöer och enstaka byggnadsobjekt återberättar tätortens historia. Här finns kulturmiljön kring Binnebergsvägen och Jättadansen i samhällets norra utkant och angränsande landsbygd. Här framträder det gamla utmarksområdet med dels välbevarad förhistorisk fornlämningssmiljö (järnåldersgravfält med bl.a. stor skeppssättning samt järnframställningsplats och fossil åkermark) i småskaligt kulturlandskap, dels tidstypisk utkantsbebyggelse från 1800-talet längs gammal landsväg. Det är ett glest men sammanhängande stråk med faluröd bebyggelse med ursprung från småskalig backstuge- och torpbebyggelse från 1800-talet, som hör till Stöpens första bebyggelse. Här finns exempel på välbevarade f.d. backstugor och en f.d. torpladugård

(t.ex. Frösve 14:1 och 22.1). Två typiska samhällsinstitutioner på landsbygden under industrialismen är f.d. folkskola (1840- och 1920-tal), ålderdomshem (1920-tal) med välbevarade exteriörer (Frösve 12:1 och Braxtorp 23:1).

Frösve skola och Skogsäter är en av samhällets kulturhistoriska märkesmiljöer. Här finns en välbevarad tidstypisk, enkelt utformad modernistisk institutionsmiljö i rött tegel från 1959 och 1970 med centralskola och en anläggning för äldreboende. Kulturmiljön har stark förankring i Stöpens tätortsutveckling som tog fart på 1960-talet och återspeglar även skolans roll för ortens utveckling.

Om Stöpens utveckling under 1960-, 70- och 80-talen från en liten husgrupp till en av de större tätorterna i Skövde kommun vittnar t.ex. Tallstigen och Backatomtsvägen. Längs Tallstigen finns ett väl sammanhållet villaområde som ger en generellt bra bild av småhus- och villatyper från tidsperioden ca 1965-75 och även innefattar Stöpens pensionärshem med tidstypiska radhuslängor från 1970. Backatomtsvägen är däremot ett villaområde med något mer påkostade villor i ett plan och souterräng med mexistensfasader, samtliga byggda 1972. Lokalhistoriskt sett återspeglar de här områdena den intensiva utbyggnadsperiod av Stöpens tätort som då tog fart och som återkopplas till den expansion som då pågick även i stadens utveckling.

Frösve 3.15 Sofiero ligger numera inne i tätorten. Den har stort värde som ett minne från de många backstugor och torpställen som låg längs Binnebergsvägen under 1800-talet.

STÖPEN KULTURMILJÖER

Backatomtsvägen*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljö med stark koppling till Stöpens stora expansionsperiod i sent 1960- och tidigt 1970-tal. Den karaktäriseras av ett tidstypiskt villaområde med något mer påkostade villor från ca 1965-75. Enplans- och souterrängvillor med mexistensfasader och överhuvudtaget välbevarade exteriörer. Villatomter i med terränganpassning till markant sluttningläge.

Beskrivning

I västra utkanten av Stöpens tätort, strax väster om Frösve skola, och i kanten upp mot åsens lövskogsbackar ligger Backatomtsvägen. Området har en lite mer exklusiv villa-karaktär än övriga motsvarande villaområden från Stöpens stora tillväxtperiod i sent 1960-1970-tal (främst villorna på Säter 9:3-9:7 och 9:17. Detta område bebyggdes helt 1972. Här ligger enplans- och souterrängvillor som representerar en variation av hustyper från tiden kring 1970. Gemensamma drag är ljusa mexistensfasader, i regel med inslag av mörkt trä i takfotsranger, panelpartier, och tidstypiska entréer, ofta med sidoljus. En del villor har förskjutna byggnadskroppar med två eller flera delar, medan andra är mer rektangulära. Här finns sadeltak, platta tak, pulpettak och valmade tak. De tidstypiska villatomterna är anpassade till terrängen i sluttningen. Säter

9:12 nybyggdes 2000 efter brand. Övriga villor har kvar ursprunglig karaktär. Den nya villan, från 2000-talet anknuter i stort till de äldre. I villaområdets yttersta västra del ligger några 1970-talsvillor som blivit mer förändrade och inte medtagits i den kulturmiljö som uppmärksammas här. Här uppmärksammas inte några enskilda byggnadsobjekt, det är helheten i området som är mest betydelsefull.

Ingår också i
Detaljplan

Gällande skydd
- - - -

Backatomtsvägen kännetecknas av lite mer påkostade villor från perioden 1965-1975.

Det är viktigt att kulturmiljöns tidstypiska villakarakter kan bevaras.

Rekommendationer

Det är viktigt att områdets välbevarade, något mer exklusiva villaprägel från 1965-75 bevaras.

Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3: e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Binnebergsvägen och Jättadansen*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljön karaktäriseras av ett gammalt utmarksområde med dels välbevarad förhistorisk fornlämningsmiljö (järnåldersgravfält med bl.a. stor skeppssättning samt järnframställningsplats och fossil åkermark) i småskaligt kulturlandskap, dels tidstypisk utkantsbebyggelse från 1800-talet längs gammal landsväg. Glest men sammanhängande stråk med faluröd bebyggelse med ursprung från småskalig backstuge- och torpbebyggelse från 1800-talet, som hör till Stöpens första bebyggelse. Exempel på välbevarade f.d. backstugor och en f.d. torpladugård. Två typiska samhällsinstitutioner på landsbygden under industrialismen - folkskola (1840- och 1920-tal) och ålderdomshem (1920-tal) med välbevarade exteriörer.

Beskrivning

Stöpens norra utkant mot angränsande landsbygd kännetecknas av ett glest stråk av agrar bebyggelse som följer den smala, låga rygg som vägen mot Frösve kyrka och Binneberg löper uppe på. Landskapsbilderna öppnas upp mer och mer mot norr och präglas av växlingen mellan dels lövskogsdungar och barrskogsstråk, dels öppna betesmarker och inslag av mer stenbunden hagmark på ryggens sluttningar.

Troligen är det området karaktär av gammal utmark som bidragit till att järnåldersgravfältet med skeppssättningen Jättadansen bevarats (Raä Frösve 4:1). Gravfältet som ligger på höjdryggens krön och sluttning, i hag- och skogsmark, genomkorsas av landsvägen. Väster om vägen, nära det f.d. ålderdomshemmet, ligger den stora skeppssättningen som

består av 14 resta stenar, numera 12, varav 11 står upp. Gravfältet, som till merparten ligger öster om vägen, omfattar även 3 högar, 25 resta stenar samt 5 domarringar och resta stenar. Öster om vägen finns även ett fornlämningsområde med fossil åkermark i form av fem ryggade åkrar (Raä Frösve 22:1).

Längre norrut, närmare den f.d. folkskolan, finns ännu en fornlämningsplats, lämningar av en järnframställningsplats (Raä Frösve 32:1). Invid denna finns en trolig boplats (Raä Frösve 12:3) och två platser med uppgift om borttagna stenkammargravar (hällkistor) (Raä Frösve 11) samt en fyndplats (Raä Frösve 12:2).

Omkring år 1880 låg här längs vägen ett stort antal torpställen och backstugor som då nådde ännu längre söderut, ända ner i höjd med Stöpens nuvarande centrum. Dagens bebyggelsestråk är glesare men har tydliga rötter i denna enkla utkantsbebyggelse. En del av de små bostadshusen är samma som fanns på den tiden, även om merparten av dem senare byggts till och moderniserats under 1900-talet. Här ligger även några f.d. små-

Skeppssättningen Jättadansen är ett mäktigt monument som minner om järnålderns invånare.

Frösve 12:1 Frösve skola f.d., från 1840-talet, en av de äldre skolbyggnaderna i kommunen

bruk med rötter i 1800-talets torpbebyggelse, samt någon enstaka bondgård som utflyttades från Frösve by i samband med laga skiftet.

Husen ligger enstaka eller i små klungor. Flera har faluröd panel och tegeltak, ibland finns ett uthus eller en bodlänga på tomten. I en del fall har äldre hus blivit starkt om- och tillbyggt i senare tid eller också ersatts med en modern villa. Områdets karaktär av utkantsbebyggelsen är dock fortfarande lätt att uppfatta. Några av de f.d. backstugorna är fortfarande mycket välbevarade sedan 1800-talets slut; t.ex. Frösve 14:1 och Frösve 24:1.

Till området knöts tidigt två av socknens samhällsinstitutioner. I områdets norra del ligger sedan 1840-talet socknens välbevarade gamla folkskola, Frösve 12:1. I dess södra del byggdes efter första världskriget det nya ålderdomshemmet i socknen, Braxtorp 23:1. Ålderdomshemmen började vid denna tid ersätta fattighusen på svensk landsbygd.

Ingår också i

Frösve 23:1 och Frösve 24:1 är uppmärksammade som enstaka byggnadsobjekt i Carlquist, T. *Kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer i Skövde kommun*. 1988.

Gällande skydd

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap. KML.

Biotopskydd gäller för stenmurar, odlingsrösen och motsvarande i det öppna odlingslandskapet.

Rekommendationer

Det är mycket viktigt att områdets välbevarade karaktärer kan bevaras. Fornlämningssmiljön tillför viktiga värden och historisk djupdimension till landskapet. Förutsättningar för ett eventuellt kompletterande tillgängliggörande (skyltning) bör utredas. Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall utformas och placeras med stor varsamhet i förhållande till fornlämningsmiljöerna och redan befintlig bebyggelse. Mindre nyttobyggnader placeras med hänsyn till befintlig bebyggelse och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. Bebyggelse som uppmärksammats först 2010 bör dokumenteras närmare. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas.

Här föreslås att man ser över möjligheten att ta fram ett enkelt kompletterande vård- och skyltprogram för andra fornlämningar utöver Jättadansen.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

- Raä Frösve 4:1 Gravfält. Fast fornlämning.
- Raä Frösve 22:1 Fossil åkermark. Fast fornlämning.
- Raä Frösve 32: 1 Blästbrukslämning (Järnframställningsplats). Fast fornlämning.

Frösve 22:1 Troligen är detta en f.d. torpladugård som idag står ensam längs landsvägen som en viktig vittnesbörd om den stora torp- och backstugubebyggelse som fanns här på 1800-talet.

Frösve 14:1 Välbevarat bostadshus av enkelstugutyp, troligen från ca 1850-70, karaktäristiskt för traktens f.d. backstugor och torpställen.

- Raä Frösve 11:1 Stenkammargrav, borttagen. Bevakningsobjekt.
- Raä Frösve 11:2 Stenkammargrav, borttagen. Bevakningsobjekt.
- Raä Frösve 12:2 Fyndplats Bevakningsobjekt
- Raä Frösve 12:3 Boplats Bevakningsobjekt

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

Braxtorp 23:1 F.d. Frösve ålderdomshem

Frösve Jättadansen

I det glesa bebyggelsestråket, som utgör tätortens norra utkant, längs landsvägen upp mot Frösve, ligger Frösve f.d. ålderdomshem. Huset som byggdes 1923 innehöll från början rum för 14 pensionärer, samlings- och matrum samt personalrum. Sedan ålderdomshemmet nedlagts 1974 har huset varit endast bostadshus. Det stora, närmast kvadratiske huset har en exteriör som anknyter till byggnadstidens nationalromantiska stildrag men med klassicistiska detaljer. Det f.d. ålderdomshemmet har renoverats men med i stort bibehållen 1920-talskaraktär. Panelen var ursprungligen faluröd men målades efter 1974 om i ljusgult. Till anläggningen hör en stor trädgårdstomt, en bodlänga av trä och trägrindar vid entrén till tomten.

Frösve 12:2 Frösve f.d. skola *

Frösve Dogsberg 1

Frösve f.d. skola byggdes på 1840-talet, byggdes om 1926 och renoverades 1950, då huset tillbyggdes. Fastigheten byggnadsinventerades 1988, men medtogs inte i det slutliga urvalet. Sedan dess tycks tillbyggnaden ha avlägsnats. En dörr har tagits upp i östfasadens sydligaste fönsterrad. I övrigt har ingen exteriör förändring skett. Byggnaden har

Braxtorp 23:1 F.d. Frösve ålderdomshem är väl bibehållet sedan byggnadsåret 1923.

fasad av faluröd locklistpanel, vita kopplade fönster (av 1920-talstyp) och sadeltak med tvåkupigt taktegel. Bodlängan har renoverats. Skolhuset är viktigt att uppmärksamma såsom ett av de äldre i Skövde kommun. Den faluröda lärarbostaden blev nybyggd efter en brand på 1990-talet, med drag av traditionell agrar bebyggelse.

Frösve 14:1 *

Frösve Backgården 5

Omedelbart söder om Frösve f.d. skola står denna enkelstuga med sidokammare och bakåt utbyggt kök. Huset har timmerstomme med faluröd locklistpanel och tvåkupigt taktegel. Dörr från 1900-talets mitt, i övrigt en bra karaktär av 1800-talets senare del.

Frösve 22:1 *

Frösve Jättedalen

Omedelbart norr om Jättadansen och det f.d. ålderdomshemmet står en ensam liten ladugård invid landsvägen. Ladugården har fähus i liggande timmer och lada i stolpverk. Byggnadens små dimensioner och lilla volym talar för att det är en f.d. torpladugård.

Frösve 24:1 Sandstena

Frösve Sandstena

I det glesa bebyggelsestråket, som utgör tätortens norra utkant, längs landsvägen upp mot Frösve sockenkyrka, låg kring år 1880 ett stort antal torp och backstugor. Den karaktären går fortfarande att urskilja även i dagens bebyggelsemönster. Sandstena är en av de välbevarade f.d. backstugeenheterna i området, huset byggdes 1892 på platsen för två äldre backstugor. Huset har faluröd locklistpanel, spröjsade fönster och tegeltak. Glasverandan bör ha tillkommit i början av 1900-talet. Exteriören är välbevarad. På tomten finns även en liten faluröd bodlänga med tegeltäckt pulpettak.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Frösve 24:1 Sandstena byggt 1892.

Frösve skola och Skogsäter*

Motiv och uttryck för miljön

Kulturmiljön karaktäriseras av en välbevarad tidstypisk, enkelt utformad modernistisk institutionsmiljö i rött tegel, präglad av 1950-talets centralskola och det sena 1960-talets äldreboende. Kulturmiljön har stark förankring i Stöpens tätortsutveckling som tog fart på 1960-talet. Den återspeglar även skolans roll för ortens utveckling och har en mycket stark lokalhistorisk betydelse för Stöpen.

Beskrivning

Området är beläget i samhällets mellersta del, mellan Kunskaströmsvägen i öster och Sätervägen i söder, i övrigt avgränsat av lövskogsdungar, främst. Stöpens samhälle har en viktig lokalhistorisk förankring som skolort, först för Binnebergs storkommun, därefter för norra delen av Skövde kommun (Frösve rektorsområde) fr.o.m. 1977. Området avspeglar en del av denna utveckling. Invid Frösve skola från 1959 uppfördes 1970-71 Klåvastens vårdhem, en anläggning som ritades 1968 och bär en stark 1960-talsprägel. Anläggningen bytte senare namn till Skogsäter. Det uttagna området präglas av de tidstypiska institutionsmiljöerna i en enkel men väl utformad modernism i främst rött tegel starkt präglad av 1950-1960-talets arkitekturimpulser. Senare tiders tillägg underordnas helheten. Karaktärsdrag framför allt är friliggande respektive sammanbyggda

Säter 5:5 och 1:4 Frösve skola från 1959 är i sin kärna en väl bibehållen tidstypisk centralskolemiljö från 1950-talet.

längor i rött tegel, i det f.d. vårdhemmet även vitputsad lättbetong, i en till två våningar. Husen inramas av grönytor och lövträd. Stråk med lövträd vetter även mot gatan.

Ingår också i

Detaljplan

Gällande skydd

Rekommendationer

Det är mycket viktigt att områdets välbevarade institutionskaraktär från 1950-60-talet bevaras, inklusive karaktäristiska grönytor och lövträd. Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer för hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas. Bebyggelse som uppmärksammats först 2010 bör dokumenteras närmare.

Ingående enskilda objekt i miljön

Fornlämningar

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering

*Säter 5:4 Skogsäter **

Kunskapsvägen 5A-B, 7A-B, 9A-B, 11A-B, 13A-B
Anläggningen som uppförts som ålderdomshem/serviceboende, används numera även för barn/ungdomsverksamhet och skola. Den ligger granne med Frösve skola och bildar en tidstypisk större institutionsmiljö tillsammans med denna Anläggningen har ursprung som Klåvastens vårdhem som ritades 1968 vid Sydsvenska Småhus AB, Malmö. Arkitekter vid småhusbyrån var arkitekt SAR I. Wennström, Malmö och arkitekt L. Lundquist. Den ursprungliga anläggningen omfattade en central byggnad med kök, matsal etc. samt fyra paviljonger i förbund med denna. Bygglov beviljades i oktober 1970 och anläggningen byggdes 1970-71 När vårdpaviljongen om- och tillbyggdes 1986 hade vårdhemmet bytt namn till Skogsäter. De olika enheterna kallades Backen, Ekhagen, Gläntan och Solhaga. 1990 beviljades bygglov för ombyggnad av delar av vårdhemmet till daghem och fritidshem efter ritningar av Bengt Stiernström

Arkitektkontor, Skövde. 2002 beviljades bygglov för ombyggnad av vårdlokaler till flerbostadshus, efter ritning av Arne Lundgren, Timmersdala. En paviljong byggdes om till sex lägenheter med två-tre rum och kök. Liknande ändringar utförs 2006-2007 och 2009.

Anläggningen må ha byggts i början av 1970-talet men dess grundkaraktär är 1960-tal med två parställda byggnadskroppar med två paviljonger i varje, med ett centralt, tvärställt byggnadsparti som sammanknyter byggnadskropparna. Fasad i vita lättbetongplank, rött tegel samt i gavlar träpanel. Hög skorsten i rött tegel i fasad. Flackt sadeltak med mörka betongpannor. .

*Säter 5:5 och 1:4 Frösve skola **

Kunskapsvägen 1 och 3

Låg- och mellanstadieskola bestående av flera friliggande huskroppar kring en skolgård. Bygglov beviljades i januari 1959 utifrån ritningar från Kommunalbyggnadsbyrån, med Torsten Gustafsson, Stockholm, som arkitekt. Här inrymdes dels småskola med två klassrum och folkskola med fyra klassrum samt lärarrum, bibliotek, gymnastiksal, kök, barnbispisning och slöjdsal. En mindre till- och ombyggnad gjordes 1970 mot väster. 1970 byggdes även en ny fristående skolpaviljong byggdes i södra delen av skolgården. 1971 ritade AB Kärrhus, Bandhagen, en ny lågstadie- och lek-skola i sydöstra hörnet av skolgården. Öster om bollplanen uppfördes 1974 en ny skolpaviljong. Ytterligare en ny skolpaviljong, nordväst om bollplanen, tillkom 1977, ritad av OH Olofsson Arkitektkontor. Vissa om- och tillbyggnader av skolanläggningen gjordes 1980, 1997, 2000 och 2010.

De äldsta skolbyggnaderna i två våningar har välbevarad exteriör från sent 1950-tal. Eventuellt ursprungliga vita fönster. Övriga byggnader är främst envåningsbyggnader från tidsperioden 1959- ca1980, främst i rött tegel, frånsett någon enstaka länga i norr med faluröd panel. Skolmiljön är en av de bäst bibehållna centralskolorna med 1950-talsprägel i Skövde kommun och har mycket stark lokalhistorisk betydelse för Stöpen. Skolan ligger granne med Skogsäter och bildar en tidstypisk större institutionsmiljö tillsammans med detta.

Övriga inrapporterade kulturlämningar

Säter 5:4 Skogsäter byggdes 1970-71.

Tallstigen*

Motiv och uttryck för miljön

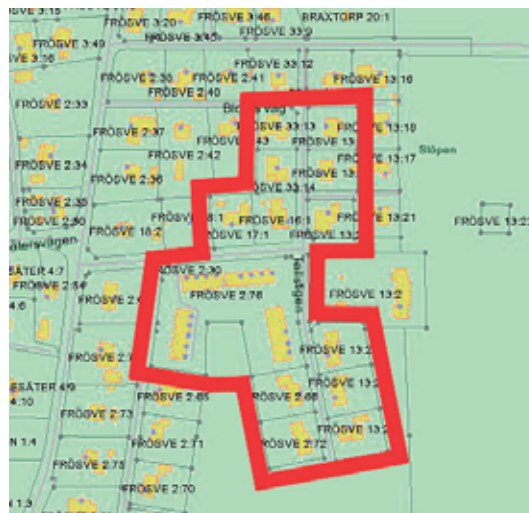
Kulturmiljön karaktäriseras av ett väl sammanhållet villaområde som ger en generell bra bild av småhus- och villatyper från tidsperioden ca 1965-75. Även inslag av tidstypiska radhuslängor från 1970 med ursprung som kommunal institutionsbebyggelse för serviceboende. Lokalhistoriskt sett är kulturmiljön betydelsefull för Stöpen eftersom den återspeglar den intensiva utbyggnadsperiod av tätorten som tog fart under perioden.

Beskrivning

Norr om tätortens centrum och Stöpenskolan ligger detta område som sträcker sig längs Tallstigen och framför allt har tre huvudkaraktärer. Norra delen omfattar småhus från 1960-talet, mellersta delen radhuslängor från 1970 och södra delen främst villor från sent 1960- tidigt 1970-tal.

I norra delen ligger sju små villor (Frösve 13:19, 13:20, 13:22, 16:1, 17:1, 33:13 och 33:14). Det är enplansvillor med källare, några har garaget vidbyggt på sidan. Husen har tydlig 1960-talsprägel med främst fasader i rött tegel, även med inslag av träpanel eller puts, entrépartier med smidesräcken, ibland med bevarade tidstypiska trädörrar. Merparten har flacka sadeltak, där takteglet ibland på senare år ersatts med betongpannor. Någon villa har ett pulpettak. Villatomterna har en tidstypisk öppen karaktär.

I områdets mellersta del ligger fyra envånings radhuslängor kring en gårdsplan med gräsmatta och lövträd (Frösve 2:76). De har ursprung som pensionärsbostäder, vilka dåvarande Binnebergs kommun lät uppföra 1970 efter ritningar av Ernst Lefvander, Konsulte-

rande Ingenjör Arkitekt, Mariestad. År 1973 lät Skövde kommun omändra en lägenhet till lokal för Posten. 1990 uppfördes ytterligare en länga som flerbostadshus med AB Högekullen som byggherre. Ritningarna till den utfördes vid Götenehus AB, Götene. De ursprungliga radhuslängorna har fasader i gult tegel och mörka betongpannor på de valmade taken. Husens rödmålade fönster har blivit moderniserade på senare år. Radhuspartiet är väl sammanhållet och har en helhet av tidigt 1970-tal. Den yngre längan från 1990 har panelad fasad.

I söder ligger villor från framför allt ca 1965-75, (Frösve 2:66, 272, 13:25, 13:26 och 13:27). Husen är enplans- och souterrängvillor med vita eller vitgrå mexistensfasader med inslag av mörk träpanel under sadeltak eller pulpettak. Balkonger är utförda i mörkt trä, så även de välbevarade, tidstypiska entrépartierna i trä och glas, ofta med sidoljus. Tomterna är tidstypiska öppna villatomter med gräsmatta, planteringar och prydnadsbuskar, ofta med en låg mur i ljus mexisten mot gatan. Här uppmärksammas inte några

*Tallstigen*s äldre del bebyggdes på 1960-talet och i tidigt 1970-tal. Den äldre delen har flera villor som knyter an till det tidiga 1960-talets kataloghus med röd tegelfasad, indraget putsat entréparti och flackt sadeltak. De mörka betongpannorna är kännetecknande för 1960-talets mitt och senare del.

Frösve 2:76 F.d. Pensionärshemmet byggdes 1970.

enskilda byggnadsobjekt, det är helheten i området som är mest betydelsefull.

Ingår också i
Detaljplan

Gällande skydd

Rekommendationer

Det är viktigt att områdets välbevarade karaktärer bevaras, med särskilt avseende på 1960-talsvillorna i norr, de något yngre villorna från ca 1965-75 i söder och radhuslängorna från 1970 i områdets mellersta del.

Den utpekade bebyggelsen bör underhållas med material och metoder som tar hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Ny bebyggelse bör i förekommande fall vara mindre nyttobyggnader som placeras med hänsyn till befintlig och ges en god utformning.

Tallstigen kännetecknas i södra delen av villor från sent 1960-tal - tidigt 1970-tal. Fasader i mexisten och mörk träpanel är ett karaktärsdrag, liksom de flacka sadeltken med mörka betongpannor.

Åtgärder

Den utpekade bebyggelsen är av sådant värde att den bör omfattas av Nya PBL 2 kap. 6§ 3:e st., 8 kap 17§ och 8 kap. 13§. För att säkerställa det kulturhistoriska värdet skall kommunen upprätta fördjupade riktlinjer om hur kulturmiljöns värden skall tillvaratas.

Ingående enskilda objekt i miljön *Fornlämningar* -----

Bebyggelse utvärderad i byggnadsinventering -----

Övriga inrapporterade kulturlämningar -----

Frösve 3:46. Villan byggdes 1976 i en mer påkostad villastil med fasad i flamrött tegel och mörkbrun panel på takfotssarg och i gavelrösten.

STÖPEN BYGGNADSOBJEKT

Dunshult 12:69 Dunshult

Hemmansvägen 1 och 2

Dunshult i Frösve socken har varit komministerboställe i pastoratet. På Dunshults mark har en stor del av villasamhället Stöpen vuxit fram sedan 1960-talet. Gården ligger numera inom tätortens södra del, på den närmast omgivande f.d. jordbruksmarken ligger numera villabebyggelse från 1970- och 80-talet framför allt. Med sina många faluröda byggnader från 1800-talet och 1900-talets början är Dunshult en väl sammanhållen gårdsmiljö av stort intresse. Manbyggnaden från 1856 har en ålderdomligt låg väggresning och har aldrig blivit påbyggd med en frontespis. Som flyglar står ett magasin och en f.d. arrendatorsbostad. Drängstuga och magasin är timmerbyggnader från 1800-talets mitt. Dunshult har renoverats på senare år, men med bibehållen karaktär.

Frösve 3:15 Sofiero*

Kunskapsvägen 10

Enkelstuga med bakåt utbyggt kök som kan ha uppförts ca 1870. Fasad av faluröd locklistpanel, taktäckning med enkupigt tegel, hallaskorsten. Pardörrar i entré från 1900-talets början ca. Fönstren är utbytta i senare tid. Gjuten sockel talar för att huset kan ha flyttats dit i sen tid? Huset står vid Binnebergsvägen bland yngre bebyggelse.

Frösve 3:46*

Smedjevägen 2

Villa med en välbevarad något mer exklusiv modernistisk utformning. Huset bär prägel av

1970-talets början men är uppfört efter 1970-talets mitt, bygglov beviljades 1976. Byggherre var Aldor Svärd och arkitekt var Stig Aspemyr, Skövde. Villan har tvådelad huskropp, fasad i flamrött tegel, mörk takfotssarg och taktäckning med mörka betongpannor. En valvbåge öppnar upp mot baksidan. Öppen tomt med endast låga prydnadsbuskar och enstaka träd.

Frösve 33:12*

Allén 8

Litet bostadshus med 1940-talsprägel, ljus slätputsad fasad under tegeltäckt valmat tak. Altan utbyggd bakåt.

Frösve 33:15*

Allén 10

Litet bostadshus med 1940-talsprägel, ljus slätputsad fasad under tegeltäckt valmat tak. Altan utbyggd.

Rödegården 1:4**

Binnebergsvägen 7

Bostadshus från ca 1940-tal med gulbeige spritputsfasad, bruna snickeridetaljer, entré med skärmtak och enkelt smidesräcke. Trädgårdstomt.

Stångesäter 4:6 Pingstkyrkan*

Sättersgränd 2

1976 erhöill Sionförsamlingen i Stöpen bygglov för en ny kyrkolokal i anslutning till ett befintligt bostadshus som sammanbyggdes med kyrkan. Lars E. Jorméus AB, Falköping, utförde byggnadsritningar för en stor tillbyggnad inrymmande stor och liten sal, estrad, kök, ungdomsvåning, grupprum, trivselhörna etc. Frikyrkobyggnaden

Stångesäter 4:6 Pingstkyrkan Bygglöv utfärdades 1976 för en ny mycket tidstypisk kyrkobyggnad i anslutning till ett befintligt bostadshus. Pingstkyrkan har en stark lokalhistorisk förankring i Stöpen.

omfattar kyrksal etc. med källare under, sammanbyggd i vinkel med en bostadsdel. Byggnaden har en tidstypisk 1970-talsfasad med rundhuggen vit mexisten och entréparti i mörkt träslag med sidoljus. Sadeltak med mörka betongpannor. Kyrksalen markeras exteriört av smala höga fönster. Frikyrkan har haft stark ställning i Stöpens samhälle ända från samhällets tidiga år och byggnaden har en stark lokalhistorisk förankring i Stöpen.

Stångesäter 7:1*

Hästskovägen 2

Dubbelgarage i centrala Stöpen, enligt byggnadsnämndens arkiv uppfört 1965. Det har dock en

äldre karaktär av 1940-50-tal med lägre sidopartier, slät rödrosa fasad och tidstypiska dörrar med brun panel. Bostadshus från ca 1930-tal, dock senare ombyggt.

Säter 10:4*

Sättersvägen 2

Modernistiskt präglad villa med tvådelad, förskjutet huskropp, troligen från ca 1960. Vit putsfasad, fönsterluckor, flackt sadeltak med glaserat tegel. Naturinspirerad trädgårdstomt.

Frösve 33:12 Bostadshus vid Allén med en tidstypisk 1940-talsexteriör.

